

СТРЕМЕЖ
СПИСАНИЕ ЗА ЛИТЕРАТУРА,
УМЕТНОСТ И КУЛТУРА

2021
Година LXVII, број 1

Издавач:

Национална установа – Центар за култура
„Марко Цепенков“ – Прилеп

За издавачот: Рубинчо Белчески

Редакција:

Габриела Стојаноска-Станоеска (главна и одговорна уредничка),
Никола Маџиров и Иван Антоновски (уредници)

Лектор: Радослав Митрески

Дизајн на корица: Дарко Талески

Техничко уредување: Валентина Дукоска

Печати: „Ацетони“ - Прилеп

Ракописите не се враќаат

Издавањето на списанието е овозможено со материјална поддршка од Министерството за култура на Република Северна Македонија.

СОДРЖИНА:

РАЗГОВОР СО КОНЕСКИ

- Катица Ќулавкова:** Жанровска и интерпретативна *summa summaum* на прозниот опус на Блаже Конески5
- Санде Стојчевски:** Загубеното дело10
- Димитар Пандев и Марија Пандева:** Навраќањата на Конески.....15
- Миле Спирковски:** Блаже Конески – најголемата личност на современата македонска културна историја.....23
- Игор Поп Трајков:** Периодот на Конески.....32
- Снежана Каратолешка:** Блаже Конески – јазикот, македонскиот, е најголем јунак.....42
- Христо Петрески:** „Не знам“ и други раскази.....45
- Филиз Мехметоглу:** „Писмо до Конески“ и песни.....58
- Весна Ацевска:** „Тешкото“ и други песни.....61
- Љубица Трајкоска:** „Кон Блажеконеската *Песна над песните*“ и други песни.....65
- Мирјана Недева:** „На Блаже“ и други песни.....71
- Тања Аждаја:** „Земја“ и други песни.....78

ДИЈАЛОЗИ СО ЧАШУЛЕ

- Коле Чашуле:** Незабошотеното кафе.....82
- Сузана Ѓорѓиевска:** За Беловата пареза на Нуне Барабанџија и раѓањето на четвртото дете на Степа и Илија Кепеви.....87
- Сашо Димоски:** Практикум по анатомија за прва година.....92
- Ацо Гогов:** Запис за Коле Чашуле и струмичкиот театар95
- Ана Стојаноска:** *Прилепскиот пекол*, Чашуле и јас.....101
- Иво Митев – Жиле:** За драмското дело на Коле Чашуле разгледано преку циклусот драми „Црнила“ (Суд, Житолуб, Црнила)109

Каролина Мицевска: Коле Чашуле - писателот чиј живот
и литература се во трајна
врска со Прилеп.....113

ПОЕЗИЈА НА ЛЕТНИОТ БРОЈ

Влада Урошевиќ: Поле на волшебства.....116

ЗЛАТЕН ВЕНЕЦ НА СТРУШКИТЕ ВЕЧЕРИ НА ПОЕЗИЈАТА

Керол Ен Дафи: Песни.....122

ПРЕПЕВИ * ПРЕВОДИ

Метин Елоглу: Песни.....126

Џерардо Масучо: Песни.....128

КРИТИКИ * ЕСЕИ * СТУДИИ

Елизабета Шелева: Силјан Штркот како втемелувачки
национален наратив.....134

РАЗГОВОР СО КОНЕСКИ

Катица Кулавкова

ЖАНРОВСКА И ИНТЕРПРЕТАТИВНА SUMMA SUMMARUM НА ПРОЗНИОТ ОПУС НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ

„Суштествува страшен миг — кога и споменот се распаѓа, се разлага.“

Б. Конески, Дневник по многу години (1988)

1. Наместо увод, ќе се обидам да направам едно аналитичко резиме на прозниот опус на Блаже Конески (1921 - 1993)¹. Тоа резиме има не само дескриптивна, туку и жанровско класификациска намера, што соодветствува и на самиот состав на прозното дело на Конески.

1.1. Прозата на Конески е сочинета од текстови пишувани и објавувани од 1953 до 1993 година: десет кратки раскази од збирката *Лозје* (1955); 91 дневнички запис (72 од нив припаѓаат на *Дневник по многу години* (1988), а 19 на *Дневник од Нишка Бања*) и една мистификација (1993). Вкупно 102 текста од кои два имаат форма на записи во стих, а другите – на *проза* во широка смисла на зборот. Во *книжевно-уметничка* проза во потесна жанровска смисла спаѓаат само расказите од *Лозје*.

Дневничките записи имаат гранична, двојна жанровска припадност, поради тоа што содржат елементи на автобиографски, мемоарски и есеистички карактер, при што фикционалниот елемент, битен за раскажувачката книжевност, е сведен на минимум. Иако се опфатени под генеричкиот поим *проза*, тие текстови имаат, всушност, различни жанровски и стилски доминанти. Тие се на различен начин литераризирани и поставени спрема естетската функција, како што на различен начин се однесуваат спрема прагматичната и референцијалната функција. Едни се реалистични и со елементи на хроника и мемоар, па дури и

¹ Овој текст е обновена, дополнета и изменета верзија на моите уводни белешки (во својство на приредувач) објавени кон критичкото издание на *Проза* на Конески (2016).

автобиографски, други се херметични, поетични и имагинарни, а трети се есеистички, филозофски и книжевно-критички устроени. Едни имаат карактер на куси фикции, други на песни во проза. Едни имаат видлив естетски карактер, други имплицитен. Затоа, за еден дел од прозата на Конески може да се каже дека е книжевно-уметничка, во потесна смисла на зборот (куси фикции/раскази, песни во проза, есеизирани записи), а за еден друг дел прозни записи, дека се вклопуваат во категоријата *проза* во поширока смисла на зборот (критики, пригодни текстови, пред-книжевни и паракнижевни мемоарски записи).

Прозното дело на Конески, значи, го доведува до крајни граници поимот раскажувачка фикција: неговата проза е делумно раскажувачка фикција, а делумно не-фикција. Прозата на Конески го проектира развојот на неговите сфаќања за границите на книжевните видови говор. Таа го сигнализира и начинот на којшто се освестува и се изразува неговата авторска намера. Оттаму, некои текстови првично објавени како „записи во проза“ и како „песни во проза“, застапувани во поетски збирки (*Послание, Записи*), подоцна ќе бидат жанровски прекласифицирани и вклучени во составот на прозните книги на Конески.

Раните, традиционални поимања на прозниот дискурс, применети во реалистичните раскази од збирката *Лозје*, еволуираат во мигот кога Конески се отвора спрема оние говорни матрици кои можеби инклинираат кон книжевноста, но сè уште не се книжевност, кои може да се доживеат како фикција, но сè уште не се тоа. Конески, така, ја ослободил радикално својата раскажувачка реч и во извесна смисла ги навестил тековите на постмодернистичката проза кај нас, која го канонизира бришењето на границите меѓу фикцијата и не-фикцијата. Тој знаел дека рецепцијата на неговиот прозен писателски опус не зависи само од неговата авторска намера (*intention auctoris*), туку и од другите две намери: читателската (*intentio lectoris*) и онаа на самите текстови (*intention operis*). Подоцна кон овие намери Умберто Еко (2017) ќе ја додаде и интертекстуалната која, сепак, произлегува од намерата на самото книжевно дело.

Оние прозни текстови на Конески кои се одредени како куси фикции или раскази имаат стабилен жанровски статус. Текстовите кои се во прво време третираны како „песни во проза“, немаат стабилен жанровски статус, затоа што подоцна се иден-

тификувани, од самиот Коенски, како и од приредувачите на неговото творештво, како *поетизирана проза* (записи во проза, песни во проза, огледи или есеистички цртички, записи, дневнички записи, мемоарска проза). Самиот Коенски, во својот „Предговор“ кон *Дневник по многу години* (1988: 5-6), вака се објаснува генезата на 'отворената форма' на дневничкиот дискурс:

„Јас никогаш не сум водел дневник. Таков навик не се беше создал во мене. Сепак си реков дека отворената форма на дневникот дава можност да се запише денеска нешто што станало некогаш, како хрониката да се води без оглед на дневниот тек на настаните. Се заборавиле имињата и местата, се изумиле датумите, се мешале годините, па и децениите, и така станува интересно да се види што се задржало во споменот од она што би можело да биде вклучено и во еден дневник воден од ден на ден. При ваков пристап е појасно што било особено важно за хроничарот, па се вселило трајно во неговата душа - некаква импресија, некаков лирски подем, некакво размислување, некаква случка.

Се разбира дека сосем строго земено, насловот „Дневник по многу години“ не ги покрива подеднакво адекватно сите тие толку различни содржини. Но кој наслов може да задоволи едно такво строго барање? Некој би помислил дека во овој случај е погоден насловот „Сеќавања“. Но доста е да помислиме дека оној што евоцира спомени се прикажува како сведок и учесник на важни настани, па да се откажеме од таков избор. Во моите записи има малку нешто важно во поширока смисла. Тие водат кон едно литературно, дури често и лирски обоено прикажување на забележаното и доживеаното во човечката секидневница.“

1.2. Имајќи ја предвид нивната специфична жанровска, стилска, тематска и интенционална припадност, ќе направам поподробна класификација на прозните текстови на Коенски:

- Текстови кои имаат стабилен и јасно маркиран жанровски идентитет. Тука спаѓаат текстовите кои според својата генеза и според интенцијата на авторот, па и според рецепцијата од читателите, се третирали како раскази и спаѓаат во редот на традиционално дефинираниот фикционален уметнички книжевен дискурс (*Лозје*).
- *Интимни автобиографски записи* кои имаат *докнижевен/сроден* книжевен идентитет, пишувани како задоцнет 'дневник по многу години'. Во нив се меша мемоарското со фикционалното и прагматичното со естетското начело.
- Двојно кодирани текстови кои се подложни на променлива рецепција и жанровска идентификација. Се работи за т.н. *поетизирана проза*, односно прозаизирана поезија. И са-

миот Конески ја менува својата перспектива на нивното жанровско и естетско толкување, па тие се еднаш дефинирани како „песни во проза“, а друг пат како проза.

- Текстови кои се евидентно поетски (две лирски песни) или евидентно критички записи и есеи, ама се усвоени како составен дел на комплексната дневничка прозна форма, така што се дополнително идентификувани како „прозни“ дневнички записи, во склад со авторската интенција на Конески.

2. Во вториот толкувачки дел на овој кус оглед ќе понудам интерпретативна *summa summarum* на неговите доминантни прозни стилови, оставајќи го сеопфатното толкување за некоја следна прилика.

Конески има напишано вкупно десет *раскази во класична смисла на зборот*, под следниве наслови: „Лозје“, „Прочка“, „Изложба“, „Пречек“, „Потез“, „Песна“, „Чевли“, „Љубов“, „Заклано крувче“ и „Крчмите“. По нивното интегрално објавување во книгата *Лозје* (1955), Конески не објавува друг расказ во традиционална прозна жанровска смисла на зборот. И покрај тоа што Б. Конески во овие раскази користи миметични, референцијални и линеарни стратегии, се забележува дека интересот за интроспективни евокации на раскажувачките ситуации и за психологизација на амбиентот (хронотопот на расказот) ги има ставено на заден план другите раскажувачки функции: динамичноста на дејството, наративните ситуации и пресврти, полифоничноста и симулакрумот на фикционалниот израз.

Одбивајќи да им робува на жанровските конвенции, Конески посега по слободен прозен израз. Свесен за своите лични творечки предиспозиции, тој прави коренит пресврт по однос на прозното творештво. Конески, дефинитивно, се свртува кон она што ѝ е иманентно својствено на неговата изразна, стилска и психо-ментална конституција: поезијата, сеќавањето и есејот. Официјално од 1981, а суштински веќе од 1954, кога ја објавува песната во проза „Јоргован“ (*Разгледи* бр. 13/1954), односно во 1955, кога ги објавува своите први прозни записи во првото издание на збирката песни *Везилка*, Конески започнува да го развива својот интерес за хибридизација на нарацијата, низ примена на комбинирани поетски, есеистички и мемоарски стратегии.

Осумдесеттите години се години на *поетската проза* на Конески. Тогаш се објавени повеќето негови *песни во проза*, обележани од лирското начело и се подложни на *монололичност* (во бахтиновска смисла на зборот, наспроти дијалогичноста и полифоничноста на романескната реч). Песните во проза на Конески се свртени кон *сеќавањето*, сфатено како првичен, исконски облик на спознавање. Сеќавањето е поетизирано, ритмично, психографско, чувствено и параболично, било да е предадено во форма на интимни (автобиографски) записи, свежи дневнички записи, или како задоцнети мемоарски реминисценции.

Веќе од 1988 година, Конески се свртува поексплицитно кон мемоарските и дневничките записи, што исто така умее, особено во некои текстови, да ги поетизира и да ги интимизира. Таа стратегија е очигледна во неговиот *Дневник по многу години*, напишан и реконструиран со големо 'задоцнување', како сеќавање на некогашната реалност, така што повеќе е симулација на дневник, одошто дневник во традиционална смисла на зборот. Во овој „поетски дневник“ дискурсот е хибридризиран – делумно мемоарски, делумно имагинарен (фикциски), делумно поетски и есеистички, делумно мистификаторски. Мемоарските сеќавања на Конески се поетски реконструкции (од временска и вредносна дистанца) на некои лични и егзистенцијални собитија. Во нив се избледнети елементите на реалноста, па описот е слободен, селективен и фокализиран низ нова, често филозофска перспектива. Дневничките реминисценции на Конески играат улога на катарсичен чин на една анамнеза која прочистува, просветлува и, можеби, утешува. Таков е, енигматичен, перформансот на дневничката проза на Конески. Голем дел од дневничките записи, посебно оние од *Дневник од Нишка Бања*, Конески ги пишува кон крајот на својот живот (1988), пред да дојде оној миг „кога и споменот исчезнува“ (1988).

Референци:

Еко, У. 2017. *О книжевности*. Beograd: Vulkan izdavaštvo.

Конески, Б. 1988. *Дневник по многу години*. Скопје: Македонска книга, сс. 5-6.

Конески, Б. 2016. *Проза. Том 4* од „Критичкото издание на целокупните дела на Блаже Конески“, (прир. К. Кулавкова, редактор М. Ѓурчинов)

Санде Стојчевски

ЗАГУБЕНОТО ДЕЛО

Имам силно чувство на ненадоместлива загуба кога ќе се спомне името на великиот поет Блаже Конески, на чија лирика, за жал, успеав да ѝ посветам само еден есеј за големата песна *Стерна*, како и еден покус запис за *Беласица*. Загубата што ја чувствувам е од специфичен, особен вид; како што тоа вообичаено бидува и како што вообичаено се вели, станав свесен што сум поседувал дури откако го загубив тоа што веќе го имав спечалено.

Пред многу години замислив книга што ќе биде составена од студии или поаналитични есеи за поети од сите генерации, за коишто сметав дека се неодминливи во една строга антолошка селекција, но и од разговори со нив, за да може читателот да ги проверува моите мислења и ставови за нивното творештво, со нивните непосредно и експлицитно изнесени разбирања за животот, за светот и за уметноста, особено за суштинските прашања од областа на лириката. И, како што е ред и како што може да се очекува, книгата требаше да започне со разговор со нашиот голем поет, со Мајсторот. Бидејќи тогаш бев уредник на Образовната редакција на Радио Скопје, разговорите главно ги снимав во студијата на Радиото, каде што поетите ги канев да ми гостуваат, а само понекогаш, поради редица околности, го земав „ухерот“ и одев во посета на поетот, во неговиот дом или, пак, на работното место. Сосема мал дел од снимените разговори беше емитуван во емисијата *Видици*, а целиот снимен материјал го чував во незаклучениот шкаф во мојата редакција на третиот кат во зградата на Радиото, каде што на другиот крај на ходникот се наоѓаа студијата за снимање. Таму беше постојана врваница од новинари на кои редовно им недостигаа студиски ленти за снимање и беа во непрекината потрага по нив.

Поетот ме прими во својот кабинет во МАНУ, каде што бев почестен со голема пресретливост и со соговорничко внимание. Требаше да разговарам со поетот што ја имаше „фатено“ највозбудливата преобразба на човекот во величие, во храм, и

тоа преку стихови рамни на најизвишеното во европската и во светската лирика. Додека го подготвував магнетофонот, се присетив на тоа неспоредливо место:

„Почувствував како нозете да ми стануваат столбови во одот,

како да се засводувам со кубе,

како да ме исполнува

студената полутемнина на манастирот.“

Можете да си замислите каков замав му дадов на моето љубопитство; од зрно до планета, внесувајќи се целиот во прашањата, поттурнувајќи го свесно настрана веќе наметливото чувство дека деликатноста и тактичноста одамна налагаат да го исклучам „ухерот“.

Се враќав во Радиото со *претоварен, претежок* магнетофон.

За жал, сега следува она што досетливиот читател го очекува; кога дојде време снимените материјали да му се предадат на Ивко Панговски за да ги симне од лента, како прва фаза од подготовката за книгата *Пофалба на разговорот* што во 1994-та година се појави во издание на *Мисла* од Скопје, констатирав дека повеќе ленти од мојот незаклучен шкаф недостигаат. Беше јасно дека некој од колегите новинари „се послужил“ од незаклучениот шкаф.

О Господе! Меѓу другата, поситна штета, ги немаше и лентите на кои беа снимени долгите и исклучително скапоцени разговори со Блаже Конески и со Богомил Ѓузел. Не треба никого да уверувам дека презедов сè што е во границите на допуштеното и пристојното за да го вратам назад тркалото на збиднувањата, но аргументите со кои излегов пред поетот никако не ми беа за пофалба – сум ја загубил лентата! А што друго да измислувам – едноставно, уште извесно време настојував, убедував и инсистирав на нова средба и на нов разговор.

Така си остана една голема празнина. Пред сè во мојата книга.

Да се обидам ли да ја пополнувам со прераскажување на разговорот? Се плашам дека на тој начин само ќе ја удвојам грешката со неизбежни непрецизности, евентуални произволности во интерпретацијата и со привиди од автентичност. Можеби е, сепак, најдобро наместо таквите лажливи блесоци да остане

свеста за празнината и загубата! Нека останат копнежот и жедта по една крупна голтка книжевна свежина и исклучителни искуства на поет со несомнен европски и светски ранг.

Можеби е подобро посовреме да подготвам нови прашања за еден евентуален разговор со Богомил Ѓузел!²

Нека ми биде овде допуштено да (се) потсетам на уште една *средба* со Конески. Восхитен од големиот Александар Блок, со ретка книжевна страст препеав неколку негови песни, меѓу кои особено се гордеев со препевот на прочуената песна *Во хорот црквен...* Премногу млад и склон кон самоувереност, горделиво го носев тукушто излезениот *Млад борец* со мојот препев на песната од Блок, кога неочекувано на кејот на Вардар го сретнав поетот Јован Котески.

„Што си светнал толку?“ – ми се обрати тој со добронамерна пријателска закачка.

Како да не сум светнал! Та еве, ми објавиле препев на една од најсаканите песни од мојата постојана лектира – песната на Блок.

Приседнавме на ниската камена ограда и ја прочитавме песната на Блок. Мојот препев на песната на Блок.

„Убаво си ја препеал, чесен збор“ – искрено и уверливо ме пофали Јонче, а потоа, како патемно, праша: „А си го видел ли препевот на Блаже?“

Каков препев на Блаже?! Не знам за такво нешто! Се разбира, не сум го видел!

„Ела до кај Крсте, во книжарницата на *Култура*, на Плошадот.“

Се вративме на нашето камено седиште крај Вардар со томот препеви од собраните дела на Конески, во платнен подврз, во издание на *Култура* од 1967 година. Го читавме препевот на Блаже, објавен на страница 83:

*Девојче пееше на клиросот горе
За сите в туѓа земја постанати,
За сите кораби појдени в море,
За сите без радост останати.*

² За жал, во годините што следуваа, не се збидна можност за нов разговор за Радио Скопје со Богомил Ѓузел, кој почина оваа година.

*Трепереше гласот во кубето така
И лач на белото рамо ѝ грееше,
И сите гледаа и слушаа в мрака
Белата руба со лачот што пееше.*

*И сите мислеа радост ќе биде,
Во тиха пристан влегле корабите,
И дека живот светол и свиден
Во туѓа земја си нашле слабите.*

*Сладок беше гласот, тенок беше лачот,
И само Детето високо, над Вратите,
В Тајни посветено, липаше од плачот
Дека не ќе дојдат заминатите.*

Го читавме мојот препев, објавен во *Координати*, книже-
вен додаток на *Млад борец*, од 3 април 1972 година, на стр. 7:

*Во хорот црквен девојка пеела, горе,
за сите уморни, дом што оставиле,
за сите бродови што се на море,
за сите радости што ја заборавиле.*

*Гласот нејзин пеел, в капелата летал,
и на рамото бело сјаел зрак.
И секој од мракот и слушал и гледал
како белиот фустан на светлост е пак.*

*И мислеле сите дека радости ќе има,
дека се сите бродови во залив тивок,
дека изморени луѓе под туѓа клима
за себе нашле светол живот.*

*И зракот бил тенок, гласот сладок, сетен,
и само високо, крај царски палати,
причестено со тајна – плачело дете,
зашто никој нема назад да се врати.*

Ја рецитиравме песната на Блок на руски, мислам дека дури се сеќававме и на препевот на Миодраг Пешиќ на српски јазик, на кој тогаш ни беше најголемиот дел од лектирата.

Зарем беше скромна наградата што ми ја спечали мојата љубов спрема песната на Блок? Зарем требаше да бидам незадоволен и разочаран? На почетокот на мојот книжевен пат таа ме внесе во благословен разговор со пријателот поет за самите врвови на уметноста на лириката на која ѝ се бев обрекол, и неочекувано ме соочи со ненаметливата, но неспоредлива творечка моќ на еден од најголемите поети што воопшто сум имал задоволство да ги читам, со големиот Конески.

Брзо се задишав од реткиот воздух на тие шеметни височини, но и не помислив да запрам со искачувањето, иако, неволно признавам – тешко дека би посегнал да ја препевам песната на Блок, доколку претходно го имав читано препевот на Конески. Кај ниту еден разумен човек и поет не постои толкава самоувереност за да не успее да запре пред виолентната демонстрација на несомненото книжевно мајсторство, па макар тоа да се манифестирало и преку препев на само една песна.

Димитар Пандев и Марија Пандева

НАВРАЌАЊАТА НА КОНЕСКИ

Конески често им се навраќа на своите веќе обмислени теми и мотиви, и во својата поетика, и во својата лингвистика, поставувајќи своевиден мост меѓу овие две области.

Според досегашните проучувања, пред сè на Алла Шешкен, што се потврдува и од критичкото издание на неговата поезија подготвено од Милан Ѓурчинов, Конески најмногу ѝ се навраќал на поемата „Мостот“, но и на поемата „Средба со Жинзифов“, исто како што им се навраќал и на некои преводи („Горски венец“). Во лингвистичките трудови, навраќањето е најочигледно во проучувањата во областа на историјата на македонскиот јазик, што е особено евидентно, според досегашните текстолошки анализи, во уводот во Граматиката на македонскиот литературен јазик. На фонот на лингвистиката и поетиката, овие навраќања едноставно и непротивречно би ги опфатиле со поимот што зазема значаен простор во есеистиката и мемоаристиката на Конески на фонот на лингвистиката и поетиката: „актуализација“.

Оставајќи ги овие прашања за една понатамошна подетална текстуална и кодификациска анализа на целокупното творештво на Конески, нашиов интерес во оваа пригода го предизвикуваат токму есеистичките и дневничките навраќања на самиот Конески кон неговото творештво, како и кон спознајниот свет на стварноста во која живеел тој со своето хипостасно „јас“ и ја сообразувал со литературата врз која израснувал во поет и раскажувач, лингвист и културолог.

Навраќањата тогаш му се преточуваат во совпаѓања, во кои искази од книжевното творештво на Конески, според неговите инвентивни согледувања се совпаѓаат, т.е. според востановената терминологија, „коинцидираат“ и/или „конвергираат“ со светската литература и светските јазици, совпаѓајќи се, според нашите набљудувања, со оние негови проучувања, особено, во областа на историската фонологија на македонскиот јазик, а изоморфно и со современите, пред сè, функционалните, приста-

пи кон македонската граматика, воопшто. Преточувањето на навраќањата во совпаѓања е своевиден премин од една форма кон друга, од песна во есеј или дневнички запис по многу години. Бездруго, и тоа е еден вид освежување на споменот преку структуралистички редукционизам, со кој напати ефемерното хиерархиски се издига на највисоко рамниште во поетскиот свет на Конески.

Повод за тоа ни дава есејот „Совпаѓања“ (првпат објавен во 1985), што ја отвора перспективата на теоријата на совпаѓањата, својствена, пред сè, за психологијата, од позиции на дијахрониската фонологија, заснована врз теоријата за јазична конвергенција, инаку своевиден теориски супстрат во контактната лингвистика. А потврда на овие совпаѓања наоѓаме во дневничкиот запис „Манилов“ од „Дневник по многу години“ (1988).

Очигледно, меѓу двата текста не поминало многу време.

Овие совпаѓања нам ни го враќаат зрелиот Конески во раните години на неговото творештво, кога „ударнички“ го воспевал „Мостот“ и му се восхитувал на Пушкин, творејќи рамо до рамо со веќе искусните Андриќ и Крлежа, ни го доближуваат возрасниот Конески од неговиот најплоден период кога поетички го оформува циклусот „Марко Крале“, лингвистички ја составува „Историја на македонскиот јазик“ и перспективно ја отвора темата за јазикот на македонската народна поезија со не така мал број статии, меѓу кои особено место зазема статијата „Димни Марко и Димна гора“. А токму во оваа статија народните песни за Крали Марко се поставуваат во контакт со „средновековната византиска аристократска поезија“. И, се разбира, тоа не е сè, ниту во лингвистиката ниту во поетиката на Конески, ниту во неговите културни акции. Периодот кога се создава лингвокогнитивниот образец на Крале Марко во поетичкиот свет на Конески е време кога тој навистина живее пикарескно и питорескно, во стилот на Пабло Неруда „Confieso que he vivido“ - „Признавам дека живеам“ (1974), поистоветувајќи се во своите песни и со значајни патешественици и револуционери, митски личности и книжевни јунаци, од кои во интерес на нашата тема ги споменуваме „Колумбо“ и „Че Гевара“. А дел од своите патешествија и пориви по убавината на природата внел и во подоцнежната есеистика („Светот на песната и легендата, 1993) и во мемоаристика („Дневник по многу години“, 1988).

И речиси ништо не останало од една првобитна замисла, ако воопшто постоела во творечката лабораторија на Конески, да остави патопис од своите патешествија, освен реминисценции од средби со случајни личности за кои образец има само во литературата.

Клучното совпаѓање што самиот Конески си го открива е во една отпосле откриена аналогија со стиховите од неговата песна „Песјо брдце“. Спореди:

Во песната „Песјо брдце“ од истиот циклус „Марко Крале“ (наша заб.), Марко, очаен од исцрпувачката борба против Злото, кое постојано се обновува, вели:

„Но навечер, кога се враќам постанат
пак се составува сè по мене
како што било,
божем сум орал гнасна вода,
и само се умножувало злото
како бурјан во плевење“.

„Доста време по објавувањето на оваа песна го читав за првпат есејот на Иво Андриќ за Симон Боливар. На крајот на својот животен пат Боливар е крајно разочаран, гледајќи како се руши едно по друго сето што тој го создавал и за што се борел. Тој вели: 'Сум изморен да ја владеам оваа република на неблагодарници; ми здодеа да ме нарекуваат узурпатор, тиранин, деспот'. А Андриќ го дава овој свој коментар: 'Од тоа па до неговата последна мисла, дека да се работи за слободата на еден народ значи 'да се ора морето'" не е далеку. Уште само две-три години. Толку требаше да ја види Либераторот пропаста на сите свои планови, желби и надежи". (Конески, 2018: 55)

По читањето на овој есеј на Андриќ, инаку напишан и објавен во 1930 година, што ќе рече на стогодишнината од смртта на Боливар, Конески истражувајќи ја фрапантната сличност на неговата компарација (воведена модално со честичката божем) со соодветниот израз прочитан во есејот на Андриќ, може да се информира дека „орањето на морето“ е со споменатото значење познат израз во шпанскиот и во францускиот јазик.

“He arado en el mar y sembrado en el viento” – „Го орав морето и сеев на ветер“, со оваа реченица Боливар му дава епилог на својот ослободувачки потфат, неуспешниот обид за обединување на јужноамериканските држави.

Во светот, а особено во шпанските говорни подрачја, овој израз на Боливар „да се ора морето“ (arandoenelmar) според богатата, не само научна туку и публицистичка литература, станува култен. Со овој исказ, авторите на книгата „Arandoenelmar“ (1998), Мајкл Феирбанкс и Стејс Линдзи се навраќаат кон едно од најамбициозните патувања на Шарл де Гол – неговата посета на десет јужноамерикански држави во 1964 година. (Fairbanks, M., Lindsay 1998: 7).

Според Феирбанкс и Линдзи, „може да се каже дека во патувањето имало од сè по нешто, можеби повеќе лоши отколку добри нешта, затоа што, на крајот на краиштата, како можело да има добри нешта? Де Гол отишол да побара, во одреден степен, од Јужна Америка да се потсети на Боливар, чиешто дело, исто така во одреден степен би можело да се претстави како голем, грандиозен неуспех, затоа што тоа што тој сакаше да го оствари, зарем не е сè уште само сон?“ (Fairbanks, M., Lindsay 1998: 8)

Имајќи ги предвид употребите на овој израз во шпанско-јазичната и во францускојазичната литература, на фреквенцијата меѓу политиката на Симон Боливар и Шарл де Гол, но и подоцнежните и актуелните проучувања на есеистиката на Андриќ во поширок контекст на неговиот живот и дело, со сите контроверзи што ги поврзуваат со актуелните политички случувања во последниве децении, значењето на овој израз е сосема јасен: „неуспешна политичка акција“. А прототип за Либератор (Ослободител) за неуспешна политичка акција е токму легендарниот Крали Марко.

Толку!

Но, да му се вратиме на Конески. Тој заклучува: „Во овој случај совпаѓањето се објаснува лесно со еднаквиот опит и еднаквата ситуација во која се нашле двата лика – едниот од нашата епска традиција, другиот од живата историја на Јужна Америка во минатиот век (т.е. 19 век, наша забелешка)“.

Конески, очигледно, како и во други случаи, од кои еден ќе мора да споменеме, не дека превидува, туку едноставно се вживува во митот за Марко Крале, зашто, бездруго, компарацијата не е на Марка Кралета туку на поетот Блаже Конески, од неговиот животен опит, и тоа е негова и, претпоставуваме, само негова „откривачка“ претстава за ликот на Марко Крале, инспирирана, секако, и од македонскиот фолклор, зашто токму во тоа

време Конески студиозно се занимава со јазикот на македонската народна поезија. А во времето потем „Совпаѓања“ му се навраќа на митот во онаа општа антрополошко-филолошка или етнолингвистичка и компаративно-книжевна клима во која митологијата ќе стане доминанта во македонската поетика (во поезијата на Матеја Матовски и др.), но и компаративистика (во студиите на Влада Урошевиќ и др.). Сеедно, интересот на Конески од митологијата ќе прерасне во продлабочени проучувања на историјата на митоманијата во балканско-словенскиот простор, меѓу кои централно место ќе заземе „Солунска легенда“ а заклучоците ќе бидат претставени во „За историските мистификации“. А во нив свети Кирил Солунски е лишен од онаа средновековна византиска аристократска окраска, што го одликува „Димниот Марко“ во народната поезија.

Конески не ги спојува само овие два лика, едниот, според Конески, епски, другиот револуционерен, туку спојува и други два лика, едниот, книжевен а другиот сличен на него, сретнат на едно од многубројните патувања на Конески од она време „кога навистина живеел“ и го среќава во амбиент што го спојува од неговото набљудување на стварноста што го опкружувала во минатото. И ни го соопштува тоа во дневничкиот запис „Манилов“:

„Мислам, ако не сум заборавил, дека Манилов се викаше еден јунак на страшниот Николај Гогољ. Манилов мечтаел да направи мост преку цела Русија. Сличен човек, иако порационален, сретнав во Боливија, во Кочабамба. Прво да кажам дека, иако на височина од три илјади метри, пределот ме потсеќаваше на Пелагонија. Како да ја гледав самата Селечка Планина и сите ридје наоколу.

Боливискиот Манилов беше писателот Дон Диего де Ривеира.“

Рускиот Манилов, првиот продавач на мртви души, сакал да направи мост преку цела Русија, кој би почнувал од рибникот кај неговата куќа, па сè до Москва, и „од обете страни на мостот да има дуќани, па во нив да седат трговци и да продаваат разни ситни стоки што им се потребни на селаните“ (Гогољ 2015:28) или пак да ужива во пријателскиот живот и „таму да пијат навечер чај на чист воздух и да расудуваат за некакви пријатни ра-

боти“ (2015: 42), но неговата идеја застанала само на тоа со што почнала – зборови.

Боливискиот Манилов мечтаел за речни бродови, за да дојде до речните богатства на земјата. „По долината на големите реки имаме раскошни шуми со драгоцени дрвја. Но нашата политика е погрешна. Место да одиме на големите реки, ние сме се ориентирале кон океанот, иако нема никакви изгледи да го допреме. Ние треба да се отвораме кон големите реки. Но за тоа ни требаат лаѓи и луѓе. Ние ги немаме, а вие, драги колега - така ми се обраќаше тој - можете да придонесете да ги добиеме. Вие сте поморска нација. Вие можете да ни испорачате речни бродови. Вие можете да ни испратите и луѓе.“ (Конески 2018: 242)

Нашата потрага по писателот Дон Диего де Ривеира останала безуспешна, зашто такво име не се среќава во ниту еден преглед на инаку исцрпните претставувања на боливиските писатели, иако како најблиско по звучност е името на боливискиот писател Ферейра. И тоа е единственото упатување на Конески за неговата посета на Боливија во 1963 година.

И двете големи идеи, на двајцата (не)славни Маниловци, и рускиот и боливискиот, може да се обединат под славната реченица на Боливар. Едниот сака да изгради мост над реките низ цела Русија, да ужива со пријателите и да им помогне на трговците, другиот сака да се ориентира кон речните богатства на јужноамериканското тло, а и двајцата само „ораат низ морето“.

На крајот од записот за „Манилов“, пред нас останува впечатокот дека Конески се поистоветил со својот соговорник, кој му заприлегал на толку типичниот лик од „Мртви души“.

„– Добро, му реков тогаш на Дон Диего, – ќе сторам сè што е во моите сили. Немојте да се разочарате ако сфатите дека тие сили не се многу големи.

Тогаш, и само тогаш, и ниеден пат повеќе, јас бев близок, макар како уште еден Манилов, до крупни историски решенија. Моја е кривицата што не успеав да одговорам на таа задача.“ (Конески 2018: 243)

Останува прашањето, со кого, всушност, се поистоветил Конески, и/или со што и со чија задача си ја поистоветил таа акција, која сама по себе не е ништо друго туку „орање море“. Еден од можните одговори би бил дека Конески, можеби уште

тогаш, а секако отпосле ја сфатил неуспешноста на мисијата во која се нашол таа дамнешна 1963 година, токму во Боливија.

Совпаѓањата на Конески, до кои дошол читајќи го есејот на Андриќ за Симон Боливар, слободно може да ги продолжиме и со совпаѓањата меѓу творечките биографии на повозрасниот Андриќ и релативно помладиот Конески, при сè што нивните биографии во период од триесет години (од 1945 до 1975 г.) во извесна мера се поклопуваат низ заеднички акции и патувања и сл. И тоа совпаѓање се разбиструва, ако се има предвид токму есеистиката, зашто Андриќ ќе им посвети соодветно место во своите текстови на значајни личности од историјата на човековата цивилизација и култура, напати и преку алузии со современите, како и од неговото време. Соодветно, тоа се проследува и низ делото на Конески, не само по повод одделни јубилеи, туку и во отсликувањето определени профили на личности што одразуваат светски процеси, а со самото тоа се издигнуваат на митско рамниште.

Еден од нив, бездруго, е и Симон Боливар кој ако ништо друго, останува во историјата токму со легендарниот фразеологизам „He arado en el mar“, при сè што и тоа му го оспоруваат.

Одговорот може да се крие токму во супстратот, во оној јужноамерикански јазичен супстрат што навлегол не само во шпанскиот што се зборува во јужноамериканските земји, туку и пошироко, особено кога се има предвид онаа лексика што од јазикот на Маите и на другите јужноамерикански стари јазици станала своина на голем број јазици во светот. Еден од нив е и зборот „ураган“, којшто води потекло или од јазикот на Маите или од карипскиот јазик. Со овој збор, имено, се именува богот на ветрот, бурата и огнот.

Концептот на овој бог, според наше мислење, се совпаѓа со сличната идеја што Конески ја нашол во книгата на Елејн Пејгелс за гностичките евангелија за создавањето на светот, а што тој веќе ја имал внесено во песната „Одземање на силата“ од циклусот „Марко Крале“. Ова го наведува во истиот есеј, „Совпаѓања“, пред да ја наведе сличноста со исказот на Симон Боливар. Ако бараме реална подлога во приказната за средбата на Марко Крале со Бог преоблечен во питач, се допираме до претставата за цунамито, а со самото тоа и до ураганот, стихијата, и се наоѓаме во маѓепсаниот круг на космогониската идеја присут-

на кај старите цивилизации, јужноамериканските, античките (Емпедокле), староегипетските (гностичките)...

А колку ли мориња се изорале до изненадувачката поетика на Конески и неговото навраќање на Димни Марко?! И не само во поетиката, туку и во етнолингвистиката, онаа поставена на американскиот јазичен супстрат, и филологијата, онаа заснована врз древните јазици и цивилизации на источните народи.

Користена литература:

Андриќ, И. *Есеи I*, Мисла, Скопје, 1977

Гогољ, Н. В. *Мртви души*. Арс Ламина – публикации, Скопје. 2015

Конески, Б. *Дневник по многу години*, МАНУ, Скопје, 2018

Конески, Б. *Во светот на песната и легендата*. МАНУ, Скопје, 2018

Шешкен, А. *Студии за македонската литература*, Скопје: Дијалог, 2005

Fairbanks, M., Lindsay, S.. *Arando En El Mar*. McGraw-Hill Spanish, 1998

<https://www.nytimes.com/1964/09/21/archives/degaulle-begins-trip-to-10-nations-of-south-america-flies-to.html>

Миле Спирковски

БЛАЖЕ КОНЕСКИ - НАЈГОЛЕМАТА ЛИЧНОСТ НА СОВРЕМЕНАТА МАКЕДОНСКА КУЛТУРНА ИСТОРИЈА

I

Конески грижливо го проучуваше литературното творештво на македонскиот јазичен простор од најстари времиња до современиов период. Тој е важен меѓник што го сврзува минатото со иднината во македонската писмена традиција. Тој ја ширеше и ја покажуваше убавината на македонското народно творештво.

Голем е придонесот на Конески за издавање на фолклорното и книжевното богатство од македонското поблиско и подалечно минато. Конески беше еден од првите составувачи на литературниот современ македонски јазик. Со интуиција на уметник и интелигенција на лингвист, на македонскиот јазик му го даде вистинскиот изглед.

Тој се јавува во еден бурен период кога треба да се заврши процесот што се одвивал во претходните сто години. На ледината заорана од Цепенков, Мисирков и Рацин, беше дојдено времето да се посее здраво семе кое со Конески зарти и бујно се разви.

Сето ова не можеше да се направи со таква брзина ако не постоеше добра подлога. Подлогата беше македонската писмена традиција создавана во втората половина на деветнаесеттиот век. Тоа беа Зборникот на македонски народни песни на Миладиновци, збирките раскази на Цепенков, Шапкарев, научните трудови на Зографски, Мисирков, Чуповски, песните на Коста Рацин, драмските состави од периодот меѓу двете светски војни и др.

Конески ги портретирал ликовите на Крчовски, Пејчиновиќ, Џинот и Цепенков, за што зборуваат и неговите лирски вдахновени предговори.

По познатите историски крстопати во кои во минатото се губевме, Конески и Мисирков нè втемелија како историски на-

род, односно како народ со своја сопствена историја, со своја сопствена култура и со свој сопствен јазик. Мисирков и Конески се најдлабоките, најтемелните и најцврстите столбови на македонската епоха во дваесеттиот век.

И двајцата потекнуваат од селска средина, а своето славистичко образование го завршуваат на туѓи јазици во својата и во словенските земји. Обајцата уште во родниот дом пројавуваат интерес за македонското народно творештво, но и за својот јазик и националната припадност. И двајцата се запишуваат на студии по медицина, а веднаш се префрлаат на словенската филологија.

Мисирков ги проучува историјата, јазикот, фолклорот и историската и современата етнографија на српско-бугарско македонското тромеѓе на Балканот.

И додека Мисирков мораше самиот да се откаже од постдипломските студии на Катедрата за словенска филологија на угледниот Петербуршки универзитет, а потоа целиот свој краток живот се обидува да се врати на универзитетската кариера и мечтае и работи на отворање Македонски универзитет и Македонска академија на науките, другиот, односно Конески ја искористи историската шанса и стана еден од основачите и организаторите и на Универзитетот во Скопје и на МАНУ.

И едниот и другиот беа иницијатори и организатори на разни научни и други друштва, но едниот само се обидуваше да ги издава и да ги редактира првите македонски научно-литературни списанија, а другиот ја имаше среќната можност и да го направи сето тоа во веќе извојуваната национална држава. Немаа можност за лична средба, но како орачи со своите рала по истата бразда на долгата неразорана нива, создадоа дело што претставува историска целина.

Ако Мисирков беше секогаш и секаде грубо и жестоко напаѓан и упорно и вешто премолчуван, Конески доживеа слава и признание и во земјата и во светот. Ако Мисирков беше иницијатор на кодификацијата на современиот македонски литературен јазик, Конески не е само темелувач на стандардизацијата на современиот македонски литературен јазик и на македонската наука за јазикот, туку и најзаслужен и најугледен промотор на афирмацијата на македонскиот јазик во Европа и во светот.

И Крсте Мисирков и Конески кодификацијата на нашиот јазик ја сметаа како неопходен предуслов за одбрана на суштинските интереси на македонскиот народ и најважен атрибут на македонската национална индивидуалност.

Борбата против книгата на Мисирков „За македонските работи“, стана синоним на борбата против македонскиот јазик како што подоцна обидот за негација на Конески беше само друг начин да се одрече истиот тој наш јазик, а со тоа да се одрече постоењето на нашиот народ како посебен национален ентитет.

Затоа не е ништо чудно што односот кон Мисирков и односот кон Конески кај некои наши блиски соседи е речиси идентичен.

И едниот и другиот ги обединуваат истите непријатели, а во истиот хор се вклучија и нивните верни овдешни, домашни, со-мисленици кои се нафрлаат врз светите ликови на Конески и Мисирков.

За научниот, литературниот и културниот опус на Конески, три дни и три ноќи да раскажувам, не би можел да дораскажам и на крајот јас и професорот Спасов како иницијатори за претворање на родната куќа на Конески во културен споменик, го оставаме следниот аманет:

„Многу почитуван професоре, господине Блаже Конески, сакан наш учителу, со длабока почит пред твоето дело, останува нашиот завет да го чуваме, да го чуваме зборот македонски!“

II

ВО НЕБРЕГОВО - РОДНОТО СЕЛО НА БЛАЖЕ КОНЕСКИ

*БАБА ВОТА СОНУВАШЕ МАНАСТИР
ЈАС СОНУВАВ КУЌАТА НА КОНЕСКИ БЛАЖЕ ДА СЕ ПРЕТВОРИ
ВО КУЛТУРЕН СПОМЕНИК*

Баба Вота е родена во селото Небрегово во 1882 г. а умре во 1972 г. на деведесетгодишна возраст. Таа целиот свој живот сонуваше да го изгради манастирот „Св. Јован Крстител“

кој е оддалечен околу два километри од селото Небрегово - и го изгради.

Јас сонував родната куќа на Блаже Конески да се реновира и да се претвори во културен споменик и моите сништа станаа јаве. Сништата за родната куќа на Конески ги сонував со затворени очи, а требаше да ги сонувам со отворени.

Сакам да нагласам и со остра линија да подвлечам дека мојата идеја за куќата на Конески да стане културен споменик, можеби ќе останеше пушта желба ако не беше мојата десна рака или истурена тупаница, олицетворена во професорот на Филолошкиот факултет д-р Људмил Спасов.

Јас сум роден на 30.08.1953 г. и речиси целиот живот го поминав во Прилеп и во селото Небрегово. Некаде во далечната 1962 г. или 1963 г. како дете на возраст од 9 или 10 години, еден ден додека со другите деца играв по камените надгробни плочи на селските гробишта, а постарите мажи - небрежани беа поседнати на камењата пред тогашната селска продавница, популарно наречена „Селска коперација“, а жените беа наредени пред чешмата сред село и трпеливо чекаа да налеат пресна вода во бардињата и ѓумовите, изненадно од кај мајдемот (рудникот) за бел мермер „Сивец“, се зададе еден џип. По кусо време џипот застана пред продавницата и од него излегоа тројца луѓе од кои едниот беше костумосан, односно облечен во костум и носеше наочари. Постарите мажи - небрежани како по команда станаа од камењата и се поздравија со гостите, а ние децата брзо дотрчавме околу џипот бидејќи во тоа време сепак беше нешто интересно за нас. Со оглед на тоа дека бев дете таа средба со човекот со на очарите беше речиси веднаш забравена.

Подоцна, низ годините во животот, од дедо ми, баба ми и другите постари жители на селото, разбрав дека тој ден во Небрегово дошол ептен голем и учен човек кој се родил тука во селото. Пак ќе речам, низ годините на мојот живот моите сознанија за човекот со наочарите сè повеќе и повеќе се зголемуваа и еден ден сфатив дека тој ден не сум видел само ептен голем и учен човек, туку сум го видел најголемиот и најучениот Македонец во изминатиот век, односно сум го видел основоположникот или таткото на современиот македонски јазик, небрежанецот Блаже Конески.

И самиот не знам колку пати сум застанувал пред родната куќа на Блаже Конески и сум се запрашувал, како можело од едно мало село со околу 43 куќи и по малку забаталено, да се роди толку учен и голем човек кој со македонскиот јазик, литература и култура се прослави како Македонец во светот, а не прослави и нас како Македонци во целиот свет.

Кај мене уште кога Блаже Конески беше жив, почна да се раѓа една благородна идеја неговата родна куќа во селото Небрегово државата да ја претвори во културен споменик, кој најмногу ќе го посетуваат пред сè учениците, а потоа и граѓаните од Македонија, Македонците од соседните држави, Македонците распрскани во целиот свет и посетители од странство. Но, каде се чуло и видело на жив човек да му се подигне споменик. Поради тоа идејата ја ставив во мирување.

На 07.12.1993 г. престана да чука срцето на големиот национален мислител Конески Блаже.

Наредната година еден ден, народски кажано - „возот под мене“, односно се качив во возот и отидов во Скопје, со намера во Филолошкиот факултет да најдам некој професор, кој заедно со мене ќе ја „турка“ идејата по нагорна линија за да се претвори родната куќа на Конески во селото Небрегово во културен споменик. Откако влегов во Филолошкиот факултет почнав да се думам на кого да му ја раскажам мојата идеја. Одеднаш од еден амфитеатар излегоа две професорки. Застанав пред нив и накусо им објаснив дека имам голем мерак родната куќа од Конески во родното село Небрегово да се претвори во културен споменик, и притоа ги замолив да ми посочат некој професор кој заедно со мене „ќе трча“ секаде каде што треба, за куќата на Блаже Конески еден ден да биде културен музеј. Професорките ми рекоа да одам право по ходникот и кога ќе дојдам на крајот, да прочитам на вратата на која пишува професор д-р Људмил Спасов и таму да влезам. Кога дојдов пред вратата од кабинетот на професор д-р Људмил Спасов имаше неколку студенти кои чекаа да влезат внатре. Откако излезе од кабинетот и последниот студент јас влегов и му ја раскажав на професорот мојата желба. Професорот со внимание ме слушаше и рече дека идејата е преубава, но за да се реализира ќе треба многу „трчање“ на локално и државно ниво по научните и државните институции, односно дека ќе треба многу упорност.

Од тој момент јас и самиот не знам колку пати бев во Скопје кај професорот Спасов и со него како голем авторитет, полека но сигурно почнавме да ги туркаме сите камења – сопнувачи кои беа на патот на нашата идеја.

Најпрвин со идејата ги запознавме градоначалниците на општините Прилеп и Долнени (Небрегово територијално припаѓа на општина Долнени), а подоцна професорот Спасов во реализирањето на нашата идеја ги вклучи д-р Трајко Стаматоски, проф. д-р Атанас Вангелов, поетите - Петре М. Андреевски и Милован Стефаноски (поранешен претседател на Друштвото на писателите на Македонија), академиците Ѓорѓи Старделов, Матеја Матески, Гане Тодороски и приватниот бизнисмен г-дин. Љупчо Палески.

Не беше лесно, напротив, се случуваа многу налудничави работи. Од сите нив би кажал две. Еден ден, точно не можам да се сетам која година беше, професорот Спасов, јас и еден мој сосед кој беше просветно лице требаше да појдеме во општина Долнени кај тогашниот градоначалник (од македонска националност) со цел да се договориме околу подготвувањето на некои документи за куќата на Конески. Претходно јас бев кај тогашниот градоначалник на општина Долнени и ја имав договорено средбата меѓу него и професорот Спасов во точно определена дата и време.

Професорот Спасов со својот автомобил од Скопје најпрвин дојде во Прилеп и заедно со мене и мојот сосед тргнавме кон седиштето на општина Долнени кое беше во селото Долнени. Кога втасавме со возилото пред општината, градоначалникот кој беше во дворот на општината нè виде и со голема брзина влезе во службеното возило и „одмагли“, односно избега пред нашите очи.

Овој чекор на градоначалникот на општина Долнени не нè изненади затоа што истиот во текот на својот четиригодишен мандат, иако секоја година писмено беше поканет да дојде во Небрегово на 19-ти декември по повод денот на раѓањето на Конески, тој не доаѓаше.

Другата налудничава работа ја предизвикуваа таканаречените мрачни сили, кои запнувајќи од петни жили се обидуваа да го кандисаат сопственикот на куќата на Конески во Небрего-

во, како надоместок за куќата да бара два стана во Скопје или една планска куќа и еден стан во Прилеп.

Преговорите со сопственикот на куќата на Конески беа мачни и долги, но со наша голема упорност и со упорност, пред сè, на градоначалникот на општината Долнени д-р Осман Муаремоски, познат невропсихијатар во прилепската болница, конечно сопственикот на куќата на Конески се согласи, куќата да му ја продаде за 16.000 тогашни германски марки на бизнисменот Љупчо Палески, голем почитувач на творештвото на Конески. Откако Палески ја купи куќата на Конески, беше формирана „Фондацијата за македонски јазик Небрегово“.

По формирањето на „Фондацијата за македонски јазик Небрегово“, јас и професорот Спасов почнавме да ги собираме сите документи и согласности со цел куќата на Конески да се прогласи за споменик на културата. Со исполнување на трите услови: трпение, време и упорност ги собравме сите потребни документи за да може да се почне со реновирањето на куќата која беше пред целосно распаѓање.

Во тоа време професорот Спасов предложи да го повикаме бившиот претседател на Македонија Киро Глигоров, да дојде во Небрегово за да ја посети куќата на Конески. Поранешниот претседател на Македонија Киро Глигоров со нескриено задоволство дојде во селото Небрегово, а покрај куќата на Конески посети и една селска куќа, односно ја посети и куќата на мојот вујко Киро Павлески. Во текот на разговорите кои ги водевме во селската куќа, поранешниот претседател Киро Глигоров рече дека сè ќе стори за да го кандиса тогашниот претседател на Македонија, Бранко Црвенковски работите за обезбедување пари за реновирање на куќата на Конески, да ги преземе во свои раце.

Во селото Небрегово, исто така дојде и претседателот на Македонија Господинот Бранко Црвенковски со околу триесетина познати бизнисмени, кои пред куќата на Блаже Конески јасно и гласно рекоа дека ќе ги одврзат срцето и кесето и ќе подарат пари за да започне со реновирањето на куќата.

Откако заврши реновирањето на куќата на први август 2005 година, во присуство на претседателот на Македонија Бранко Црвенковски, највисокиот државен врв, црковниот врв, воениот, повеќе дипломатски и конзуларни претставници акре-

дитирани во Македонија и многу народ од Прилепско и цела Македонија, куќата на Конески свечено беше отворена за посетители. Тогаш во куќата беа поставени само фотографиите од лулка па сè до смртта на Конески, односно не беше изработена денешната поставка за неговото творештво.

Со цел да ја изработам поставката за творештвото на Конески, професорот Спасов со негова претходна интервенција ми овозможи од Филолошкиот факултет, Институтот за македонски јазик и МАНУ, да ги собирам сите зборници по повод годишнините од раѓањето или од смртта на Конески а, исто така, ги собрав и речиси сите зборници од Семинарот за македонски јазик, литература и култура и од нив ја изработив денешната поставка, која е многу високо оценета од речиси сите посетители на куќата. Исто така, од Небрегово и од блиските села јас ги собрав и речиси сите етнолошки предмети кои денеска ја красат куќата на Конески.

Со оглед на тоа дека најмногу професорот Спасов, а, исто така, и други професори, максимално се ангажираа јас да бидам вработен како водич на Куќата, можам да кажам дека во изминативе 16 години речиси сите посетители беа повеќе од импресионирани, од сето она што го видоа и слушнаа за творештвото на Конески.

При посетата на куќата одделни посетители најчесто возрасни граѓани, пред да влезат во неа или откако ќе излезеа, се прекрстуваа небаре влегуваат или излегуваат од црква или од манастир, а еден дури клекна на колена и го целива прагот на куќата. Куќата на Конески ја посетуваа и посетители од странство, а, исто така, и познати имиња од светската славистика како што се професор д-р Виктор Фридман, професор д-р Кристина Крамер и други.

Јас и професорот Спасов се гордееме што денеска куќата на Конески е просветителско светилиште, кое како генерациско предание им раскажува, пред сè на учениците и на сите други посетители за Конески, кој ја заокружи повеќегодишната борба на најголемите умови и повеќе генерации преродбеници на македонскиот народ, за свој јазик и своја култура.

На крајот останува да кажам дека чест и привилегија беше професорот Спасов и јас да трчаме за куќата на Конески во неговото родно село Небрегово да се претвори во „Спомен дом

Блаже Конески Небрегово", затоа што Блаже Конески е личната карта на Македонија оти до неговата појава на неговите сонородници им е велено дека се де Срби, де Бугари.

Игор Поп Трајков

ПЕРИОДОТ НА КОНЕСКИ

Особениот интерес кон уметноста и науката една држава го покажува највоочливо во периодите по некоја сеопшта трагедија, најчесто војна или природна катастрофа. Како сè дотогаш да било заспано и треба да се размрда (велат оние од јавните односи) - за разлика од нив, пак, историчарите велат дека по таквите трагедии, човештвото е пречистено и му треба извесно време за да може да ги рестартира своите назадности (корупцијата, непотизмот, бирократијата, клиентелизмот итн.). Во еден таков среќно-несреќен период имаше среќа да работи оној кој требаше да ги постави стандардите на македонскиот литературен јазик, на база на сето она што го направиле неговите големи претходници, но и на база на самиот јазик. Тој го постави критериумот дека доколку нешто на ваков или онаков начин се зборува, тогаш треба да се зборува токму на оној начин на кој веќе се зборува, односно онака како што тоа се прави во идиомите, и тогаш треба да се смета дека тој начин и постои во јазикот; дека доколку постои извесна тенденција во зборообразувањето, тогаш оформените зборови од неа сигурно постојат. Значи, Конески го имал природниот талент за логично размислување, но и поволниот историски период истото да биде поддржано од државата. Споредете со сегашноста во која живееме и ќе видите во колку поинаква реалност живееме, од онаа во времето на Конески.

Некогаш и сега

Целта на текстов ми е да посочам зошто сега не можеме и понатаму да чекориме по стапките на нашиот маг. Прво – зашто таков нов се нема родено, второ - зашто и да имаше сега некој како него, сигурно ќе се изгубеше по хибридниот бесплаќ на нашето корумпирано секојдневие. Се разбира дека ни на некој како него не му било лесно во неговото време, имајќи ја предвид онаа деградиралка, опасна комунистичка машинерија, како

и во старт осудената на дефетизам судбина на малите народи како нашиот, кој беше мал и во СФРЈ. Но, сепак, мора да се признае дека постоеја големи поддршки од некогашните републики за многу државотворни прашања (како оние кои се однесуваа токму на јазикот), а тие поддршки не би можеле да се споредат со оние кои денес ги добиваме само вербално, или пак се изјави купени преку нашите обемно корумпирани медиуми, со цел остварување поддршка на дневната политика на владеачката структура и задржување на нејзиниот рејтинг во гласачкото тело. Сепак, СФРЈ во тој период беше светска сила и нејзиниот глас се слушаше и на Исток и на Запад, па така и делото на нашиот државник можеше да добие на тежина.

Најчесто кај нас се обработува мисловноста на неговата поезија, а понекогаш (кога тоа некому му треба) и неговата лингвистика. Но, ова второво најчесто, се сведува на јавните односи кои се цел самите за себе, односно сè досега не е направена некоја посериозна студија за него како за значаен и знаен меѓународен научник. Дека ова навистина постои сведочи пред сè неговата преписка со познатиот научник Нуло Миниси од Универзитетот за ориенталистика. Во неа Конески се пројавува како одличен семантичар (веројатно не би требало да се користи во овој случај терминот семиотичар, бидејќи - во духот на Конески - кај нас синонимот семантичар се употребува за семиотиката на зборовите) кој преку развојниот пат на јазиците може да ја развие методиката за докажување на есенцијалните карактеристики на еден јазик. Тука, особено, би сакал да потенцирам дека оваа комуникација во никаков случај не е обременета со некаква формалност, бидејќи секогаш допишувањето се одвива во духот на топлината на пријателствата и еднаквиот професионално-интелектуален однос. Ова го потенцирам бидејќи овие денови гледаме бесконечно многу, пред сè крајно некомпетентни комуникации од наша страна, кои или со своето незнаење се наднесуваат кон оние од Западот, бидејќи им очи, или пак снисходливо се обидуваат да ги придобијат, во буквална смисла просејќи за некаква интелектуална милост, демек ние сме од мала, сиромашка земја, направете сè што можете за нас. Кај Конески ова го нема бидејќи тој навистина и знае, и умее. Едноставно, тој може да си дозволи да биде рамен соговорник, бидејќи е врвен интелектуалец, а и не може никој да го спречи во тоа, бидејќи како што

спомнав погоре, го имал авторитетот на државата зад себе. Сега нашава држава има навистина лош меѓународен рејтинг, во голема мера и затоа што не ги поддржува своите сопствени интелектуалци, односно живееме во ситуација на неомоизам во кој се негува презир кон умот.

Влијанието на Конески во интелектуалниот свет

Не може да се прескокне влијанието на Конески во т.н. Европска лингвистичка школа од шеесеттите, која формално никогаш не ни постоела, но е изведенка од движењето на европските интелектуалци во овој период, кои во голем дел биле семантичари, структуралисти, пост-структуралисти (подоцна), како и рационални-прагматичари, кои произлегле од реформираните марксисти од Западот. Токму овие последниве најмногу се интересирале и за старите цивилизации. Имено, многу од нив биле во потрага по избеганите племиња од Израел кои се распослале по белиот свет, како први христијани бегале од прогоните на императорот Август кон крајниот запад. Така, Конески прв од сите ни ги презентираше четирите автентични јазици кои постојат на тлото на Европа: бретонскиот (во Бретања), ирскиот (во Ирска), галскиот (во Шкотска) и велшкиот (во Велс). Според мене неговата согледба е многу точна, иако водени од локал-патриотските движења многу „научници“ сега ќе ви кажат дека тие јазици биле келтски. Но, јас би рекол сите келтски јазици се семитски. Оние кои ги зборуваат не се со медитеранско-динарски геном, туку се со латино-келтски, или со англосаксонски, но ние тука зборуваме за јазиците, не за генетскиот идентитет на нивните зборувачи. Разгледувајќи го и времето потоа, исто така можеме да се увериме дека публикуваните трудови потоа нè уверуваат во веродостојноста на оваа согледба, бидејќи да речеме, според Џ. В. Вотсон во местото Назару на португалскиот брег од Атланскиот Океан, постои, исто така, популација која зборува семитски јазик, и која во својот фолклор и облека содржи феникиски риги (Феничаните ни ги спомна и Црноризец Храбар, да ве потсетам), а тоа се истите оние кои ги носат Шкотите на својот килт. Жителите на ова место потекнуваат од првите христијани, бегалци се од Тир и Сидон (кои се на источниот брег на Средоземното Море), а се занимаваат, главно, со обработка на алги

(веќе со векови), кои ги користат како исхрана или за правење душеци. Ова аналитичко сознание Конески го пренесува со цел да докаже дека македонскиот е јазик со индоевропско потекло, при што методологијата му е недвосмислено етичка. Бидејќи не е ни најмалку европоцентрична, зашто покрај наведената класификација за неговиот мајчин јазик тој, исто така, во неколку места на своите трудови вели и дека постојат и други европски јазици кои не се со индоевропско потекло, како што тој вели: оние од угаро-финската група. Значи тој вели дека и семитските јазици се, исто така, европски иако не се со автентично индоевропско потекло, бидејќи вели - постојат 4 автентични европски семитски јазици. Во однос на ова се разбира дека постои, можеби дури сега, од денешна гледна точка, една дилема, а таа е: Зошто и турскиот јазик не е во угаро-финската група, ако е тој од истата група персиски јазици (оваа група стручно е нарекувана берси или ариевска)? Зошто не и ерменскиот јазик, кој, исто така, е од оваа група? На пр., сега во Унгарија има многу студенти од Иран, бидејќи може лесно да го научат јазикот. Јас мислам дека Конески бил свесен за ова, но дипломатски не сакал да ги наруши црвените линии на европоцентриците бидејќи не е прв пат нивната научна граница (онаа за класификација на јазиците и воопшто на културите) да биде вештачки, научно сосема неточно поместена таму каде е и политичката граница на нечии држачи на катедри. Причината за ова е во едноставниот факт дека тој морал да игра дискретна игра на попуштање со цел да добие поени за својот тим. Дека одлично го познавал турскиот (како и сите централнобалкански јазици) најубаво се гледа од неговите анализи во Историја на македонскиот јазик.

Интелектуалецот во институциите; интелектуалецот кој формира институции и кој ги поставува нивните стандарди

Доколку внимателно ја погледнеме академската институција УКИМ на која Конески ѝ припаѓал, ќе видиме дека таа својот врв го достигнала токму во шеесеттите. Во овој краток период може слободно да се каже дека тогаш таа била и најпрестижната образовна институција во СФРЈ. За ова сведочат и бројните академски и професионални успеси на нејзините студенти и про-

фесори, кои сè до сега се пуст сон кој не би можел да им се повтори на денешните академци од Северна Македонија. Значи, Конески е од постарата генерација, во која се верувало дека истражувањето треба да биде сеопфатно, а презентацијата интересна, односно со ефект на brainstorming. Оваа двојна карактеристика е нешто кое всушност се смета за врвот во западната академска методологија. Треба ли да кажеме дека денес домашните истражувања се токму спротивното на ова. Обично од истражувачите кај нас се бара да не застрануваат многу од темата, излагањето да е еднолиниско, всушност крајно резигнирано ограничено, а презентацијата да е сувопарна, колку е можно поздодеветна, бидејќи инаку не би ги задоволила сериозните академски критериуми. Но какво е тоа истражување кое не ги опфатило сите аспекти на научното прашање? Бесцелно, се разбира, применливоста му е засекогаш ограничена. Каков е тој труд кој не се труди да го задржи вниманието на читателот; да се потсети-ме, Томас Ман ни вели дека секое читање доколку сакаме да биде продуктивно, мора да биде контемплативно? Се разбира, таквиот труд е проформа, бидејќи односот на пишувачот кон читателот е индиферентен. Кај Конески ги нема овие две промашувања. Ова го потенцирам за да ви доловам дека за да се биде успешен истражувач не е доволно само да се има квалитетна методологија и презентација, туку и карактер. Зашто, секој оној кој е од неговата генерација знае дека во 1968-та е направена чистка на неподобните. Исплашена од тогашните студентски демонстрации, тогашната владејачка комунистичка елита нив во крв ги задушила, а за тие да не се повторат биле воведени нови „академски“ стандарди. Оттогаш морало сите детално да ги об-разложат своите трудови, за секоја сомничавост од нив да биде исфрлена. Трудовите не смееле да бидат многу интересни и да побудуваат страст кон научно истражување; така студентите повторно би сакале да се групираат и да демонстрираат. Властите морале да направат студирањето да биде одбивно, за сите едвај да чекаат засекогаш да излезат од аулите. Добивањето магистратури, докторати и напреднати студии станало неизмерно тешко. Универзитетите станале трн во окоото на властите. Еве не знаеме како, но Конески никогаш не го сменил своето авторско кредо, никогаш не станал онаков какви што денес кај нас се сите кои останале. Поради ова и денес трудовите на Конески се пред-

мет на неизмерно восхитување кои како да алудираат на некаков блажен историски период за научноистражувачката работа кај нас.

Особено внимание би требало да биде посветено и на односот на Блаже кон институциите и нивното професионално оформување. Како илустрација за ова ќе наведам една анегдота која се случи додека бев во средно училиште и бевме на пракса во МАНУ, предводени од нашата класна раководителка Јадранка Паткович. Тогаш една фина, дотерана жена, ниска на раст, веројатно кустос или службеничка од институцијата, ни кажа нам, на учениците од паралелката за македонски јазик при УСО Никола Карев, дека имаат еден член кој сите ги импресионира со својата професионалност. Значи да прецизирам дека ова се случуваше во втората половина на осумдесеттите. Службеничката нагласи дека Блаже Конески иако е во пензија сè уште ја извршува својата работа перманентно и минуциозно како секогаш. Доаѓал во зградата на МАНУ околу 10 часот наутро и си ја зафаќал својата кабина. Таа ни ја покажа – кабината беше како одвоен простор од библиотеката (или нешто што личеше на библиотека) во која се наоѓавме, со панели од иверка, а однапред имаше мала, црна завеса место врата. На крајот однатре имаше мала работна маса, со столче, од страната, наземи пластична корпа за хартиен отпад. На масата беа оставени книгите во кои ќе се задлабочувал тој ден. Секој ден му оставале книги кои ќе ги побарал претходниот ден. Така функционираше со децении наназад - секој ден од 10 до 14 во кабината, потоа пауза половина час, потоа пак во кабината сè до вечер, дур се стемни, неретко до 19 часот. Ние можевме да ја видиме кабината однатре бидејќи пристигнавме со класната раководителка околу 9 часот наутро. Вработените ни кажаа дека се чудат колку посветено, напорно работел. Значи Конески верувал во интелектуалниот труд и во евентуалните благопријатни, би рекол прогресивни резултати кои од него произлегуваат. Тој, исто така, верувал и во институцијата како непобитен помагач во научноистражувачкиот процес. Што се однесува до останатите членови на академијата - според тоа што ни го кажа женичката, како и останатите кои беа во МАНУ во времето на нашата посета - за нив ни кажаа дека тие доаѓале само кога можеле. Гледајќи од денешна гледна точка, се чини, само би можеле да сонуваме да имаме институции кои би функ-

ционирале толку правилно, толку продуктивно. Вработените ни кажаа и дека според нивниот впечаток Блаже им бил стожерот на кој сите се угледувале.

Доколку внимателно се загледаме можеме да уочиме и дека гледано од научно-истражувачка позиција, тој верувал во сите научни и спознајни постапки кои денес се спроведуваат на престижните западни институции. Така, на пр., Конески ни претставува како многу успешно функционираше во работните групи на јазичниот центар, при што во својата Историја на македонскиот јазик живо ни прераскажува кој што рекол, со каква цел рекол, на каква функција бил секој од учесниците и со каква компетенција. Се разбира дека не е лесно да се донесуваат лингвистички заклучоци, кога во изнесените ставови од членовите на групата не мало влијание игра суетата. Конески за ова е свесен; свесен е и дека суетата многу повеќе ја има во нашата геополитичка констелација, споредбено со некои културни средини кои имаат многу подолга традиција за оваа (и општествено) корисна активност. Но, што е тука е, лингвистот мора да умеет да го извлече максимумот од понудениот материјал, што го открива Конески како еден рационален дух, свесен за своите околности, за кои си поставил решителна цел да не му се одразат контрапродуктивно во процесот на донесување професионални заклучоци. Потписникот на овие редови ја имаше среќата да присуствува на вакви сесии кои ги организираат големите универзитети, и кои често пати се организираат по вообичаеното работно време, бидејќи на нив присуствуваат и неакадемски професионалци, некои кои имаат големо искуство и долга практика. Сето ова можеме да го согледаме во презентациите на Конески - дека тој во својот период можел да создава во едни многу високи научно-истражувачки стандарди, блиски на западните големи универзитети, кои денес веќе ги немаме. Токму ова многу ми го привлече вниманието, односно дека Конески неретко спомнува дека навистина нешто треба да се направи за овие стандарди кои сепак се усвоиле, долж повоеното немање; за нив да не ги изеде балканскиот заб на времето. Тој постојано иронично анализира дека е важно да се има колегијалност, дека е важно да може да се оформи компетентен тим за научноистражувачка работа. Тој саркастично ги прозива оние кои од тимската работа доаѓаат на состаноците само за да саботираат, а тоа на некаков

магичен начин се одразува поволно на нивната кариера. Постои една свесност кај филологот дека е тој, сепак, во срцето на Балканот, каде ѕвездите не им се особено наклонети на интелектуалците. На овие простори необично брзо, дури и допадливо се успева со лажните вредности, а оние кои навистина умеат, и кои уште повеќе се посветени и не бараат посебен третман за себе, а ни награда, тие се заглибени во калта на секојдневието. Не мислам дека оваа сатирична страна на Конески е присутна само во неговите пиеси, неа ја има, и тоа како - во теоријата. Внимателниот читател сигурно ќе ја познае оваа димензија во неговите академски текстови, при што несомнено ќе му се наметне прашањето: Што по Конески? Еве јас ќе се обидам да одговорам на ова прашање. Имам искуство со странската помош за образование и онаа против културното заостанување. Според сите податоци нашава земја од западниот свет, а особено од САД и Велика Британија има добиено најголема помош во книги, преводи, за дообразување на стручен кадар итн. Но, што од сето ова, кога знаеме дека на некоја мрачна сила секогаш ѝ успева сите овие корисни книги и умења да ги стави во подрум, таму да фаќаат прашина? Зашто, кај нас по традиција напредуваат оние кои се со лажни: вредности, дипломи, знаење и позиции. Ваквиот лажен систем на вредности може да се задржи само со репресирање на вистинското знаење. Така што, со сигурност тврдам дека од знаењето на Конески денес останале само неговите книги. Исто како што сето она научено со школите и програмите финансирани од оние кои сакаа да ни помогнат исчезнува кај нас, во мигот кога програмата ќе престане да се финансира. Тогаш сè се враќа на старо. Но, дали вака мора да биде; впрочем, вака не е и на други места? На пр., во многу земји од поранешниот Источен блок, овие програми продолжија општествено да реперкуираат и по крајот на нивното финансирање.

Конески и нашето време

Во духот на претходниот пасус би сакал да поставам и едно друго прашање: Што би рекол денес Конески гледајќи на сегашните состојби во нашиве културна и образовна сфера? Сигурно ќе им каже што не чини и на нашите, но и на оние од претенциозниот Запад. Во секој случај, со сите би бил отворен и би

дебатирал на рамна нога и со странците, како што нагласив погоре. Тој меѓу другото - освен што е прв во однос на семитските јазици - е и пред структуралистите во формулирањето на морфемата, само што тој за ова го користи изразот графија. Не сум сигурен како точно би требало да се класифицира методологијата на Конески, чинам, бидејќи е лингвист тој е во голема мера семантичар, додека пак структурно е пост-структуралист; односно тој е еден практичен двигател, кој не ги подведува под знак прашање есенцијалните категории на хуманоста, како човекови права, право на свој јазик, народ, земја, држава, но и на слободно изразување и услови за работа. Значи ова се тие себеподразбирачки вредности под кои се создавала научната мисла на нашиот маг. Како што гледате и од досега изнесеното во мојов текст, голем дел од неговото истражување е интердисциплинарно. Во овој контекст се прашувам што би им кажал на создателите на Болоњската конвенција сега. Сега - бидејќи во почетокот кога мораа да постават стандарди навистина имаа успех, бидејќи со регулацијата со која секој професор мора да е барем доктор на науки, се спречи добивањето на академски позиции по политички клуч. Но, со премногу стриктната поделба на научните дисциплини (за да нема како порано добивање звање/позиција на база на она што кандидатот го може, а не на база на она што на науката ѝ треба) се поништи можноста за интердисциплинарност. Дури неодамна оние од великиот Запад ги обзнанија своите тврдења дека ова во значителна мера ги отежнува и забавува истражувањата; заради ова американските универзитети многу ги претркале европските. Конечно, не може да се биде добар физичар, ако не си и добар хемичар и обратно... Конески го имал ова сознание, тој имал чувство за логичната последователност на научните области, па така во неговите трудови среќаваме премиси од археологијата, од јазичната археологија, од историјата, социјалните науки, од историјата на уметностите, антропологијата, фолклористиката и многу други области. Аналогно на Болоњската конвенција, ЕУ постави и регулација според која пари од нивните фондови може да повлечат само оние автори кои се членови на некое од националните друштва на писатели. И ова, исто така, во почетокот имаше продуктивен ефект, бидејќи имаше луѓе кои не беа воопшто писатели, а беа извештени во извлекување пари од фондовите; некои кои можеа да ги попол-

нат навреме исцрпувачките формулари. Но, по извесен период, еве гледаме и кај нас, многумина се извештија да станат членови на овие друштва, без да се воопшто писатели. Каде сега би било решението? Конески никогаш не би направил ваква грешка, бидејќи тој постојано инсистира на вистинските вредности, кои се оформуваат само со поодделно разгледување на секој автор, никогаш не група автори. Не случајно пред неколку години најдобрите европски писатели потпишаа петиција против ваквата политика на финансирање на ЕУ. Потписниците, исто така, истакнаа и дека ЕУ тврди дека уметничките писатели не се продавале доволно добро, па затоа сакале да ги пуштат оние кои се снаоѓале. Но, тие кои се снаоѓале, се снаоѓале зашто биле во договор со корумпираните книгоиздателства кои давале лажна слика дека снаодливите добро се продавале, а криеле дека всушност, за уметничките писатели имало зголемен интерес... Значи, сигурно во однос на последново Конески би рекол дека сега сето тоа се случува зашто ништо не е чесно. Да повторам, методологијата на Конески била секогаш заснована на сеопфатно истражување, затоа и можел отворено, храбро да го произнесе своето мнение. Презентациите на неговите трудови никогаш не биле сувопарни, тие изобилуваат со хумор, со живост, всушност се многу западни; кога човек се раководи од него нема никогаш да згреша. На пр., во романот *Резервен живот* еминентната лекторка за изразот г`с и гаќи исправува со газ и гаќи. Јас би ѝ рекол на лекторката дека освен што секогаш зема големи пари нејзините лектури не вредат пет пари. Бидејќи таа никогаш не го прочитала Конески, кој го дава истиот пример, велејќи дека се пишува онака како што се зборува во уметничката литература, при што го исполува својот неповторлив хумор. Ова чувство за хумор, поддржано со намерна нападност, дури и вулгарност на некои места, прават неговата теорија да има врежувачки, лесно запаметлив ефект (како што велат сегашните едукатори), поради што до денес е незаменлив прирачник. Многу подоцна од Конески, на ваква интердисциплинарна презентација наидуваме кај некои од доцните пост-структуралисти и бивши структуралисти.

Снежана Каратолешка

БЛАЖЕ КОНЕСКИ – ЈАЗИКОТ, МАКЕДОНСКИОТ, Е НАЈГОЛЕМ ЈУНАК

Што да се каже за големиот Конески што досега не е кажано, напишано, забележано? Ако го потенцираме неговото значење во кодификацијата на македонскиот стандарден јазик, како да го оцениме неговото значење за македонската поезија и литература воопшто? Затоа ќе кажам големиот Конески е голем за македонизмот во секоја смисла на зборот. Неговото залагање за создавањето македонски литературен јазик, потрагата и изнаоѓањето македонски зборови за целиот опфат на неговиот книжевен опус, нагласувајќи ја важноста на својот јазик, својата култура, својата традиција... го вбројува Конески во плејадата ликови кои со своето дело докажале колку го сакаат својот народ и засекогаш ќе зрачат светло над македонското битисување.

Кога зборуваме за Блаже Конески не можеме, а да не се осврнеме и на неговиот јазик, посебно значаен затоа што авторот е познат по тоа што за секој негов интерес во творештвото барал македонски збор, уште еднаш докажувајќи колку голема била неговата љубов кон својот народ и неговата борба за издигнувањето на свеста за значењето на македонскиот јазик. И самиот Конески ќе каже: „За сè што ме преокупираше во поезијата сум настојувал да најдам соодветен македонски збор“, и затоа може да кажеме дека за него јазикот, македонскиот, е најголемиот јунак.

А што ми значи мене Конески? Првпат го сретнав во училишните клупи преку неговата поезија, и може слободно да кажам дека тогаш, а и денес, неговите стихови од безвременската „Тешкото“ ми ја намовнуваат кожата, читајќи ја, трпки ми лазат по телото и како што и самиот автор ќе каже (можеби ќе звучи како клише) „ми иде да плачам ко дете“. Поезијата се создава за да остави белег врз читателот, да донесе порака, да импресионира, растажи, развесели... А поезијата на Конески носи и многу повеќе од сето тоа заедно, ја отсликува вековната борба за опстојување на Македонците, вековната потрага по љубов на чове-

кот, го доловува митското, народните верувања и преданија. „Тешкото“ , „Везилка“, „Стерна“, „Болен Дојчин“, „Убавите жени“, „Љубов“, „Кафез“, „Игра со дете“ и многуте други наслови говорат за разноличноста на поетскиот израз на Блаже Конески, кој иако можеби е еден од најпроучуваните македонски книжевници, остава простор за повторно откривање на неговото дело од секоја нова генерација литературни истражувачи и вљубеници во пишаниот збор. И да заокружам со зборовите на Атанас Вангелов „Поетското дело на Блаже Конески е сигурна потврда, голем поттик и огромна обврска на македонската литература“.

Истражувајќи за творештвото на Конески, често го среќавав описот дека основна карактеристика на неговиот литературен исказ е едноставноста. Но, едноставноста сама по себе како одлика на творештвото на Конески не значи и негативна конотација, затоа што според Јован Бошкоски „едноставноста е привид што всушност значи дека самиот исказ е сложен во својата природа, додека едноставноста е само ефект на тој исказ“. Па може да се заклучи дека поетскиот израз на Блаже Конески пред литературната критика поставил мошне сложени теоретски прашања кои не е лесно да се одговорат.

Проучувајќи го делото на Конески потребно е да се каже дека иако поезијата зазема централно место во неговото творештво, ќе згрешам ако го ословам само како поет, тој е истакнат лингвист, литературен историчар, прозаист, есеист, публицист, а извршил и препеви на голем број поетски дела од странски автори. Голем е неговиот книжевен опус, како по бројност, така и по значајност. Преведен е на многу јазици и проучуван како од домашни, така и од странски литературни истражувачи. Конески како автор е еден од ретките кои не само што го осознаваат творечкиот процес и ни ја даваат творбата да ја восприеаме, туку имаат доблест сознанијата да ги споделат со своите читатели, објаснувајќи ни го самиот процес на создавање книжевни дела. Тука ќе го спомнам неговиот есеј „Еден опит“ во кој ги истражува и ни ги разоткрива тајните на неговото поетско творештво.

Од неговата богата биографија (доволно изучена од поголемиот дел литературни познавачи) важно е да се издвои неговата голема улога во кодификацијата на македонскиот стандарден јазик, посебно заложбата за втемелувањето на македо-

нистиката на Филолошкиот факултет во Скопје (кој денес го носи токму неговото име) и секако, тој е еден од основачите и прв претседател на МАНУ. А можеби посебно треба да се нагласи неговата професорска работа преку која го пренел својот творечки порив, ентузијазам за истакнувањето на посебноста на македонскиот јазик а, особено осознавањето на исклучителното значење на сопствениот јазик во опстојувањето на нацијата. Така, и самиот Конески ќе рече „Јазикот е нашата единствена и неподелена татковина“.

Ја немав таа среќа лично да го запознам овој голем човек и да украдам дел од неговата мудрост и енергија но, преку мојата работа, како радионовинар, говорејќи пред микрофонот, се чувствувам гордо кога сфаќам колку ни е богат јазикот, колку посебен и единствен е, а сето тоа можеме да го припишеме на големото наследство што ни го остави Блаже Конески, потсетувајќи нè секојдневно дека јазикот, културата и традицијата воопшто, го прават препознатлив мојот народ во светски рамки. Обврзувајќи нè нас и поколенијата што доаѓаат да го негуваме, активно користиме и да го збогатуваме нашиот јазик затоа што само така ќе продолжиме да постоиме самосвесни за нашите корени и големото богатство наследено од нашите предци.

Христо Петрески

НЕ ЗНАМ

На Големиот Блаже Конески

Како млад новинар со малиот нотес и пенкалото в раце отидов на грандиозната прослава во аулата на Филозофско-Филолошкиот факултет во Скопје.

Свеченоста започна со оперскиот глас на Благоја Николовски, кој одекнуваше сред сивиот бетон и имав чувство дека е толку силен и моќен што ќе почнат да пукаат сидовите и покривот ќе се сруши врз нас.

Но, вистинската екстаза настапи со првите зборови на академикот Блаже Конески, тогашен претседател на Македонската академија на науките и уметностите. Никој, па ни јас не претпоставуваше дека речитиот и блажен Блаже Конески ќе започне со дилемата како да ни се обрати.

Отприлика (според изветвената меморија и избледеното сеќавање) на почетокот рече: Ако ви се обратам со драги ќе помислите дека не сум доволно искрен и дека Ви се додворувам, а ако речам почитувани – тогаш, исто така, ќе помислите дека сум недоволно искрен и дека тоа го кажувам од чиста куртоазија, но навистина долго размислував како да Ви се обратам и еве не знам како е најдобро да (за)почнам...

Ги држев празниот нотес и пенкалото в раце, се насладував во прекрасниот вовед на омилиот Блаже Конески, во неговиот мисловен ескурз, во неговата неповторлива експликација, со догаш неслушнатата (и невидената) леснотија на експресијата... Како сега да го гледам пред мене и пред сите нас Конески како стои и мудрословува, а ние уживаме, се веселиме, размислуваме, се запрашуваме и се присетуваме и преиспитуваме, зашто сè е толку лесно и едноставно колку што е сложено и комплицирано, и обратно.

Ги запомнив доживотно тие негови воведни дилеми, трилеми, полилеми, кои за Него и не беа нерешливи загатки, но, ете, Тој посака, помилува да нè прошета низ лавиринтот на зборовите, да нè погали и разгали, да нè замисли, но не и да нè премисли...

Па, и јас сега не знам од каде да (за)почнам и како да завршам. Всушност, од толку многу размисли, премисли и идеи, треба да се избере само еден пат, една кованица и сентенца, еден срцеказ и игроказ, па овојпат нека бидат само тие два наслов(е)ни збора: НЕ и ЗНАМ, односно НЕ ЗНАМ !?

Скопје, 14.4.2021 година

ЧОВЕКОТ ШТО СЕДЕШЕ ВО СВОЈАТА ГРАДИНА И НИКОГО НЕ ПРЕПОЗНАВАШЕ

Ене го, седи во дворот, сам до црешата, со главата потпрена на десната рака. Лицето му е испиено и брадосано, погледот отсутен и празен, се џари во нешто, гледа кон ништо.

Не, тука нема никаков човек, само така ти се причинува, ќе се разувериш кога ќе дојдеш поблиску. Алиштето префрлено на столицата ти се чини дека е човек.

Ајде, не ме прави ти мене ненормален, сенилен и паничар, кога сè уште добро го гледам човекот како седи на столицата каде што обично седи татко ми. Ене, го гледам, тој е сè уште тука, не станува збор за никакво привидение.

Таман работа, гледаш дека нема никаков човек, туку само долг мантил префрлен преку дрвената столица и тебе ти се причинува дека е човек.

Леле, со кого сум фатил работа, со луѓе кои не гледаат и не разбираат ништо. Човекот е тука и не е со каков било лик, туку личи на мојот татко.

Ти само халуцинираш, тоа е чист привид, ќе се увериш и самиот штом ќе дојдеме поблиску со автомобилот, до железната порта пред вратите од малите соби на приземјето.

Немој, те молам, да ме правиш луд, кога ти не го гледаш она што јас го гледам, не сакам воопшто да се расправаме, отклучи и гледај си го патот, а јас ќе останам малку да си поразговарам со човекот.

Море, каков човек, ајде оди пред мене, не халуцинирај и не фантазирај премногу, а ако треба подоцна заедно ќе појдеме на лекар, да те прегледаат, многу си исцрпен, преморен, па сред

бел ден ти се причинуваат духови и тоа токму во дворов од на-шава куќа.

Не, мене ништо не ми се причинува, зашто тоа е реалност, факт, а ако не веруваш сега ќе видиш дека и ќе се поздравам со човекот што седи со скрстени нозе и можеби токму мене ме чека во дворот (од нашата викенд-куќа на крајот од градот).

Добро де, ајде оди поздрави се и дојди дома да каснеме нешто, цел ден ништо не сум ставила в уста - изусту сега веќе многу по-помирливо ти, кога јас се доближував до него - реков добар ден, ја подадов десната рака, а тој само кимна со главата и кога мислев дека и тој ќе се поздрави со мене - одеднаш исчезна некаде, како да се скри зад вратата во собата, невидливо скокна под скалите, или се пикна во крошната од црешната.

Не, немаше никаков човек, туку ти беше заморен од патот, ноќта не спиеше добро, зашто возеше речиси десет часа назад од Пожарско и Сопотско довде. Добро е, што и попат од Воден кон Лерин не ти се гледаа сеништа покрај патот, или не дај боже, да видеше некој дух на патот, па да ти изгаснеше колата и како ли ќе возеше, ќе стигневме ли воопшто здрави и живи.

Не се шегувај, не е за смеење, јас верувам во ова, не сум толку голем неверник и идиот, па да не си верувам ни себеси, поточно во она што го гледам со сопствениве очи. А, ова не ми е прва средба со дух. Првата средба ја имав во хотелот „Македонија“ во Берово. Само што легнавме во собата на првиот кат со колегата новинар и писател од „Млад борец“ и мене некаде по полноќ ме налегна толку тежок дух што одвај дишев, не можев да се помрднам, а не пак да се ослободам од него. Ме налегна и не ми даваше да дишам со својата огромна тежина. Беше маж и не знам како успеав, по долга и мачна борба со него, да се измолкнам малку од под него, силно викнав, испуштив глас, целиот облеан во пот. Се разбуди колегата, запаливме светло и кога му кажав што ми се случи и тој не можеше веќе да засpie, а не само јас. Утредента ѝ кажавме на рецепционерката и таа потврди дека се случувало тоа многупати пред тоа во истата соба. Ја избегнував потоа таа соба, но и тој хотел, и никогаш не успеав да ја намалам тежината врз моите плеќи која сè уште како да ме притиска во белата хотелска постела, каде најверојатно сè уште живее и налегнува други жртви...

Не, мажу, ти очигледно си бил преморен и си имал големи грижи, па си сонувал нешто многу страшно и затоа си се штрекнал во сонот, па си скокнал и си се разбудил облеан со пот.

А, вампирот кој му се појавил рано на сабајле на возачот на новата автобуска станица во Охрид, му излегол пред автобусот, му се истопорил пред него со двете кренати раце пругоре и му рекол стој. Бил облечен во стари искинати алишта. Возачот се исплашил дека ќе го изгази, застанал со автобусот, но тој изгаснал и не можел веќе да тргне. Патниците морале да се прекачат во друг автобус и со друг возач да заминат за Скопје. Под новата автобуска станица, знаат Охриѓани, се наоѓаат стари гробишта.

Доста е толку, халуцинираш и фантазираш, штета што не е жив Марко Цепенков за да ги запише и овие твои вампирски приказни, кои мене повеќе ми личат на нереални вообразби и обични глупости, а тебе ти е потребен лекар, колку порано - толку подобро. Леле, мајко, што нè снајде и тебе и мене. Психата е кривка и тенка, како свилен конец, одеднаш се кине. Не се гледа сè однадвор внатре, а и однатре многу работи не може да излезат надвор!

ТАТКО

Како да ти опишам, како да ти објаснам, а и дали има воопшто потреба тоа да го правам и за оние кои никому не му веруваат ништо, се сомневаат во секој збор, во секоја глетка, во секоја прочитана реченица која не е по нивните вкус и мерка.

Тие светот би го создале одново, но да биде онаков само како што тие самите го замислиле, но дури и тогаш нема да бидат задоволни сосема, зашто ќе веруваат и ќе се уверуваат себеси дека можел да биде уште поголем, поубав и да биде само нивни и на никој друг.

Не, продолжи да раскажуваш и понатаму, па макар и да има само еден посетител во салата, начулен со ушите, или надвиснат над твојата книга.

Мачните и тажни исповеди веќе не го интересираат никого, не ги засегнуваат ни малите деца, а не пак оние кои одамна прележале грип и мали сипаници, кои веќе забравиле како се игра

петкамен или дама, но и кои одат за да се вратат, па можеби еден ден тоа навистина и ќе го сфатат.

Те молам, не се изразувај поетски, зашто поезијата не е во мода, и не пишувај за вампири, зашто нив ги има сега насекаде, но не ги забележува веќе никој.

Јас сум твојот светец, твојот ангел-чувар, кој постојано е пред тебе или зад тебе, лебдам како сенка над твојата глава, јас сум тлото што ти се поместува некогаш под тебе. И кога не ме гледаш, јас сум тука. Ме чувствуваш ли? Ме сакаш ли? Дали сум ти потребен? Или ќе може да продолжиш и без мене.

Кога ќе ти здодеам со грижата за тебе, кога ќе те сопнувам и опоменувам - ослободи се за миг од мене, но внимавај на првата кривина, гледај и напред и назад на отворениот пат, не ги брои стеблата лево и десно, зашто ќе ја удриш главата во некое од нив, а потоа јас ќе бидам виновен за тоа.

Ако ти затреbam, јас сум тука, побарај ме кога нема со кого да размениш ни еден збор, кога ветерот те носи кон средината на езерото а не кон песочниот брег, кога никој не ти подава ни сламка за спас а не пак да те извлече со јаже или рака.

Јас сум човекот што седам на дрвената столица и те чекам везден пред куќи, зашто знам дека еден ден ќе дојдеш и ќе го напишеш единствениот расказ за мене.

Не, јас не сум оној неранимајко што ги напаѓа туристите во хотелските соби, ниту сум духот од под асфалтот над домовите на мртвите.

Јас сум твојот двојник, кој вечно стражари за тебе, го слушам секој твој изговорен збор, ти ги бројам отчукувањата во секоја минута на срцето, знам кога те притиска и стега, гледам десно кога ти вртиш лево (во мртвиот агол кој ти и да сакаш не можеш сосема со погледот да го дофатиш), јас сум твоето трето око закачено на тилот, јас сум заморот во твоите тенки влакнести нозе кој ти вели: доста е за денес, легни, одмори се, утре има нов ден.

И, да знаеш, мене не ми требаат никакви лажни дарови ниту зборови, ме навредуваат твоите незадоволство и алчност, брзаш а не знам каде брзаш, главата ти е постојано потпрена на десната рака, лицето ти е испиено и брадосано, погледот отсутен и празен, се џариш во нешто, гледаш кон ништо.

Та, зарем си ти тоа, татко? Не, не сум ти јас татко. Јас не сум никаков татко. Веќе ти реков: јас сум само твојот двојник, и само ти ќе можеш да ме гледаш, слушаш и почитуваш или мразиш.

Но, не ме прекорувај премногу, зашто јас знам да ги преполнам дисагите со злоба и да ти ги истурам пред нозе, тогаш кога ќе бидеш и премногу самоуверен и горд, тогаш кога ќе помислиш дека си само ти на светот, дека си самодоволен и самбендисан, како паунот што го исправа вратот високо, ги шири крилјата и се врти да провери дали некој друг го гледа.

Не, тебе никој не те гледа и не те слуша, освен мене. Јас сум твојата сенка, твојот поглед, твојот глас и најмал шум што ги обеспокојува неродените и ги теши умрените. Ние сме гологлави, ние сме токмуглави, ние сме тапоглави.

Знај, премудар е само зборот што не е изговорен, пресладок е само плодот што е незрел и необран, пребистра е само водата што е матна и непросирна, прелична е невестата што е нељубена и осамена.

Затоа, не гледај подалеку од својот двор, подалеку од туѓите порти и врати, не ги отклучувај нивните катанци, не ги довикувај гладните птици, не им давај леб на уличните кучиња, не ги јавај одврзаните коњи, не ги брои ѕвездите, не ја набљудувај месечината.

Оди само спроти сонце, ветерот нека ти удира в грб и нека те носи, можеби ќе стигнеш подалеку и од што сонуваш, во некое поле каде нема високи стебла, во некоја шума каде нема ни една чистинка, во некоја непрегледна река од зборови, каде тагата и плачот се покриени со кадифена песок и сребрени камчиња.

Ако случајно ме здогледаш уште еднаш и препознаеш, попусто ќе тргнуваш кон мене, не ја подавај раката и не се обидувај да се ракуваш со мене, зашто јас сум твојата сенка и постојано ќе се оддалечувам од тебе. Ти ќе одиш нанапред и јас ќе одам, исто така, та јас немам четири раце, зашто ти имаш само две, а ако се свртиш назад и јас ќе се свртам, па затоа бегај пред да те стигнам, или трчај по мене додека те држат нозете, додека те крепи снагата, додека те лаже видот, од оваа страна на сидот.

А, зад тој сид има безброј други сидини, кои се направени за никој да не ги гледа, никој да не ги сруши, никој да не ги пречеко-ри. Освен човекот што еднаш ги создал со сопствени раце, та легнал под нивната сенка, но заспал и веќе не се разбудил!

ЖЕНАТА ШТО ГЛЕДАШЕ ОД ПРОЗОРЕЦОТ

Првиот ден жената сосема неочекувано се појави на прозорецот и се задржа гледајќи надвор повеќе од пет минути.

Вториот ден жената што гледаше низ прозорецот остана над десет минути како прикована зад стаклото.

Третиот ден жената што гледаше од прозорецот беше единствената која тоа го правеше тој ден.

Четвртиот ден жената толку многу нападно гледаше кон мојот прозорец што ми беше непријатно, па се тргнав од прозорецот.

Петтиот ден жената се појави само во претпладневните часови на својот прозорец, но се задржа многу кратко.

Шестиот ден јас не бев дома, па не видов кога и дали се појави воопшто на прозорецот.

Седмиот ден повторно ја видов жената на прозорецот, но очигледно нејзе ѝ беше непријатно кога ме виде, па брзо се повлече од зад прозорецот.

Осмиот ден повторно се сиркавме со жената од соседната зграда.

Деветтиот ден јас готвев нешто во малечката кујна, а жената, исто така, плетеше нешто со големи игли уште рано од сабајле.

Десеттиот ден ги избројав катовите од соседната зграда и заклучив дека жената што гледаше низ прозорецот е од вториот кат.

Единаесеттиот ден жената ги спушти ролетните - дали поради сонцето или поради мене.

Дванаесеттиот ден таа повторно се појави на прозорецот, го отвори и долго ги хранеше со трошки гулабите.

Тринаесеттиот ден видов само нов испран долен веш како се суши обесен пред нејзиниот прозорец.

Четиринаесеттиот ден дуваше силен ветер и веќе го немаше долниот веш од црвената жица со сини штипки.

Петнаесеттиот ден јас правев компот и морав долго да се задржам во кујната чистејќи поднаскарпани јаболка.

Шеснаесеттиот ден еден гулаб од нејзиниот прозорец слета и на мојот балкон.

Седумнаесеттиот ден таа излезе на својот прозорец околу пладне и се задржа речиси цел час гледајќи кон улицата.

Осумнаесеттиот ден веќе не бев сигурен кој во кого гледа од нас двајцата.

Деветнаесеттиот ден ми беше толку многу лошо што легнав и се разбудив дури пред полноќ.

Дваесеттиот ден решив да започнам со пишување дневник за мене и за жената што гледаше од прозорецот.

Дваесет и првиот ден жената воопшто не се појави на својот прозорец.

Дваесет и вториот ден точно напладне кога се поклопија стрелките од ѕидниот часовник на кој го пишува и моето име како да се поклопија и нашите погледи.

Дваесет и третиот ден размислував како да дознам која е жената која секој ден гледа од својот прозорец.

Дваесет и четвртиот ден на местото од жената како да видов друга слична жена - нејзина сестра или ќерка.

Дваесет и петтиот ден се прашував зошто жената не излезе надвор, туку само долго и отсутно гледа од прозорецот.

Дваесет и шестиот ден размислував вака: „Не го правам ли и јас истото со жената на еден од прозорците од соседната зграда кога цело време ја гледам само неа и ретко излегувам на балконот, а речиси воопшто не излегувам надвор“.

Дваесет и седмиот ден се симнав долу за да купам само леб и млеко и тоа за неколку дена.

Дваесет и осмиот ден дојде брат ми и ме праша: која е жената што постојано гледа ваму од оној прозорец таму?

Дваесет и деветтиот ден и утрото и вечерта ги залевав цвеќињата покрај прозорецот, долго задржувајќи се покрај нив.

Триесеттиот ден со весници го изгланцав и го светнав прозорецот, така што ми изгледаше како нов.

Триесет и првиот ден жената што гледаше низ прозорецот ја забележав како ја пресоблекува црната блуза со кратки ракави, но под неа имаше уште една, исто така, црна маица со кратки ракави.

Триесет и вториот ден на прозорецот од жената што гледаше низ прозорецот осамнаа бели завеси.

ЗА ЧОВЕКОТ ШТО ПОСТОЈАНО ПОТСКОКНУВАШЕ НА ЕДНАТА (СЕ РАЗБИРА - СВОЈАТА) НОГА

(Очудување или зачудување. Не се едно.)

Поетолошки: отскокнувањето во духовен поглед претставува и најмал исчекор од стандардното и конвенционалното, понекогаш и баналното, ступидното и надживеаното, а во физичка смисла потскокнувањето е начин да се забрза чекорот и побрзо да се стигне таму каде што актерот се упатил и наумил.

Ете, токму така се случуваа и нештата поврзани со оваа кроки-сказна.

Човекот Тој и Тој, кој подоцна воопшто не беше кој било, првпат стана свесен за својата натприродна моќ уште кога требаше да проодува. Тој не тргна со левата, па со десната нога напред, туку речиси со двете нозе истовремено. И, замислете, одеднаш застана како да размислува што да направи – дали да стои в место или да тргне напред; па долго стоеше така, а и неговите родители се загрижија и тоа не малку, додека тој не потскокна напред и тоа истовремено со двете нозе и не падна на коленици, ниту на нос, туку се одржа на нозе. Потоа направи уште неколку такви скока, а родителите уште истиот ден мораа да го однесат кај дежурниот лекар, кој беше оддалечен најмалку десетина километри во Градот.

Дијагнозата веќе беше воспоставена: преголема амбициозност и несинхронизираност помеѓу желбите и можностите, со голема веројатност и сериозна опасност од анимализам и тоа од највисок, најстрашен и најфатален облик.

Скратено кажано: стоеше неочекувана можност детето да скока како коњ со врзани нозе, а не да чекори прво со едната, па со другата нога, и така од недоглед до бескрај...

Затоа, првата превентивна мерка, која подоцна прерасна во тераписка процедура - беше на детето да му се врзе едната (еден ден левата, а другиот ден десната) нога, за да се направи обид, но и детето да направи напор да се раздвојат двете сплотени и синхронизирани ножиња како сијамски близнаци, кои како да сакаа да кажат дека и мислат истовремено и одат исто така.

Но, процесот на раздвојување одеше толку многу бавно, иако на крајот даде резултати, па како последица на долгото и бавно вежбање - остана и понатаму детето да потскокнува, но само со едната нога и тоа наизменично.

Токму тоа беше многу битно: скокањето со и на една нога, што беше многу полесно и побрзо, но и порезултантно. Имено, така потскокнувајќи - детето одеше како да трча, а воопшто не се заморуваше од чекорењето.

Ти можеш да прескокнуваш стилови и епохи, школи и правци, па и цели поглавја и страници, пасуси и строфи, но секогаш ќе ти биде попуст тој залуден обид (иако и тоа ќе ти претставува не мал напор додека пребаруваш и прелистуваш низ книгите), зашто многу побрзо ќе дојдеш до крајот, кога ќе немаш веќе од што и каде да скокаш.

Ќе продолжиш ли по истиот пат, без скокања и прескокнувања, без скршнувања и заобиколувања, многу брзо ќе се вратиш на почетокот, ќе скршнеш на погрешен пат, или ќе се изгубиш сосема.

Но, што се случи со детето потоа?

Го направи ли тоа метеорскиот скок, или заврши како што завршува секој остаток и отпадок на ѓубриштето на светот и векот.

Детето (пардон, човекот) што милуваше да скока и прескокнува, не се натпреваруваше во скок или прескок во далечина, напротив, тоа или тој (сеедно, зашто не исчезна ни за миг детето во човекот и навиката да се потскокнува и потпевнува притоа) пропадна во толку дебел слој на магла, што го обви неговото лице и тело, па и да сакаше не ќе можеше да ја забележи длабоката и црна дупка во која стрмоглаво паѓаше надолу сè додека не го допре самото дно.

Но, какво дно, човеку?

Дното, па нека е и најдлабокото и најнепосакуваното, е помало и пократко од небескиот свод, кој колку и да е привлечен - е нестварен и недостижен, ниту за прстите подадени кон височините, ниту за скокот нагоре, па макар и од највисокото дрво.

Секој скок е пад, неповратно влече Земјината тежа надолу и ги запретува сите нереални надежи, исто како што писателот постојано го чита својот ненапишан текст и(ли) птицата да го избрише од меморијата својот веќе непостоечен, а случен празен лет...

И, каде отскока човекот што постојано потскокнуваше на едната (се разбира - својата) нога, ако не се затвори сосема во себеси, во својата невидлива школка, со своите просирни окови и пранги, кои понекогаш се претвораа во долга прозодиска прозивка по ликовите и демоните од минатото, а многу почесто во долг и мачен монолог со себеси за посакуваното и неовозможното.

Човекот што (п)отскокнуваше го видов еден ден како со две патерици под мишките, во задолжителна придружба на неговата сопруга и ќерка, се обидува да ја искачи (кога веќе не може да ја прескокне) ни првата скала пред нивниот солитер, на десеттиот кат, од каде враќање веќе нема.

- Зошто ме качувате со лифт, кога ќе морате да ме спуштате на носилки по скали? - праша, а одговорот продолжи да лебди во застоениот воздух во лифтот... на улица Таа и Таа, број Тој и Тој, и стан Тој и Тој, со сопственик Тој и Тој, или сето тоа со иницијали Н.Н. и без никаков број...

ЗОШТО КУЧИЊАТА НЕ ГИ ИЗБИРААТ СВОИТЕ ГОСПОДАРИ

(вовед за бајка за една квази прозна и грозна баба и еден бездомен и безидеен пес)

Ни едно куче не го избира својот господар.

Не, тоа не е сосема точно, зашто уште при првата средба на кучето и господарот - може да се случи Тој или Таа да му се допадне, па да посака веднаш да се најде во нивниот скут, во прегратка или да потрча веднаш по нив.

Може кучето да се воодушеви од нивната шарена облека, од златниот накит на рацете или вратот, но најмногу од насмевката која ќе се појави на лицето на идниот Господар или Господарка. Но, приказнава што следува говори за обратниот случај, кога идниот Господар ќе ја избере својата вечна жртва. Како Циганот кој ќе го избере најмирниот (најкроткиот и најпокорниот) дооден коњ за јаване и влечење на дрвената кола, така и таинствената госпоѓа од населбата Капиштец од Скопје, еден ден избра едно добродушно и кутро кутре - за свој слуга.

Не, таа не го избра кучето Климо (вистинското име му беше Климоглав) на некоја лицитација или хуманитарна приредба, ту-

ку го најде во тревата зад нејзината станбена зграда. Лежеше Климко изморен од непотребно лунсање, но и од преголема глад и жед. Фонтаната, иако беше на чекор-два од него, беше преви-сока за да ја стигне со својата засушена муцка.

И одеднаш на сцената се појави таа - грациозната старичка од најгорниот кат (деветти, поткровје), која се упати кон првиот маркет по црн леб и свежо млеко.

Ќе направи лажната госпоѓа Догина попара со топло млеко и то-пол леб, па зошто да не му даде залак-два и на новиот уличен другар од скопската кучешка клиентела.

Беше тоа љубов на прв поглед помеѓу Догина и Климко. Таа – зашто тој беше немоќен и добродушен, а тој - зашто таа беше осамена и болна.

Но, каков е овој расказ или бајка, ако во него ништо необично не се случува, па дури ни еден најмал заплет.

Не биди нестрплив, зашто прозата не е чиста конструкција на имагинарни дејства, личности и настани, или херметички есе-изирани облик и изблик од постмодернистички вид.

Па, што е тогаш прозата на 21-от век?

Тоа што била и секогаш: раскажување и само раскажување...

Тоа добро го знаеја и главните јунаци на приказната за Догина и Климко, кога таа трпеливо го милуваше и му раскажуваше за својот долг и мачен живот, а тоа божем ја слуша кимаше со главата сè додека не заспиеше сосема како нејзино штотуку ро-дено бебе.

Во понатамошниот тек на приказната речиси ништо не се промене, освен што главните протагонисти одвреме-навреме си ги менуваа улогите, па Климко трчаше или лаеше, додека Догина дре-меше или потонуваше во длабок сон.

Но, при тој премин од активна во пасивна позиција и обратно, се случуваше вистинска драма во домот на единствените двајца жители, зашто тие беа отпишани од семејствата, од Општината, од Градот, па дури и од Господ!

Можеа слободно да си умрат во еден миг заедно и истовремено во поткровното сопче на висококатницата и никој да не дознае, сè додека не почне да се шири неподнослива смрдеа низ клучал-ката од вратата.

Да, Догина постојано ја заклучуваше вратата, иако сега веќе имаше сопствено куче, но тоа беше толку мало и толку добро,

што слободно можеше да биде мачка, иако би умрело од глад, зашто не знаеше да улови ни најмал глушец.

Но, така најлесно се станува Господар.

Ќе излезеш надвор од зградата, ќе се развртиш лево-десно со очите и ако не успееш да најдеш и излажеш некој човек, барем ќе можеш дома да не се вратиш сам, туку под мишките со маче без едно око, или со куче со една нога.

Брзите автомобили, но и бездушните деца, кои дениноќ гледаат страшни филмови, ќе ви ја олеснат работата и веднаш ќе си најдете трајна играчка, која потврдно ќе кимне со главата пред да изговорите и еден единствен збор.

А, Догина не престана и понатаму да плаче. Но, сега не како претходно - сама, налактена зад прозорецот, гледајќи во празно и лиејќи крупни солзи по избрчканите образи, туку од среќа што, конечно - има кому да му го раскаже и најлошиот свој расказ.

Климко ќе слуша внимателно, ќе разбере нешто или не, сеедно, но нараторот ќе биде задоволен и ќе продолжи со развивањето и подобрувањето на својот дискурс...

Но, каква е оваа урбана квази-поетика, кога современиот писател не може да раскаже саглам ни една случка за едно никакво и изгубено градско куче, во чие милје со децении се влече (како протагонистка во роман-река) една здодевна и истрошена натуршчик баба...

Сите модели се веќе мртви, теоретизациите од баналност во здодевност до бесвест, а притоа постојано се бара некаков си контекст.

Ќе липсам ли од страв уште при падот, или ќе цркнам кога ќе удрам во бетонот или тревата (сеедно), или (не дај боже) ќе останам тежок инвалид кој експресно ќе го префрлат во Геријатрија, или ќе останам повторно сосема жива... - секој ден одново се прашуваше Догина, држејќи го повторно веќе депресивниот Климко во рацете, и двајцата загледани во празното просирно стаклено прозорско окно, кое со часови не најавуваше ништо добро.

И, на крајот, уште епилогот остана пред портите на рајот: По падот од деветтиот кат, / сал кутрото малечко куче / успеа да се извлече некако / од мртвите скочанети раце / и да продолжи по нов пат...!

Филиз Мехметоглу

Писмо до Конески

Почитуван Конески,

Одамна не сме разговарале бидејќи веќе стигнав во Истанбул. Дали се сеќавате на мене? Се запознавме во Битола. Токму таму сфатив кој сте, колку сте битен за оваа нација.

Деновие преведувам поезија. Се разбира дека доаѓаат предвид само вистинските песни. Се надевам ќе Ви се допадне. А за мојата сопствена поезија ич да не Ви зборувам. Ама терска работа напишана со детско срце. Но, поради прекрасниот достап на уредничката Габриела Стојаноска-Станоеска од списанието „Стремеж“, добив храброст да ги објавам. Не дај Боже еден ден да ме наречат поет. Да, можеби тие се вистински песни на некој начин, но јас не сум поет; барем за тоа сум сигурна во мојот живот.

Виe ми сте пример на „стрпи се и чекај, сè ќе си дојде на своето место“; низ што и да сте поминале, на крајот на краиштата си го стекнавте местото во македонскиот јазик, литература и култура, и што е најважно и во срцата на луѓето што се македонскољуби како мене. Ова ми е остаток, носталгија од траумата на иселувањето од родниот крај во моето детство. Нашиот крај, нашите места не се нарекувани така по нацијата на која ѝ припаѓаш, туку по културата во која се раѓаш и ги добиваш првите воспитувања. Научниците од западните земји пишуваат дека едно дете го прифаќа како мајчин јазик јазикот на кој му се зборува до три години. Е драг Конески, јас родена од мајка Турчинка добив турски ген и турски јазик како мајчин, ама како билингвистично дете родено и растено во Македонија од општеството си добив уште еден мајчин јазик, македонски. Два јазика, две култури, две татковини... тешко мене... богатство за мене.

На светот има многу професори, доценти и така натаму, триста чудни именувања. Не велам дека не вредат, сите си имаат свои способности и имаат вложено труд, но многу малку се луѓето за кои нема потреба од титула пред името. И дури,

самото нивно име е доволно и сè си кажува; како еден симбол. Ова во денешниот бизнис-свет се именува како марка, бренд. А Вие сте еден од ретките од Македонија кои ја претставуваат Македонија и дома и во светот.

Поради мојот талент и природа најтешко ми е што не предавам македонски јазик и фолклор, и штета е за младите кои сакаат да видат сериозност, почит и посветеност кон науката и уметноста.

Како личност, секогаш имам мисли, чувства, спомени и зборови, и тоа многу, но засега да речеме толку, бидејќи и Вашите други чеда имаат неколку зборови за Вас во овој број на списанието „Стремеж“ што излегува во Вашиот роден крај.

Поздрави од Истанбулската Македонија (мојот ум)
15 април 2021 (втора година на пандемијата поради вирусот корона)
Филиз Мехметоглу
Внука и ќерка на Бекчето од Штип

ИМИГРАНТ Е МОДЕРНОТО ИМЕНУВАЊЕ

Иселеник си демек
за жал си

Иселеник си демек
бездомник си

Не припаѓаш на никое место

Таму си но не си
ваму си но не си
си но не си

СКУЛПТУРАТА БЕЗДОМНИК Е НА ПЛОШТАДОТ ВО СКОПЈЕ³

Јас и бездомникот
седиме карши на плоштадот во Скопје.

Јас и бездомникот,
а плоштадот му е дом на бездомникот.

Јас и бездомникот,
јас без дом во родниот крај.

ОД ОХРИД ДО ОХРИД ПОСЛЕДНАТА СТАНИЦА

Од Охрид појдов
до Охрид дојдов
последната станица
во тоа пусто родно место
речиси во пустата носталгија
`рѓа на душата.

РОДНИОТ ГРАД

...солзата го зазема местото на возбудата
непознато ми е детството
расонета
одам ко пола полудена
без осет на нешто
повторно сум на почетокот на космосот
овде стапнав на земјата
овде се прашувам

септември 2019

³ А каде е домот на иселеникот?

Весна Ацевска

ТЕШКОТО

На Блаже Конески

Бев, и видов, и знам!
Носеа завети како мошти в кивот,
издигнати над главите како ореол.
„О мошт, мош ти, мож ти, мож!“
низ соборот се слеа мошусен мрмор
и растеа крилја од сплетени китки,
се збираа јата готови за лет.

Се ашкаа множествата ваму и таму,
издигнати над правта во која бевме
и бабреа од топлината в толпа;
заветите болснаа силно и моштно,
врежани врз врели измиени чела
и од сувите грла се разлеа зов:
„О мошт, мош ти, мож ти, мож!“

Сетне сите чекаа отзиви од друзи,
се бодреа со верба и голтаа надеж
од зготвени зборови и превриен сон;
броеја до утро пазителите на редот
со ракавици, во маски, до заден лист,
и си велеа во себе, изнемоштени мошне:
„О мошт, мош ти, мож ти, мож!“

ФРЕСКОПИС

Застанат меѓу две грамадни стативи,
налик на дамна обезглавена порта,
решен докрај да го браниш својот дом,
твоето неуморно грло, татко, ткае
килим, кој волшебено води до тебе,

до затскриеното пулсирачко јадро
што дава сигнали за безметежен пристан
ако отскокнеме од трмкавиов лавиринт,
во кој небото мириса на врел асфалт
растреперен од нашите фатаморгани,
ако опстоиме на глуждавите стапала
со раширени раце и со насмеани лица
сред јазичнава фреска на белиов лист,
составена од неколку одлушнати слики
од нашите грозоморни и тешки трески.

СОНЦЕЉУБИВИ

Со векови се спровираат
скриени врвици до златна гранка,
водни струи до златно руно,
вртоглави скалила до златен трон
за меч, секира, остро копје
на фаланги вглавени во строј
на бојно поле со смачкано жито,
со векови во ведрa ноќ
низ истиот неизбежен,
низ пустиот Млечен,
а ненаситен пат,
чиј центар е болснат олтар
со нашите опалени лица.

(ОТ)(В)КОРЕНУВАЊЕ

Мислејќи се неоткорнатик
на жедно место Не Знам Каде,
скриен, силен, сраснат корен
со сказна за нишка што не се кине,
во време-невреме не знам кое,
со мака го меле мракот на милта
омаен од сончевиот млеч.

КРУГ

Клучеви и врати.
Кругот е затворен.
Зад нив е бранот
од звучен рој,
собран во облак –
стреперено своно
зад зацртаната крива
до нов заводлив мит
со клучеви и врати.

ЕЛЕГИЈА

Клучот на правдата,
клучот на вистината,
клучот на слободата,
клучот на надежта,
клучот на довербата,
клучот на љубовта,
скриени се во твоето срце.

А тоа заспало на широк чардак,
нит на небо, нит на земја.

БЕСКРАЈОТ НА БЕСМИСЛАТА

Изборот меѓу заводливите ароми
на нес-кафе, макијато или еспресо
на црното платно на континуумот
ги црта контурите на бесмислата.

Изборот меѓу Исус, Буда и Мухамед
на верниците во високите храмови
на работ од видикот на зината јама
ја оцртува бесмислената прилепеност.

ДИСОНАНЦИИ

Кога јас би била Јона, гулабот божји,
и кога насон би ми се јавил глас:
„Итај за Нинива, не бегај во Тарс“,
би влетала во стомакот на китот
и гладниот ливот би го заринкала
сред песна, река на мојот град,
да е метафора на сите несогласности.

ПОЕТСКА КВИНУВАЧНИЦА⁴

Овде и само за тебе,
низ оваа лирска квинувачница
потекува реченица вододелница
и метафорично пливаат
јата пастрмки на отворената страница
пред нашите насмеани лица:
моето над хартијата, додека пишувам,
твоето над страницава, додека читаш.

ОТКВИНУВАЊЕ⁵

„Моево полетно хоратување
меѓу слетаниве птици наводници
заприлегува на опојната песна
од песнопојно дрозде в градина.“

⁴ Изведенка од терминот *квинување* (*queening*), кој во физиката означува необјасниви феномени врзани во јазол; настанал од англискиот збор „queenly“, како ознака за неразумното однесување на ликот на кралицата од „Алиса во земјата на чудата“ на Луис Керол; овде, ознака за поетска работилница / ковачница на поетски творби што ги овозможува неверојатноста.

⁵ Спротивно од „квинување“, усогласување со очекувано дејство во поетската квинувачница.

Љубица Трајкоска

КОН БЛАЖЕКОНЕСКАТА „ПЕСНА НАД ПЕСНИТЕ“⁶

Бессоно ја сновам ноќва
не ми го остави раатот
меретната.

Ме грчи до зрно афионско
до миг на последен длабок тон
до најпоследната
најдлабока бунарска стреа
од која се плаче.

Солзите креваат бело знаме
не сакаат ноќва да се родат
рани да излутат.

Сакаат мојот скуден храм
темјан да го погали
смирнин мирис, ноздри
да исполни.
Ново слово ќе чекаат да родам
непрегрнато, неисчекано
необлечено
во допир непрецвакано, недогалено.

И мене да ме ткаат
(јато морници)
и мене како тебе.
Во мигот кога пробувам
и јас да зобам зрел
(грозд ханаански)
дури чекам сè (да допре)
мојата
песна над песните.

⁶ „Песна над песните“ од Блаже Конески: „Се допре / како / грозд ханаански / обилен, / сета, / од врв чело / до петици - / за усни / сегде / зрело зрно да сетат, / за прсти / да скорнат / јато морници.“

ЗАРОБЕНА ПЛИМА

Пожар сред бело пладне
ко уморна љубов
липа на твоето раме.
Тоне во бескрај од вечен ритам
на плими и осеки.
Нема слушачи.
Само еонот е сведок.
Зрела ружа
на дланки лето пружа.
Заскитана воздишка
го собира пелудот во твоите очи,
во придружба на тап одсвон
сред бескрај од ширини.
Чиниш другари се два слеани крвотоци.
Наклукана со заситеност
плимата тоне во кошмари од заразни фантазии.
Тука почнува да папсува
нејзината сила
диктирана од демонот на осеката.

МОЛБА

Ако е лекот неколку зрна гроздови
Мое зрно огнено
ИЗЛЕКУВАЈ
Та нема грев непростлив!
Како да просам
Од минлива плот просба?
Та нели сите сме прашинка
Под твоите стапала
Зрно огнено
Тоа е ништо за тебе
Тоа е сè за мене
Дури сум од оваа страна
На мостот.

ПЕСНА ШТО ОБЈАСНУВА СÈ

Бев Рапсод можеби
кога пелинот не беше измислен
сум била сигурно Рапсод
зашто си личам на нероден живот
на неслучено лубило
пред прагот на едно
разжилено изгрејсонце
што виножитно вишнее рапсодија
кога семка се раѓа

Кога бев Рапсод можеби
премногу екстаза изарчив
ни прстофат не зачував
барем за една обична
најобична катарза

БЕСМИСЛЕНО ПРОТИВЕЊЕ

Како ветар во сува трева
силуета без облик
чекор без чекорење
суб гром без вода
како тишина кога нема во ридовите
а надежта нè пресоздава
многу обично
Ем потка си во нашите природни движења
ем бесмислени се карпестите патишта
без сенки
нè дели само последното одбројување
Нас од Тебе
Лулани од Фантаз сепак знаеме
третиот чин одминува
противењето бесмислено

ОРДИНАРЕН ПРЕГЛЕД НА ФАКТИТЕ

Која ли ружина латица
да ја наречам смирна
Првата е другоимена
втората дали има пат
Првата има парче од Божјата круна
втората длабоко ја сонува
За првата солзите се од прегорен шеќер
за втората крвави
Првата има татко
втората длабоко го сонува и чека
За првата кликтеж
За втората липтеж

ЖИВОЖЕЛБЕНА

на Драгица

Една жолта месечина од сомот
се устреми кон жижата
надвор од видокругот.
Не најде ни визија на пристан
оти на изболуваните и осамени гладници
глутница од проколнати срца
им го осакати чекорот.

Кога паѓаше надолу
со распарчени сништа место крилја
јачеше од болки во грч
како ластовица со здробени дланки.
И меѓу беловткаените црни преѓи
не ја запозна ни жижата
ни пристанот
ни розовиот чекор.

Истлеа
како здружени пламни во сопната веда

како голтната солза
а не му се одзва на огнот ѓавол.

Тлее
живожелбена а
горда.

БЕСМИСЛЕНО ПРОТИВЕЊЕ

Како ветар во сува трева
силуета без облик
чекор без чекорење
сув гром без вода
како тишина кога нема во ридовите
а надежта нè пресоздава
многу обично
Ем потка си во нашите природни движења
ем бесмислени се карпестите патишта
без сенки
нè дели само последното одбројување
Нас од Тебе
Лулани од Фантаз сепак знаеме
третиот чин одминува
противењето бесмислено

ПОСЛЕДНАТА

Последната ластовица
украдена од дното на морето
пролет може да ти донесе
ако ги избришеш дождовите
во очите на овој октомври.

ДВОБОЈ

Јас за тебе
Ти за мене
 КАИН
Ме заклучи в гроб
Јас тебе те сепнав од чудење
Мене ти ми го украде лебот
Јас тебе жедта по поглед без дно
Мене ти ми го избриша ликот
Јас тебе сонот
Ти Каин – ме обезжили мене
Јас Авел те обезвечнив тебе
Се вселиле лузни
Кај да зацвета цвет?

ПЕСНА РОДЕНА ОД ИНАТ

Во крик ноќен
слеан човек со вртлогот
смртта исплашена отстапи
градот бдее испулсирани тесни ходници
таткото превиткан во родилни маки
Мајката и човекот
око на универзумот
На сведок постела бел чаршав
Друг здиплен во орман
Кренат јарбол го дочека утрото
Ноќта одбра најубави имиња

Мирјана Недева

НА БЛАЖЕ

Сè уште не сум сретнала
Подобар начин
Да се вратам дома
Од песните⁷ кои те обврзуваат.

ПОСТОИ ОПАСНОСТ

Постои опасност
Дека од некој таен агол
Ќе се појави твоето лице
Додека пишувам бесмислени текстови
На прозорецот од мојот компјутер.

Постои опасност
Дека повторно ќе ми се врати твојот мирис
Додека го отпакувам пластичниот ручек,
И додека се обидувам да направам кафе
Во канцелариската кујна.

Постои сериозна опасност
Дека ќе се врати идејата за тебе
Како ненадејна, остра болка во стомакот
Во моментите кога животот
Го исполнува воздухот околу мене.

Постои можност да ја преминам опасноста
Со тоа што ќе ги сошијам
Сите дневни, банално-важни активности
И нема да дозволам ништо помеѓу нив.

⁷ Референца на песната „Песните“ од Блаже Конески: „Неук, си мислев: / па тие така / случајно се јавуваат. / А сега назад погледнувам, / гледам - / па тие ме обврзуваат!“

Сосема слично како Outlook-от на мојот компјутер
Каде ги распоредувам сите email-ови по приоритет
Ги рангирам, со црвени, жолти и сини знаменца,
И потоа ги одговарам,
Започнувам да ги извршувам и сите други задачи
Со одреден ритам и распоред
И да не им давам места на паузите.

Единствено навечер,
Кога се обидувам да заспијам
И да му дадам смисла на денот,
Сфаќам дека упорно додавам уште еден број
На денот кога за последен пат
Ја држев твојата рака.

УДИРАЈЌИ СЕ ОД КАРПИТЕ

Секогаш кога се враќаш
Повторно се заљубувам во тебе
Како да не те познавам и како да е првпат.

И секогаш заборавам дека
Срцето ти е исто како и карпите
Кои ги искачуваш.
И дека ништо, дури ни времето
Не може да ги помести
И да ги омекне
И дека залудно барам
Пукнатини на кои би можела да се задржам.

Ти си надвор и таму
Во твојата слобода и со твоето време
Во совршен баланс со природата и со себе
Живеејќи во вечно лето
Сосема доволно за тебе.

Ја поминуваш нокта со мене
И исчезнуваш, исто како што и доаѓаш

Потоа пак се појавуваш
Зборуваш колку што е потребно
За учтива конверзација
На двајца љубовници
Кои одамна си рекле збогум.

На мене останува
Да го изживеам она што го имам преживеано
Многу години наназад
Со тебе
Но, сега, многу побрзо
Во пократки секвенци од љубовната историја што ја имавме.

И можеби,
Да се надевам дека
Следниот пат кога ќе се вратиш
Ќе бидам различна.

SOL

Не знам дали е поради тоа што
Сакам да ги откривам световите што ги носиш во себе
Или пак, можеби, е поради номадот во тебе.
Можеби е и поради тоа што
Постојано се заљубувам во твоите приказни
И чекам, како нестрпливо дете,
Кога ќе почнеш да раскажуваш.

И твоите приказни доаѓаат
Сосема неочекувано, како ненадејна авантура
Како летен дожд во жешко попладне,
Додека седиме во којзнае кој dinner
И јадеме некаков ручек
(што само Американците би го нарекле ручек)
Патувајќи низ американскиот југ,
Минејќи ги границите помеѓу Луизијана и Алабама
И упатувајќи се кон Флорида.

Твоите приказни доаѓаат и додека
Одбираш која музика ќе ја пуштиш во колата,
Додека ја редиш храната која
Ја имаме натоварено од маркетот во фрижидерот
Додека го правиш кафето и
Објаснуваш зошто ставаш од дестилираната вода,
Додека го спремаш лососот,
И накрај, додека лесно се одмораш со
Чаша вино на верандата по вечерата
И крадеш од моите цигари.

Но, никогаш, никогаш не можам да предвидам
Кога еден цел нов свет ќе се отвори пред мене.

И да, ми ја носиш цела Средна и Латинска Америка
И ја ставаш тука, пред моите нозе,
Ги носиш приказните на луѓето што
Живеат таму, на целиот нивен џагор,
На храната, алкохолот, и љубовта,
На сето тоа што го чини животот воопшто.
Ги носиш нивните страдања, нивното мало секојдневие,
Делови од нивните животни стории,
Раскажуваш со силен патос и реторика,
За места, кои *сè уште*, ги знам само од географските карти.
Повлекуваш паралели помеѓу источот и западот,
Извлекуваш заклучоци, и правиш споредби,
Се обидуваш да ги најдеш културните разлики
Кои, разделуваат и спојуваат,
И кои, во суштина, толку многу те привлекуваат,
Исто како и откривањето на светот.

И сето тоа така непрекинато,
Зборувајќи делумно на шпански, кој не го разбирам,
А кој, сепак,
Во твоите приказни, совршено добро го следам.

Можеби е поради сето тоа, а можеби и поради
Причини непознати за мене,
Кои прават силно да го чувствувам

Пулсирањето на животот
Кога си до мене.

И затоа, станува особено тешко,
Кога треба да ја заборавам твојата хемингвејска насмевка,
Твојот поглед кој е залепен за мене
Кога ќе поентирам во расправија,
И силината на стисокот на твојата рака.
Кога треба да те оставам и да не те барам,
Затоа што земјите, морињата и жените те повикуваат,
Многу посилно од мене.

ДОДЕКА ТИ СПИЕШ...

Додека ти спиеш
Еден цел свет се променува
Ми се јавуваш наутро во 9
А потоа заспиваш.

Јас продолжувам натаму
Го пијам утринското кафе
И ја отворам твојата страница на facebook
Гледам кои се песните што си ги слушал ноќта,
Дали си бил расположен или тажен
И ги слушам и јас
Додека ти спиеш.
Гледам дека ноќта,
Во пукнатините на твојата работа, си ги сакал
Advancing Innovation in Social Psychology и Joe Cocker
И гледам на кои настани онака,
Произволно, си кликнул attending.

Се насмевнувам додека
Ги читам твоите mail-ови до мене
Што си ми ги напишал ноќта,
Срамежливо сиркам кој се ти ставил
like на постовите,
Ама не зборувам повеќе за тоа

И сето тоа
Додека ти спиеш.

Потоа јас ти враќам на твоите mail-ови
Или пишувам други, за да го поделам со тебе
Она што го мислам,
Додека ти спиеш
А не сакам да те будам.

Додека ти спиеш
И јас понекогаш постирам песни
Кои можеби ти ќе ги слушаш ноќта,
Потоа, ти праќам смс за да ти кажам
Дали ќе излезам на кратко
И дали ќе одам на трчање дента,
И сето тоа
Додека јас работам
Некои други, не толку значајни и важни
Работи на прозорецот од мојот лаптоп
И додека ти спиеш.

И сето тоа така
Сè додека, по неколку дена,
Не заспиваш цели 48 часа
Само за да се сретнеш со мене.

ИГРА

Ти си оаза во градот
Кој демне да ме согори.
Го подзапираш времето,
Ги враќаш мирисите и соништата од детството,
И ме потсетуваш
На мали нешта кои живот значат.

Јас градам прибежиште
Во твоите зборови
Правам обрач од моите нозе

И затворам круг
За да те држам во прегратка.

Ти ме лулаш во топлината на твоето тело,
Ги собираш сите мои сокови
За на крај, како сосема случајно, да ме допреш
Пред да ме оставиш да заспијам
Со твојата љубоморна мачка до мене.

Зборуваш дека си лош љубовник
А не знаеш, дека секоја средба
Нокта ја правам подолга
Во пакт со времето.

Во утрата молчине за ноктите,
Како деца кои заборавиле на играта
Со бакнеж на разделба,
Послушно пливајќи во денот.

Навикнав на тебе.
Но ти неочекувано
Почнуваш да зборуваш за ноктите,
И сфаќам
Дека е време да заминам.

Тања Аждаја

ЗЕМЈА

(На Конески и Чашуле)

Има нешто исконски црно
во земјата моја.
И нешто – од искона тешко
што го тови црното.
Како столб од мермер
врз живо месо е тоа
над иднината натежнато –
слоевита пајакова мрежа,
а од невидлива рака извезано
околу утробата татковинска.
Потем е уште затегнато околу
грлата на сите мајки,
на сите баби
и сите нивни матки.

Ќе помине и црното...
Ќе се заборави сето
што кожа не го памти...
Но ќе остане ли некој жив
да го отсведочи одговорот
на Везилка?
Ќе се роди ли песна
што ќе биде македонска –
и проста, и строга,
и некакваси нова исконска?

Оти помине ли тешкото,
она што ќе остане
се само црнила.

COGITO ERGO...

Ме нема во речениците
испишани од луѓе кои тврдат
дека го разбрале светот.
Не се пронаоѓам ни во светот,
за волја на вистината.
Повремено го пронаоѓам
само светот во себе
и чувствата кои го опишуваат
моето неприпаѓање во него.
Ме нема ни во мојата утопија.

ГОДИНИ

„Годините се чувство, не бројка.“
Стара сум колку Земјата –
ме имаат газено мастодонти
бегајќи исплашено
од моите обиди
да си ги избројам годините.
Престанав да ги бројам
за да не избегаат од мене и луѓето –
оти бегање без газење боли.

СРЦЕ

Тоа ги познава сите и знае сè.
Сè гледа, сè слуша, допира сè
и сè разбира.

Него никој не го познава,
никој не го гледа,
ретко кој го слуша и допира,
ни сопствениот пулс
не може да го разбере.

Тргнете ги електродиве,
синусоидава не знае каде оди.

ПРАШИНА

Тој живееше
во својата глава.
Глава – заглавена
во нечистото од светот.
Таа си го сомле
срцето до прав –
за да може да ја види.
Прашина –
кремираната желба за живот
на Универзумот.

ГЛАД

Заседната среде стомак,
отцепена со кнедла од
усните од кои зависи,
гладта за надеж
го држи јазикот
позади заби.

Ќ давам јадење,
ми бара храна.
Ќ градам куќа,
ми бара дом.
Ќ нудам збор,
ми бара чувство.

Ја покривам со илузија
и повеќе ништо не ми бара.
Се јадам жива
и повеќе никогаш не огладнувам.

НАДЕЖ

Ако ги поврзеш сите точки
од роковите на употреба
на производите кои ги имаш
со пари купено,
ќе ја добиеш човековата претстава
за надеж.

Ако ги поврзеш сите гледни точки
од кои секој од нас
се има недоразбрано
со некој од нас,
ќе ја добиеш надежта
на зборот дека ќе стане чувство.

Ако ја собереш сета тага
и чувство на беспомошност
за блискиот во заблуда,
за блискиот болен
и за блискиот далечен,
ќе го добиеш релјефот
на надежта на човештвото.

ДИЈАЛОЗИ СО ЧАШУЛЕ

Коле Чашуле

НЕЗАБОШОТЕНОТО КАФЕ

Двоевме, јас и сопругата, дали да излеземе. Времето се муртеше. Сега, отпосле, мислам дека во тоа наше двоење и во тоа негово муртење имаше некаков кобнички предупред, кој не го послушавме. Требаше да се платат некои сметки, кои не трпеа одлагање, затоа. Попат решивме да не одиме обајцата по шалтерите, јас да не климчам додека таа плаќа, туку да отидам некаде на кафе и да почекам, па после да прошетаме. Имаше план и да се купат некои работи.

Не ми беше некако по кеф одењето во кафеана, но се согласив. Ама на пат до кафето, за кое знаев дека има извадено столови надвор, решив да се откажам и да шеткам, па така шетајќи да почекам. Така и направив, но бидејќи чекањето се подиздолжи отидов и седнав на една од крајните маси за да бидам виден. Нарачав и кафе. Кога ми го донесоа и откако отпив голтка-две ме закаса јанса, ми текна дека не носам со мене ни скршена пара, па си реков: што ако мојата сопруга има, околу плаќањето, некои проблеми и не успее да дојде по мене, мислејќи дека ќе се сретнеме дома? Се случувало такво разминување и порано, па сум станувал да си купам весници и да чекам со прочит. Но, за разлика од тие пригоди кога сум имал со мене пари, па немало проблем, сега немав ни скршен грош.

Ја отфрлив јансата со насмевка. Прокуда, се укорив. Цело попладне кобничкиш! Го испив кафето, но таа, јансата, се врати, сега некако ненаситна. А што ако твојата сопруга, ми рече, а што ако таа навистина не дојде а ти немаш да платиш? Што е најважно, немаш со тебе ни лична карта, ниту некаков документ. Чист резил! Види се — кој си! Угледник божем некаков, за кого пишуваат весниците, лајат повремено телевизииите. Згора на тоа, не заборавај дека си ептен зајден во годините, зошто не и во — матувост!

Почнав да се пребарувам, па кога не најдов ништо, зедов да се обрнувам десно и лево, како да сум на трње, небили ќе намине некој мој познат, па да го измолам да ме извади од белата, да ми зајми или да ми го плати борчот. Како за проклетство, не се опсени никој.

Почнав да се загледувам во гостите околу. Беа млади, весели, некои од нив раскикотени, а десно од мене една група од пет-шестмина седумнаесетгодници вивнато расправаше за политиката. Бучно, без да се слушаат еден со друг. Двајца од групата како да ме познаа што јансата во мене ја засили. Видов, или ми се стори, дека и други го вртат погледот накај мене, не знам. Што ќе правам, си реков, што ал ќе ме снајде ако не дојде сопругата? Како, со кои зборови, со кое оправдание да му расправам на келнерот или на шефот на кафеаната дека јас, тој и тој, немам пари да си платам ни едно кафе.

Ми стана јасно дека нема да ми поверуваат, дури и да им ја стокмам како вистина приказната што ќе им ја расправам. Зашто треба акал, па да се поверува дека човек во моиве години ќе се забере од доброседење, ќе седне в кафеана, ќе нарача, знаејќи што прави? И дека сосем не му прилега! Освен ако е...

Не дореков. Забележав дека уште на две-три маси ме познаа, што ја засили во мене јансата, така што се подиспотив. Како за проклетство, местото каде што одбрав да седнам беше провевно, а почна и да се јавува, како прокоба, и некаков студеникав ветрец. Така и ми треба, како порачано, си реков. Но, посилен и постуден од ветрот беше оној срс во мене. Тоа, пак, што ме познаа, како што поверував, никако не ми ветуваше спас од резилот. Напротив. Почнав да се вртам на сите страни, небили навистина ќе се опсени некој познат, нека е макар и од младите што седеа околу. Се тешев дека нешто со објаснение, нешто со шега, ќе успеам да ми биде платено кафето. Смислив дури и приказна, која ќе им ја раскажам, ако се здаде можност. Демек, јас, како писател во потрага по предизвик за расказ, сум решил да излезам од дома без пари, да постапам така како што постапив, за да проверам дали некои, и кои, ќе ми спомогнат да се извлечам. Демек, го правам сето не толку заради парите и кафето, колку за тоа да видам и да запишам како ќе се однесуваат оние од околните маси, кога ќе научат дека јас, тој и тој, сум дошол без скршена пара на кафе и сум начал.

За да ја збогатам приказната, почнав да планирам, пак во функција на расказот, дури и да станам, да се правам недоветен, да си заминам. Да го забошотам кафето. А, богоми, помислив и да ја земам сметката и ако дојде до расправија да претендирам дека сум платил однапред. Понатаму, приказната за потрагата по расказот почна да се раздиплува, па предвидов и расправија дури и со шефот на кафеаната, со тие на околните маси како сведоци. Предвидуваше тој предизвик и расплет, кој ќе требаше, демек мене како писател, да ме изведе на чист пат до расказот. Пуста суета: од неа, кога си писател, куртул нема!

Додека ја домислував, подземен од неа, приказната — нештата се изменија. Одеднаш ми се провидели дека, како што се вели, домашниот есап в чаршија не врви и ми стана јасно дека е доволно да му е смуртена душата на шефот или некој да го нагазил, па тој може, без расправија, да ме суреди, да направи 'ршум, та дури и да удри и еден дајак, па јас расказот да го домислувам спрострен на земја. Токму јас и токму во оваа доба од животот! Видов, зајден, дури и полиција и телевизиски камери и сенешто, па расказот за забошотеното кафе вети да сврши со таков *хепиенд*. Понатаму, знаев, ништо немаше да биде повелано од мене, приказната сама од себеси ќе си се доискотеше во мој резил, за кој ќе се расправа надолго и нашироко. Пред сè, како за доказ за мојата зајденост и, зошто не, докрајна матувост.

Нов бран пот ме обли, а како ќе биде, си реков, ако ја раскажам вистинската вистина, се разбира, ако мојата сопруга навистина не дојде? Поверував, за миг, дека тоа ќе биде најумно и се подуспокоив, особено откако смислив да влезам внатре во кафеаната, да го најдам шефот и да се нагодам со него, колку утре, да му го вратам долгот. Ама претходно да замолам да ми овозможат да телефонирам дома.

А што ако е, си повторив, бришејќи си го челото, а што ако шефот е некој пис од човек и не ми поверува, ако откаже да ми верува, а што ако дури и не чул за мене, ако сум му никој и ништо или му прилегам на некој зајден питач или некаква долнопробна манга, а што ако си има некаков афт на мене, па ми се здаде и ме суреди како што прават со другите неплаќачи?

И повторно се видов спрострен на земја. Видов, пак, полиција, сеирции, камери... и ми стана јасно колкава и каква

претстава ќе се сложи, од која ќе ми нема куртул и од која нема да можам да избегам додека сум жив. А и отпосле!

Тогаш ми текна спасоносната идеја: ќе го кажам кажувањето, значи вистинската вистина, и ќе ја понудам, како залог додека се вратам и платам, мојата нова шапка купена пред три недели, која вреди најмалку три месеци пиење кафе. Се подуспокоив, верувајќи дека, ако е воопшто разбран човек, шефот ќе прифати залог и ќе се нагодиме, па јас ќе се спасам. Се подуспокоив, последното сценарио ми се виде не само спасоносно туку и позанимливо за расказ. Кафе платено со нова шапка!

Ме подзеде писателството, па не запрев и видов: демек, утредента, откако ќе се засити од прераскажувањето на случката, шефот ќе одбере да се прави недоветен, да не знае ништо, дека немало ништо слично, дека не знае ништо за некакво забошотено кафе, уште помалку за некаква нова шапка како залог и дека јас ќе морам да ја жртвувам шапката. Згора на сето ќе си го добијам како бакшиш — мајтапот!

Одмавнав, веќе лут на сè! И зачекав, којзнае по кој пат, најпосле да се појави сопругата, ама сега утоп. Ветрот подзасили, младите околу мене почнаа да стануваат, некои плаќаа и си заминуваа, некои се прибираа внатре. По малку, јас останав сам на тој дел од терасата. Сега веќе не ме плашеше само резилот, кој сам си го наместив, туку и можноста да навлечам некоја настинка, која во мојава возраст, бездруго не би била ни мудар ни добар, туку ненаситлив одмаздник-гостин. Особено затоа што сам си го повикав.

И токму кога посегнав по капата, за да ѝ ја проверам цената како залог, се појави мојата сопруга. Задишена. Саманија во лицето. Не исчекав да седне, туку свикав: Плати, плати ми го кафето зашто измрзнав чекајќи! Не заушив дека таа, кутрата, дојде некако вчасена и сосем како да не ме чу, дека премалено седна, јас повторив: Плати и да си одиме!

Со што, одговори мојата сопруга, со што кога пред малку, пред да платам, пред поштата, ме ограбија двајца, па сум без пара. Не шегувај се, реков. Измисли нешто поумно. Немам време, а и утоп сум. Нема поумно, рече мојата сопруга, собирајќи здив, ти ја кажав вистината. Друга нема. Плати си го сам! Толку барем имаш?

Истиот момент, најверојатно мислејќи дека мојата сопруга ќе нарача ново кафе, почна да ни се приближува келнерот. Јас тогаш станав и патетично му се претставив и му реков дека не порачуваме ништо, но дека јас немам пари и дека сопругата тукушто ја опљачкале, па ако може утредента да се разборчам...

Келнерот се насмевна. Без гајле, чичко, рече. Мене ми чини чест да Ве честам едно кафе, а ако треба и госпоѓата. Сум учел за Вас.

Откажавме, станавме и јас утредента побрзав веднаш да си го платам борчот. Ама како казна за неумноста да одам без скршена пара, ја заработив настинката која, безмалку цела недела, одмазднички го наплатуваше моето незабошотено кафе.

За тоа како ме гледаа утредента, кога дојдов да си го вратам борчот, вреди да се раскаже, ама друг пат.

(10 април 2001 г., Скопје; необјавено)

Коментар на приредувачката

Оваа прозна минијатура (етида) е еден од текстовите какви што Коле Чашуле ги пишуваше речиси секојдневно. Ама „така“, „за по дома“, за своја душа, за да ги „вежба малите сиви клетки“, како што вели славниот детектив на Агата Кристи (Поаро), еден од неговите омилени книжевни јунаци.

Наспроти „црнилата“, „премрежињата“, „простумењата“ и останатите „сериозни-та-патетични“ топоси кои ја детерминираат и фактички ја доминираат неговата „службена“ литература, „приватниот“ Чашуле беше спонтан, опуштен, срдечен, искрен, ептен духовит човек.

Кој уживаше во пишувањето. Пишувањето „како такво“!

Јелена Лужина

Сузана Ѓорѓиевска

ЗА БЕЛОВАТА ПАРЕЗА НА НУНЕ БАРАБАНЏИЈА И РАЃАЊЕТО НА ЧЕТВРТОТО ДЕТЕ НА СТЕВА И ИЛИЈА КЕПЕВИ

Откршок од еден муабет во *една вечер*, со *последните гаврани* незаспани и првата подзамижана месечева *бразда*:

- А ти, мамлаз еден, си се спругнал, згора и со деној ми се кријаш?! Оти некој дошол, оти некој пошол, оти по кого ставав абер пратив за нужното ти в општина јавување, кој да денетиса?! Нуне, Нуне! Крив, прав, барабано треба да се удри, депеша од Београд стаса за Обзнаната, вревел таму некој си Продановиќ, па се вели секое дејание в корен да се пресечи, кој наумил потпис министерски да цапа нека му ја мисли... има *суд*, апс... уше утре да се удри барабано, цел град да ечи, да не се прај после овај - онај наудрен и скроз нетокму... Нуне, Нуне! Немој мене недоветен да ми се прајш... бери ум оти џандар на клоци сосе барабан че те забери! И дури во Београд дубарава че ти ја разбера, ако досега не ја разбрале! Јасно!?

Ама Нуне, Нуне не е ако тера по од друг умот – по летнувањето на рилката на царската власт по скали, од легало срипа, дофати за партал едно поголемко од дузината за која стии поганштии го саскаа - секое летенце - детенце, па го збодна по Дучета, побратимот негов, *Како знај и умеј веднашка кај нас дома да дој!* И ако каршилак ти бара ти ни чора ни мора, додаде, па како срипа така пак се спружи и преку глава се покри, месечината што око зјапнато му молзи, да не ја гледа.

Не беше кутна од болештина незнајна, ниту од чудна прокуда, ниту, пак, од каква било поруга, му дојде снага да оптегне по смрзнувачка до коска, па оптегна, и еве, би февруари и изврви, а тој ни ноќно доба салам завенува, не пак денски. А оти саклет невиден го тишти до тиштење цело сокаче узна од лечебното триење – настаменет пред огледалото за бричење, од понеделник до недела, од мугри до темничушта, од уста до уво образот си го трие, ем го трие ем со ќерамида нажежена го топ-

ли и пак, *Ела да мигнам, ела да си посвиркам ко шо си свиркав*, секому се поплакува.

Градскиот саат удри деветпати и еве ти го Дуче, дотеран како за сведен, инаку громок до немајкаде, сега со **вомјази** и молкома вади паларија и антерија на влегување, и паларија и антерија на сандалија положува по обувала собување, а со крајче од окото сè денетисува, да не би дошло време за душа испуштање, а тоа не е време за бапнување ами за смраморување, за намуз кон снеможениот и блиските му покажување. Ама јок! Какво душа испуштање?! Пу, пу, и од душман скраја да е!

- Му велама, го пречека Нуне Дучета уште до сандалија недоберен, по мене и шејтано се вотнал низ неко дупче во сато и ме видел ко чкрапав со чакмако да се згрем, пијан – чор, здрвен – мрамор, и рекол – на овега ветар че му навртам та сурато да му с' искривоколчи, муцката да не го риза. Арно оти само ветро го навртил, ако навртел и оган сега не че го прајвне муабетов, че ми палеше лоеница в камара. Пепел че се сторевне и јас и бајрако тробоен шо сум го потпалил, арно оти сум изблул сè шо сум јал и пил кај Тројачани, та ем гувезна свезда среде сум му нарисал ем сум г' угасил. Инаку од кај ова катара?! И шо барабанџија че бидам, леба ти, ваков алипен? Ми вели – влас си е влас, Београд си е Београд! Ме боли куро, да простиш на муабето, му велама, за депеши и наредби, ко нема сите министри, и по неко госпожа министерка, али дрскосерец али капс д'и фати, д'и откорни. Колниш ко баба, ми вели. Колнам, леба ми! И тебе жена да ти беше Ката моја че колнеше. А нешто ѝ се настрани, колни врни, вели така сè ѝ се настаменувало, шо с' искривило с' исправало. И да видиш, леба ми, и мене така, му велама. Ко ми с' искриви сурато, сопрво на сато неко клетва му бапнав - да го сера чавките до серење, до шо е пес низ чаршија да с' олесни, ама и ајван инаков во деној пазарни, да смрди чошчојна ден и нојч... ама беше не ми бил сато кабает, со качако од Филан Филан самиио сум си'бал мајката, отпосле прсто на ум си го кладов, па колку без ич една клетва на Филан Филаница ѝ стокмив. Ногу уба! А тој, ко нему да не му се вели, пак за барабано се фати, вели - мора ова на барабан да с'удри! Еве, му велама, колку за показ – Обзнана! А, сега, кажи ми шо чу?! Објала! А, де?! Ко мож ова така, од другите думи кизнај шо ч'испадни!? Кај с' удира ло барабан среде чаршија со муцка клапната, башка и око зјап-

нато, до шо е еснаф че ме види, шо че изломотам че слушни, до шо е вредно и невредно после со мене мајтап че тера, дрндупка ч'игра и шо сум напрајл?! Сум г'ебал уто на летање, му велама. Море, арно дрндаш ко за искривоколчен, ми вели и од науменото потаки стапи не прај – до мугри клавиј на око и на сурат шо че клавиш, сабајле од а до ш овде шо пишува кажи како знајш, и кај знајш, ако сакаш без гурултија работава да сконча, а и неко пара да ти стропа в џепче, за Ката најуба манџа да ти свари, ми вели. И нека те ложи со ракија и црн пипер на гуша, утре ко билбил че пејш, уше ми вели, леба ми, а кај се арчело ракија за на гуша ко се знај шо е за в гуша ич не пасува на гуша, стасав да г'опитам, ама тој не стаса каршилак да дај, небаре од апансас му се примоча нозе скрсти, сосе книжуле на дифтик ме бутуриса и читај, вели, и утре рано – рано удри го барабано, да си немаме отпосле клетви фрлање. Шо не ми изнарече чиновничето општинско, а најзадно, леба ми, и со клоци в газ и со столнината ми се потопори:

- Нуне, Нуне! Немој мене недоветен да ми се прајш... бери ум оти џандар на клоци сосе барабан че те забери! И дури во Београд дубарава че ти ја разбера, ако досега не ја разбрале! Јасно!?

- Јасно, му велама. Море че ти дам ја тебе гнасно, ми вели и му ја летна. После шо клетви Ката му даде, море од дрво нозе да си напрајш, та нив катаутро и катавечер да си и мочаш, море жена ти фазла од мене да с'облизни, не петпати, море газ и гла вуедно да токмиш, море билнаци доточка за ложење да поарчиш, килници од црнио пипер и пак да не ти стаса... ко зауши оти ем каменот пред порта, ем диплето за на камен ѝ го намочал. Ај сега подај ја та за в гуша и чули уши, убо слушај шо че ти кажам. И прај себап, **земјаци** сне али шо сне, леба ти! **Роднокрајци!**

Ова земјаци на нешто со зајци мавна, роднокрајци во нешто со лајци се престори, свари ко јали, или така некако, прозвучи, катаутро и катавечер сè во катататамата се влеа (овде, во интерес на хартијава што одбива да трпи сè, со недуми редување престануваме), ама на завалијата кој да му фати закусо.

И така Дуче, по **сон прв, сон втор и по него друг** никогаш немало и не ќе има, киниса и уште кепенците не кренати пред Саат стаса и, дали од ракијата до ниедно време долевана, дали од суратот Нунев искривен од шејтан-ветар а во сонот прв ачич гледан, сети некаква **имела**, некакво **премреже, простум** се залула ко **вејка на ветрот, вител** го позеде некаков, **црни-ла** пред очи му паднаа и така замелушен, што му се кажа да кажи в уста провртка, во устата полна **горчила**, ама од уста не плукна, та бувна да тропа и што првено в ум ко **веда** му секна на чаршијата под нос, пред очи и в уши ѝ го кладе:

- Кај Кепеви Господ Бог, слава му, на втори месецов машко даде! Никола! Да му е името векоито, да му се радува сите по дома, мајка му Стева, до три години на цицка да го клава за 'рслан става, да ги риза сите и до најдалечно колено, татко му Илија да се гордеј ко никој. Да го служи акало до сто и кусур, до сто и кусур нозете да го крепа, и забите исто, сурато ни шејтан-ветар да не му го искриви, Госпо полн куфер бели мугри да му наврти, јамка гуша да не му стисни, куршум да не го дупни, до шо е катил мачор од сенката да му бега, ако апсана го стемни, бегство да го раздени и појче апсана пат да не му попречи, само слободија на като да му седи, свезда по пато да го води, гласо надалеку да му лета, во земји далеки потписо да му се знај, на полни астали на чело челници да го настаменува, сè ко по вода да му оди, зборо алтан да му вреди. Овде молкум Дуче **лимб** улови, па со слободната рака лимбата над чело клапната си ја потсредди, се накашла, подголтна, потшмркна, носот си го исекна (во шамичето, се разбира, па народ го гледа), **така е, ако ви се чини** поарно, како за себе шушна, наслушна, опкрш се распули и ко курдисан продолжи – **конзулиски писма** да пишува, **канадски фрагменти** со красни думи да риса, уште од **првите дни** на големите чколиии не **само сказни**, песни редум да реди ами и **раскази** и друга **проза**, **исав думи необјасниви**, помисли (ама се нема време за толкување и објаснување), **кој разбрал разбрал, кој не – пичка му мајчина, задруга** името да му го слави и пак запре само не за лимбата. Сега и овде со слободната рака небаре салам вошлосан, си ја почеша тимбата. И ја чешаше, ја чешаше, ја чешаше... до сто и назад.

Кој ќе му поверува?! Не двајца, **тројца и вистината** вистина на виделина не вадат, не пак тој, заучен недоучен, и угул сам. Кој ќе му поверува оти од врвот на Саатот викот се крена, **тој што нема име** пори му исцеди, коса му наكوстреша и в уво му се вдена, ела не чуј го - **Игра на социјалистичка Ева партитура за еден Мирон како што милувате оставка на еден карипски министер за внатрешни работи или достага на највисокиот врв од највисоката власт житолуб дивертисман за еден Стрез Тибурисио и Синфороса вејка два *modus moriendi lakrimula* маркучот во четири гласа записи за нацијата и литературата нови записи македонски дилеми резиме за мојата генерација болно племе а, бре, македонче народен херој Страшо Пинџур.**

Слушна Дуче и занеме. *Пичка му мајчина, шо е ова?! Ми багна Ката неко клетва сношти, друго нема!*

Така, едно утро мартовско со првите разгракани гаврани и првата срамежлива сончева усмевка, Дуче кажа што не беше за кажување. Или беше? Кој го слушаше не разбра од крај в крај што слуша, кој не го слушаше пониеди да слушне од тој што слушал, ако од крај в крај не разбрал, ама секој од нив, уште истиот ден со френкот на Кепеви сцрцори, детулето четврто на Стева и Илија го благослови.

Шест утра со ред по тоа утро мартовско, Ката, пис на уста ко никојпат, со метла џандари падеше, со кочан-бунарска ги блискаше, кација жар и авруз, т'кмат'к полн, врз цокули им џиткаше... небаре од глутница сардисан завалијата свој го бранеше. На седмото Нуне не додржа, *Нема нечеш, очеш*, си рече и го дофати барабанот, та од а до ш му кажа на Прилеп што беше за кажување. Или не беше? Уште кажа – *Шо сакате речете ама ко шо можи чоека да го кутни цигарска пепел во чаша со вино истресена ништо друго не можи, леба ми!*

- Један народ, један краљ, једна држава!

Сашо Димоски

ПРАКТИКУМ ПО АНАТОМИЈА ЗА ПРВА ГОДИНА

Неподнослива, пладневна летна жештина во која мразни прсти светлина се преклани врз кожата од седиштата во вагонот број три, редовна линија, во композиција изградена од девет патни и три транспортни вагони, а надвор од вагонот број три, непосредно под прозорецот со двојни завеси, некаков придушен женски отпор, настанат при посакување добар пат на некој што нема да се врати.

Вратата се отвора: темновиолетов абажур на сидните ламби во вагонот, четири на број, по една над секое седиште, веднаш под преградата за багаж, оградена со метална решетка, залепена на таванот од купето број три. Зад решетките: по два куфера, а на седиштата – двајца мажи, браќа, седнати еден спроти друг. Возот тргнува и низ прозорецот се менуваат пејсажи, часкум се врамуваат подвижни слики: се врамува шума, се врамува пустелија.

Сè е во кадарот: слики кои се менуваат зад прозорците, заглавените мириси од некои случајни минувачи, темновиолетовиот абажур, мразните прсти светлина во вагонот, шест куфери и тие двајцата, во летната жештина на купето број три.

Од задните куфери, поради односот меѓу шината и тркалото, шушкаат книги цело време, секундарна звучна слика на кадарот.

РЕЗ

Спроти мене седи брат ми, во раскопчана бела кошула, црни панталони и летни чевли; прво гледа низ прозорецот, трепка меѓу сликите во движење, а потоа од рачната чанта извлекува *Практикум по анатомија за прва година*, заедничко школско помагало кое нè засегнува двајцата; од чантата извлекува и тетратка, како и еден молив. Го листа практикумот, застапува на средината од книгата и врз отворените страници ја отвора тетратката со корици налик на саќе мед; прибележува, па ми

ја подава тетратката со се моливот, сместени во преклопениот *Практикум по анатомија* и се загледува низ прозорецот.

И натаму од задните куфери, поради односот меѓу шината и тркалото, шушкаат книги.

Ја отворам тетратката сместена во практикумот врз наслов „Централен нервен систем“, ги читам забелешките па подвлекувам со моливот врз практикумот и допишувам во тетратката; потоа му ја подавам тетратката сместена во внатрешноста на практикумот; запишува во тетратката. Ми ја подава. Ги читам забелешките, подвлекувам во книгата, допишувам. Му ја подавам книгата и тетратката во неа, заедно со моливот. Чита и подвлекува силна линија врз книгата. Ја отворам тетратката, *Практикумот* се отвора на друго место, а шкртаницата врз насловот „Централен нервен систем“ стои како црна вдлабнатина врз хартијата.

Во тетратката стои напишано, од два ракописа, со пречкртани и заокружени зборови:

Централен нервен систем

Најзначаен органски систем во организмот. Единствена целина која го овозможува опстанокот на сродните целини. Соодветен одговор кон средината.

На крајот, во мојот ракопис, на дното на тетратката, стои напишано: „ќе победиме..“.

Се насмевнувам и ја ставам книгата заедно со тетратката и моливот во својата рачна чанта, знам дека патот е на крајот.

Возот застанува.

Последна станица.

Книгите не шушкаат веќе.

РЕЗ

Секој со своите куфери, се симнуваме на перонот и книгите повторно шушкаат од дното на куферите.

Се истовараме: шест куфери, двајца браќа.

Брат ми ја закопчува кошулата.

Во пресрет доаѓаат маж и жена.

- Практикум по анатомија – вели жената насмеано – и го вадам својот од чантата.

- За прва година. – велам и ја оставам книгата врз куферот, ги земам моите два и продолжувам; брат ми ги зема своите два, а непознатата жена го зема третиот куфер. Мажот го зема практикумот по анатомија од куферот, го предиплува и го сместува во внатрешниот џеб од палтото, па го зема куферот и заминува заедно со жената. Некаде.

- Може да добијам примерок? – довикувам.

Мажот застанува и со еден потег, не вртејќи се, небаре во дел од секундата, вади една книга од куферот и ми ја дофрлува.

Ја ставам во чантата, на местото од подарениот практикум по анатомија, веднаш до тетратката со медови корици и тргаме дома, кон куќата на татко ми, секој со сопствениот кусок од куфер во куферот.

Шушкаат хартиите од мојата рачна чанта; бучавата од хартија се развлекава низ моето чекорење.

Добива дури и своја сенка во муграта.

ЦРН ЕКРАН, ТЕКСТ

Тогаш, летото 1939, со брат ми Димко добивме задача од Белград во Скопје да пренесеме куфер со тукушто испечатените примероци од оваа култна книга на Рацин. Некоја партиска врска ја имаше од Загреб до Белград, нам ни ја доверија за потаму. Среќно ја донесовме и ја предадовме. Побарав примерок. Остана во куќата на татко ми. Кога се вратив, по воените преживеалици, не го најдов: исчезна, со безмалку сите мои хартии и книги, во некој од полициските претреси.

К. Чашуле, „Ќе победиме...“,
(1989, педесет години по објавувањето на
„Бели мугри“)

Ацо Гогов

ЗАПИС ЗА КОЛЕ ЧАШУЛЕ И СТРУМИЧКИОТ ТЕАТАР

- театарска историја (рас)кажана од други -

Есен, 1949 година. Струмица сè уште е мало гратче со калливи улички, место кое, сместено под падините на ридовите, со Царевите кули на највисокиот рид, живее отаде големиот свет и неговите светлини. Од чаршијата, откај дуќаните и работилниците се слушаат најразлични звуци: час удар на чекан или звук од машина за шиење, час звук од чекори, растропани по калдрмата. Напати врева и грлена смеа: тоа некои занаетчии, застанати пред своите дуќани, гласно разговараат и се смеат. Понекоја млада девојка во градска моминска носија бргу поминува низ улицата. Во далечината, откаршија, се гледа разврвена и раздвижена група мажи и жени, тутунски работници од Монополот.

Од пред некое време во градот е пристигнат и дваесет и осумгодишниот Коле, млад писател, прилепчанец. Не познава речиси никој во градот, малкумина и него го познаваат. Младиот човек, со цврсто, подвижно тело, се пули во глетките и луѓето околу него, ги растајнува. Исто е, ама и не е исто. Гратчето е како неговиот Прилеп, ама и малку поинакво, свое. Новак е во уметноста, но не е и неопитен. Автор е на грст раскази, најмногу такви во кои се обидува, уметнички да ги опише своите денови на робија од времето на Големата војна, но и на такви во кои може да се види дека во Прилеп имало и ќе има истреци кои, понекогаш, прават шеги и со Градскиот саат, достоини да бидат раскажани во расказ. Згора на тоа, на младиот автор, една година порано во Кумановскиот народен театар ќе му биде поставена пиесата во две слики „Една вечер“. Одамна го сонува театарот, не случајно ја чува фотографијата на која може да се види како актер на возраст од единаесет и пол години, костумиран и со перика на главата.

Во тие години животот му е сторен брзаница, денес е во едно место, а утре во друго, час е новинар или театарски управник, а веднаш потем нешто трето. Фортуности, ентузијастички години по војната. Дојден е во Струмица не како писател и уметник, ами со задача: тој е еден од оние млади луѓе кои се ангажирани привремено во организирањето на воените единици во разни реони во државата; дојден е, ако така може да се рече, да го доотслужи тоа што го започнал уште во Востанието. Распореден е во пределот на планината Еленица, накај селото Попчево, па тука, во самото село, кое одвај има околу петстотини жители, ќе се запознае со, тогаш, младата девојка, ниетлија да стане глумица - Зора Ѓорѓиева, идната култна артистка на Струмичкиот театар. Патемно, секој слободен миг Коле го користи да скокне до градот, до Струмица, да присуствува на некоја проба или да поразговара со артистите и артистките. Имињата на тие момчиња и девојки, тукуречи негови врсници, не му значат ништо, не ги познава, но нивните појави јасно му се втиснуваат во свеста. Тука е претставителниот Стојан Гогов, со тивок глас, толку налик на некој холивудски лик; јадриот Алеко Протугеров со бујна, густа коса зачешлана во бранови; Сандо Монеv, кој сака да си потпевнува; Александар Думов со насмеани очи; тука се Гиго Вета и Стојан Мицев; младите и убавки девојки Фроска Гаврилова, Дивна Гаврилова, Кумјанија Георгиева. Му остава впечаток сериозната појава на режисерот Димитар Колчаков, неговото проќелаво чело, неговите умни очи скриени зад наочарите. Со него ги води најсериозните разговори за уметноста. Може да се рече, Коле станува неформален советник на театарскиот ансамбл, дава свои мислења и сугестии, па од него потекнува и идејата да се постави на сцена пиесата „Печалбари“ од Антон Панов, а тој, Коле, да ја режира. Од муабетите со артистите начу дека некои од нив, како аматери, веќе ја играле истата пиеса уште во 1937 година, на импровизирана сцена во киното „Балкан“, тогаш кога сè уште немало професионален театар во Струмица.

Од ден на ден младиот дојденец се качува по богатата струмичка угорнина, заитан и загреан да прави театар, а случајните намерници по Леблебиџиската улица го погледнуваат прашувајќи се, бездруго, кое е тоа непознато момче. Минуваат деновите, минуваат пробите, артистите и артистките упорствуваат

во својата работа додека тој, режисерот, ги обмислува нивните улоги. На 5 ноември 1949 година, само половина година по формирањето на професионалниот театар во Струмица, како трета претстава по ред во тековната сезона, во некогашната зграда, денес позната како Стариот театар, ќе се случи премиерата на „Печалбари“. Тоа ќе биде најгледаната претстава во седумдесет и двегодишната историја на Струмичкиот театар – со 102 изведби и дури со 28.518 гледачи.

Освен во Струмица, артистите ќе ја прикажат претставата и во повеќето села во околината. Како секоја историја, така и оваа си има свои празни места, полутемнини во кои не може докрај јасно да се насре. Така, непознато е дали Антон Панов дошол во Струмица за да присуствува на премиерата на својот текст или не. Со оглед на неговото тогашно место на живеење, голема е веројатноста дека не дошол, иако останува можноста дека дошол барем на некоја од репризните изведби на претставата, која станала многу популарна.

* * *

Врските на Коле Чашуле со Струмичкиот театар не завршуваат со премиерата во таа студеникава ноемвриска ноќ. Исто така, тие врски си имаат и своја предисторија поврзана со личноста на драмскиот писател Антон Панов, чие име ќе стане официјално име на Струмичкиот театар во 60-тите години на 20 век. Така, уште како млад управник во Македонскиот народен театар, во годините по Втората светска војна, Чашуле заминува за Војводина, за да го убеди Антон Панов да се врати во Македонија. Тогаш започнува повеќегодишното пријателствување помеѓу нив двајцата. На веќе вратениот Панов во Македонија, Чашуле ќе му помогне околу неговото „ухлебие“ помагајќи му да се вработи како управник во новоотворениот Изложбен салон, а потоа и како службеник во тогашното Министерство за култура. Во сеќавањата и записите на Чашуле, многу жива е сликата за Панов, за неговата самоувереност но и за неговото творечко страдање, „неговиот табиет“, човек „непредвидлив во одветите, пргав“.

На 30 јануари во 1976 година ќе се случи изведбата на „Црнила“ во режија на артистот Александар Думов. Тоа е првата

постановка на драмски текст од Чашуле во Струмица. Поделбата на улогите била следнава: Верица Станисавлевиќ во улогата на Неда, Тинка Србинова – Милка, Ристо Костов како Иван, Александар Думов – Фезлиев, Стојан Гогов – Луков, Бошко Димитров – Методи, Томе Ментинов како Младичот. Нема податоци кој ја толкувал улогата на Христов. Без амбиција да правиме реконструкција на претставата, што подразбира примена на соодветна методологија, само ќе забележиме дека од трите зачувани црно-бели фотографии од претставата, лесно може да се увиди дека режисерот се определил за реалистичката поетика, видлива од костимите и сценографијата, која е верен приказ на граѓанските салони од првите децении на 20 век. Во тоа време пиесата „Црнила“ е многу позната, дури и шеснаесет години по нејзиното појавување. Театарските хроничари ги бележат најразличните нејзини постановки во Македонија и регионот. Струмичката верзија на „Црнила“ била потрадиционална, без амбиција за сценски експеримент, какви што биле, впрочем, и повеќето изведби во тоа време сè до иновативната, проникната со сценска метафорика, постановка на Љубиша Георгиевски во Драмски театар во 1977 година. Како што сведочи единствениот жив актер од актерската екипа, некогашниот Младич во претставата, Томе Ментинов, критиката пишувала позитивно за струмичката претстава.

Во тие години животот на Чашуле е подвоен помеѓу писателството и кариерата на дипломат, помеѓу Скопје и некој од градовите во Јужна Америка, каде што бил на дипломатска служба. Мала е веројатноста дека во тие години имал доволно слободно време, надвор од службените обврски, за да присуствува на премиерите на неговите текстови низ малите градови во внатрешноста како Струмица.

Дури по пауза од цели триесет и кусур години, на 15 април 2009 година во Струмичкиот театар повторно ќе биде игран драмски текст од Коле Чашуле. Се работи за праизведбата на пиесата „Тибурсио и Синфороса“, во режија на режисерот Горан Тренчовски. Според сведочењето на Чашуле, пиесата, во голема мера настанала под влијание на познатиот роман „Јас, врховниот“ на еден од најважните јужноамерикански автори на 20 век, Парагваецот Аугусто Роа Бастос. Писателот нема да присуствува на процесот на создавање на театарската претстава, но ќе

дознае дека старите артисти, оние кои толку добро ги запаметил за време на своето кратко театарствување во Струмица пред 60 години, не се повеќе живи. Вистинско изненадување за него бил податокот дека во претставата ќе игра и некогашната вљубеничка во театарот, младата девојка која тој ја запознал во селото Попчево, сега веќе познатата артистка Зора Ѓорѓиева.

Во режисерската концепција на претставата, хиперболизираната, авторитарна, јужноамериканска стварност, врамена помеѓу фарсата, гротеската и апсурдот – си добива нашинска варијанта во која старите и новите владетели „не се разликуваат по технологијата, ами по природот кон владеењето во демократската џунгла“. Или, како што пишува критиката, актерите „низ играта го соголуваат начинот на кој се владее, на кој се применува демократијата од која се крева косата на главата“. Претставата е спој помеѓу повозрасната генерација актери (Јовановски, Мелев, Аризанова-Мансбарт, Бенинов, Крстевски) со помладите актери кои дебитираа или се вработија во Театарот некаде на почетоците на новиот милениум, по 2000 година: Васил Михаил, Коста Ангов, Стојан Велков-Трн, Ангелина Тренчева, Јасмина Вучкова, Ванчо Василев, Ален Нанов.

По настојување на режисерот, писателот ќе се согласи да го прекрши својот завет дека, додека е жив, нема да присуствува повеќе на театарските премиери на своите текстови. Завет кој, од свои лични причини, доследно го почитувал неколку децении. Навлезен во длабока старост, но со зачуван, бистар ум, ќе се појави на праизведбата потпирајќи се на својот црн бастун. Го гледаме на една од фотографиите како им аплаудира на актерите по завршувањето на претставата, седнат во првиот ред, додека на друга фотографија, еден од актерите, наведнат над него, во првиот ред, додека трае аплаузот, го потфаќа под рака сакајќи да го поведе кон сцената. На трета фотографија гледаме како ѝ се поклонува на публиката, свртен со лицето кон неа, притоа аплаудирајќи заедно со режисерот и артистите. Како што сведочи една од артистките сеќавајќи се на таа вечер, „беше задоволен, возбуден и со трема на дете“.

Придружуван од сопругата, нема да остане на вообичаениот коктел по претставата, туку ќе замине во хотелот „Тивериопол“, каде што бил сместен.

Само по пет месеци, во септември истата година, Чашуле ќе почине. Останува податокот дека последната праизведба на негов текст, додека бил жив, се случила токму во Струмичкиот театар.

Ана Стојаноска

ПРИЛЕПСКИОТ ПЕКОЛ, ЧАШУЛЕ И ЈАС

(едно читање одблизу)

На Ана, да го гледа секогаш вистинскиот прилепски пекол – К. Чашуле

(посвета на примерокот од романот *Така е (ако
ви се чини)*)

Прилеп, приказната

Коле Чашуле е роден во Прилеп на 2 март 1921 година, како четврто дете во семејството на Илија и Стева Кепеви, а посвоен од вујко му Илија Чашуле и сопругата Стева, во 1925г. со што го добива официјално презимето Чашуле. Кога размислувам за оваа коинциденција со имињата, секогаш помислувам на тоа дека животот или универзумот има одлична смисла за иронија или хумор, како сакате.

Се сеќавам дека кога прв пат го слушнав Коле Чашуле, (или поточно, мојот чичко Коле, мојот втор татко, човекот што ме научи да пишувам книги, да слушам внимателно и да се борам против неправдите) да ја спомене синтагмата „мојот втор татко“, се збунив, сè додека не ја слушнав приказната за неговото раѓање, смртта на мајка му од породилна треска, грабнувањето од неговата баба и носењето во домот на неговиот „втор татко“. По повод 100-годишнината од неговото раѓање, решив овој текст да биде за него и за нашиот роден град Прилеп. Непрекиратно дружејќи се, од него научив многу – за пишувањето, за раскажувањето, за себеси, за него, за Прилеп... Можеби сите тие учења, скаски, разговори, муабетења беа еден обид да се отелотвори сликата на Прилеп што тој ја носеше во себе и сликата на Прилеп што како аманет ми ја оставаше мене.

Приказните за Прилеп најчесто ги слушав кога одевме заедно на Фестивалот „Војдан Чернодрински“ (ќе тргневме наутро низ прилепските улици и ми раскажуваше за секое место, за

некој настан, за востанието, личните истории и личните борби) или кога пишуваше за Прилеп. Прво мене знаеше да ми ги прати тие раскази, спомени, сеќавања. Велеше дека само оној кој е од Прилеп, може да го разбере *прилепскиот пекол*, поточно тој амалгам од тврдоглавост, итарпејовска итروشтина и народна мудрост затворени во традиционалната малограѓанска средина. Прилеп се изборува во неговата проза за посебно место, дури посебен лик, окарактеризиран така суштински и темелно како што секој добар автор знае да создаде посебни и долго потоа препознатливи ликови.

Прилеп е постојан лик во прозата на Чашуле. Тој е најчесто обележаниот простор, едноставно, главниот лик на неговата поетика. Меѓутоа, она што го разликува Прилеп во сите тие книги е тоа што тој се менува. Се менува односот на авторот кон него. Во сите овие книги тој не е само просторот во кој се одвива дејството, туку исто така и еден од главните ликови во нив. Неколку пати имам пишувано за односот на Чашуле кон Прилеп, меѓутоа, во оваа пригода сега, по повод стотите години од неговото раѓање, сакам да се фокусирам директно на ликот на Прилеп во неговите дела. И тоа оној Прилеп со кој тој – Чашуле беше во конфликт, онаков во каков што се сите големи љубови – со директно кажување на маните и со заедничка потреба за растење.

Градот е тој што се открива со сите елементи како лик, бидејќи директно интервенира во дејството и само во него тоа дејство може и да биде случено. Тоа е градот што сам по себе се раѓа како карактер токму поради неговата препознатливост, меѓутоа и поради способноста на авторот да ја отслика неа. За разлика од авторите кои пишуваат за своите градови, а кои не ѝ се непознати на македонската книжевност, Чашуле својот град како лик го дефинира како и секој друг лик во неговото творештво. Нема субјективен однос туку, напротив, му дава карактеристики кои од него прават само еден и единствен субјект со своите позитивни и негативни страни. Прилеп е местото во кое се случуваат повеќето од делата на Чашуле. Тоа е така поради неговиот сопствен ракопис, создавањето наратор што од својата интимна историја ја создава фиктивната. Затоа и не случајно, Прилеп е местото на повеќето романи и раскази на Чашуле. Затоа и Прилеп ја има можноста да се изгради како нов лик – карактер – главен протагонист. Во имагинарната и исто толку реална про-

шетка што ја прави низ својот роден град во есејот *Митовите што не пораснаа или, просто, прошетка*, сместен во исклучително значајната книга *Антимемоари* (2009), тој прави интроспекција на својот однос кон Прилеп и притоа го нарекува и „пеколен град“, но и негова „болештина“. Тој ја еманира сликата за Прилеп од неговите наративи преку сликата на Прилеп од стварноста. Самиот како и во речиси секое свое дело, прави автофикционални интервенции. Овој есеј репрезентира посветен и сакрален однос кон родниот град и неговата функција како мотив, импресија, инспирација и себераскринкување одеднаш.

Во неговите први романи Прилеп е само просторот во кој се одвива дел од историјата и биографијата на главниот лик. Кон Прилеп се реферира синонимно и препознатливо кон она што е општо културално обележје. Меѓутоа, во подоцнежните негови романи и раскази, посебно на оние пишувани по деведесеттите години на XX век, мислам особено на - за мене – најдобриот негов роман *Така е ако ви се чини* (1994), може да се потврди тезата дека градот се профилира како главен лик, затоа што само тој град и само со тие карактеристики може да биде местото само на тоа и такво дејство. Како вешт раскажувач, необременет со личната емоција кон родниот град, Чашуле го пресоздава Прилеп, одново и одново, најчесто преку расказите, сеќавањата, приказните, личните сведоштва на оние луѓе од градот, од чаршијата, од градските препознатливи топоними, во ист размер со местата што го проектираат лицето на градот, преку познатиот карактер на луѓето од градот, но и најважно, преку остриот, објективен тон на лишениот од милост личен печат.

Прилепските нишани

Во 2009 година, во издание на Матица македонска, објавена е книгата *Чунким велења*, приказни, спомени, сеќавања подредени во два дела *Прилепските нишани* (ги содржи расказите: *Касатурата*, *Анасташка*, *Кадрото* и *Кардаши*) и *Задуманиот*. Жанровската хибридноста на овие текстови се навестува и со воведната посвета, од неговиот Даскал – Марко Цепенко: *Мнозина философи има гоедари и мнозина гоедари станале философи. Вака велат нашите стари. И вистина така е, спроти како сум уценил мнозина мој приатели и непријатели...* (2009: 5) За Марко Цепенко како свој учител по раскажување, Чашуле пишува

повеќе пати и тоа не треба да ни е непознатица. Цепенко е првиот прилепски раскажувач, собирач, писател, учител, Цепенко е таткото на приказните од овој град, нивниот верен клучар. Затоа и оваа изрека на почетокот на *Чунким велења*, ни го открива коренот на пишувањето кај Чашуле – Цепенко и Прилеп.

Секој од овие раскази го отсликува Прилеп на свој начин. Во овие текстови Прилеп е соголен до својата суштина, срж, јадро. Прилеп е местото на приказните и Прилеп е градот создаден од приказните. Како што вели Чашуле на почетокот: *А градот наш е таков: верува само во истраданото* (Чашуле, 2009: 11)

Познатиот македонски писател Благоја Иванов, пишувајќи за новата проза на Чашуле во зборникот *Чашуле, отпосле* (2013), напоменува дека Чашуле во Прилеп е на својата „антеевска“ почва. *Во родниот Прилеп, кого го сака со неговите луѓе, со неговите сокаци, кафеани, анови, дуќани, занаетчии, мали трговци, анџии и меанџии, кои печалат за своите блиски, со трпеливост поминувајќи ги годините во кои напати сиромаштијата ќе ги остави сами, со отворени кепенци во дуќаните во кои ретко кој, а често и никој не влегува, поради општата сиромаштија. Во тој Прилеп, меѓутоа, ни во најтешките денови – муабетот, а со тоа и мајтапот – не прекинуваат. И инаетот, односно, отпорот. Како и потребата – секому да му се рече прекарот.* (Иванов, 2013: 198) Токму оваа вивисекција на односот Чашуле – Прилеп може да се постави за носечка во процесот на читањето на личниот и интимен однос на писателот кон неговиот роден град.

Како што пишува Кундера за Кафка *Има само еден метод за да се разберат романите на Кафка. Да ги читаме како што се читаат романите. Наместо во личноста на Кафка да бараме портрет на авторот а во зборовите на К. некаква скриена шифрирана порака, треба внимателно да го следиме однесувањето на личностите, нивните зборови, нивната мисла и да се обидеме да ги замислиме како изгледа тоа во нивните сопствени очи.* (Кундера, 2000: 161) Така може е и најдобро да се читаат овие раскази – внимателно, прецизно, одблизу, фокусирани да го следиме однесувањето на личностите, нивните зборови, нивната мисла и да ги замислиме преку нивните визури. Препрочитувајќи ја повеќепати, а познавајќи ја уште во мигот кога се создаваше, оваа книга и бара да се влезе потемелно во приказните што ги

нуди и бара за возврат. Првото прашање што се наметна е одлуката да се има раскажувач што е дел од мнозина, дел од „ние“ - Кои се тоа „ние“ што раскажуваат, како гласот на Прилеп?

Најчудно е што никој не собра сила да отиде на веленото место, да ја види касатурата и да раскаже. Такви сме! Велењата и овој пат се изнакотија и безмалку го презедоа градот. Му станаа сениште. (Чашуле, 2009: 9)

Раскажувачот е дел од група, народ, прилепчани. Истовремено еден и мнозина, истовремено свој и со другите. Типично прилепско однесување пренесено во наративна форма. Едноставна формула која е успешна и препознатлива. Навикнати да им веруваме на раскажувачите во прозните дела, овој раскажувач се обидува да игра и на тоа поле, да нè продрма, да нè натера да се посомневаме во кажаното, да нè прочепка кај што е најскриено. Истовремено, овој раскажувач е дел од групата *Кардаши*, кои секојдневно низ градот се грижат сосема (не) свесно за приказните низ градот. *Кај нас се знае: за да се верува, не мора да се види. Важно е да има приказна.* (Чашуле, 2009: 10)

Човекот – приказна Атанас Веѓата

Меѓу сите тие кардаши, меѓу главниот раскажувач и неговите другари, се издвојува ликот на човекот – приказна: Атанас Веѓата. Чашуле го создава неговиот карактер непосредно, одблизу, како дел од приказната, ненаметливо, суптилно и естетски точно профилирано, па кога ќе излезе пред нашите очи зачудени сме дека ете таков лик можело да се создаде на тој начин. Низ сите четири раскази го гради неговиот карактер независно од приказната или пак поврзано со приказната. Тоа може да се евидентира уште со прочитот на овие извадоци:

Во Касатурата: Никој не му поверува, затоа што си го знаеме. Атанас, кој и самиот е приказна, не може да засплие ноќта ако не смисли за утре нешто кое ќе го каже на кафепиенењето. Не само како негова, туку и како вистина за сите. Жив весник на градот. Неговото утринско кафе. (Чашуле, 2009: 10)

Во Анасташка: Седејќи во дворот полеан, некобнички, од месечината, на Атанас Веѓата му дојде да направи жи-

вот. Притоа тој не мислеше да скрои нешто што не било, туку да шурка низ неговото. Се поткрепи со мислата дека велењето е како разжабуркана вода, а ќе повее нешто, а ќе си го загуби ликот. А пишаното стои, и не само што стои и сведочи, туку и демне, па крева рака ако треба нешто грдо да додадеш или одземеш. (Чашуле, 2009: 29)

Во Кадрото: Имаше, и има, многу велења за Веѓата. Поточно, за прекарот. Некои се обидуваа да се потпрат на прилепскиот табиет секому да му се залепи прекар и приказна. Вомјаз. Ама за него, за Атанаса не пушти корен никој од обидите. (Чашуле, 2009: 41)

Во Кардаши: - Кардаши, се абиме, се ветвиме, се пореваме, тонеме, ама најгрдно е тоа што ни се изаби зборот. Тој, зборот. Добро, знам, јас самиот повеќепати сум ви продавал дека зборот е предавник кој ненаситно знае да ти го заврти грбот кога ти е најпотребен за испомош. И тоа како алчен одмаздник... Прашајте ми ја душава. (Чашуле, 2009: 61)

Техниката на раскажување, користењето на старите, автентични, древни прилепски зборови, отсликувањето на атмосферата, непосредниот израз се само алатки што тој ги користи за покомплексно, а истовремено, поедноставно градење на ликот. Со помош на имињата и прекарите, со помош на топонимите и зборовите ги гради и приказните и ликовите на еден автентичен начин.

Топонимите: Старачешма, Чаршија, „Балкан“, Тризла, ...

Луѓето: Атанас Веѓата, Црна Сабота, Докторот Заниновиќ, Јон Бојаџија, Ицко Брдар, Иљо Вуке, Ицко Тртката, Петре Увце, Атевци, Дуромановци, Методија Препката,...

Зборовите: Касатура, чуму, велења, утоп, скомразот, шуркал, насит, насуратени, бајалдиса, саманијосаност, кардаши, јанса, вомјаз, пофти, срс, егленце, чујпетли, уљум, кардаши, ...

Прилеп, отпосле

Пишувајќи, во насока да го приближи толкувањето како практика, познатиот италијански писател и теоретичар Умберто Еко, во една од своите студии во книгата *Границите на толкувањето*, напоменува дека *да се толкува некој знак значи да се предвидат – идеално – сите можни контексти во кои тој би можел да се најде.* (Еко, 2001: 264) Во сите овие раскази, контекстот е непосреден и лесно се толкува. Тоа е само првата стапница. Начинот на кој Чашуле раскажува во секој расказ поединечно може да го именуваме како спирален, ќе почне една приказна, па ја „одмора“, па потоа друга, па ќе ѝ се наврати на првата, ќе почне следна, како да следи некоја внатрешна спирала на раскажување, како што тоа го прават старите раскажувачи актери. Притоа не заборавајќи ниту во делче од раскажувањето дека сето тоа има смисла затоа што Прилеп е главниот лик, Прилеп е приказната. *Прилеп е Прилеп. Во него тајната и да ја закатанчиш со девет катанци, ќе си најде пат за да излезе и да се претстави.* (Чашуле, 2009:37)

Пишувањето кај Чашуле е дел од најличното, идентитетот, коренот, љубовта, задоена од неговите први учители неразделно поврзани со Прилеп. Во посебно моќната, заветна книга *Антимемоари* (2009), во првиот дел *Пишување*, тој пишува за неговите учители: неговата чудовита баба Ташка и неговиот чудовит даскал Марко Цепенко.

„ПРВОТО, мојата чудовита баба Ташка.

Која – со нејзината, никогаш недоречена, Камберкадана крај мојата постела – ме учеше како да се кажува тоа што се има.

Како да се одберат вистинските зборови та никогаш на човек да не му здодее слушнатото.

(...)

Тој, зборот – ме учеше мојата чудовита баба Ташка – е како секое семе.

Во велењето тој никнува, рти, расте, листи, добива цут, смисла, мудрост, убавина откако ќе одгласи во другите. И думај, внучко, никогаш – тој, зборот – не е ист. Не е.

(...)

ВТОРОТО думање:

Мојот чудовит даскал дедо Марко Цепенко.

Кај кого чиракував со години и кому одам, со замолби, дуври и денес, кога ќе ми се потспрепне зборот. Да.

(...)

Секој жив човек е приказна.

Во запишаното, пак, се – двајца: и тој што го вели и тој што го запишува.“

(Чашуле, 2009: 16-17)

Можеби затоа јас решив да пишувам за пишувањето, за Прилеп, за него, ...

Користена литература:

Еко, Umberto (2001) *Granice tumačenja*, Beograd: Paideia.

Кундера, Милан (2000) *Изневерените тестаменти*, Скопје: Наша книга.

Лужина, Јелена, прир. (2013) *Чашуле, отпосле*, зборник, Скопје: МАНУ.

Стојаноска, Ана (2018) *Театар: предизвик, студии и есеи*, Скопје: УКИМ.

Чашуле, Коле (2009) *Чунким велења*, Скопје: Матица македонска.

Чашуле, Коле (2009) *Антимемоари*, Скопје: МАНУ.

ЗА ДРАМСКОТО ДЕЛО НА КОЛЕ ЧАШУЛЕ РАЗГЛЕДАНО ПРЕКУ ЦИКЛУСОТ ДРАМИ ЦРНИЛА (СУД, ЖИТОЛУБ И ЦРНИЛА)

Појавата на Коле Чашуле како драмски автор во македонскиот театар од денешен аспект се определува како настан од посебно значење. Пишувајќи за настани кои се поврзуваат со македонската политичка историја воведува една тематска новина. Историзацијата на неговиот драматуршки потпис типолошки може да се одреди како шекспировска. Тоа е така бидејќи станува збор за историски драми кои се нужно ограничени во селекција на материјалот. Според многумината кои пишувале за неговото дело, кај критичарите се издвојува најпознатата драма од овој циклус „Црнила“ и нејзиниот најтрагичен јунак Младичот (изигран, неговата трагична судбина е најтажна приказна). Многумина се согласуваат дека паралелата со шекспировите драми ја гледаат во почетокот на вистинската драма. А во „Црнила“ вистинската драма почнува дури по убиството на Младичот. По истиот начин може да се направи паралела со Шекспир кога тој не дава историски податоци за тоа кои биле данските кралеви, а кој е принцот Хамлет.

Драмскиот циклус *Црнила* кој може да се чита и анализира и како една драма во три дела со последната драма во триптихот „Црнила“, која е најпозната и најиграна драма на театарските сцени ширум Македонија и светот, и која е ставена последна во трилогијата, а е прва напишана (1960 г., по неа следува „Суд“ 1976 и „Житолуб“ 1981 г). Во неа станува збор за убиството на познатиот македонски револуционер Ѓорче Петров, дедо на Коле Чашуле. Во нив тој не прикажува ништо друго освен прашања, двоумење и одговори. Посебна вредност во драмите претставуваат разговорите. Дијалозите и монолозите се сценични, се водат неусилено и логично се разврзуваат. Ваквиот богат сценски јазик својата кулминација ја достигнува во „Црнила“ која во себе го има еден од најживите и технички најдотераните дијалози во македонската драмска литература. Земајќи за обработка тема од историјата, Чашуле го сосредоточува интересот

сот во откривањето на нивните карактери, желби, страсти, амбиции, пороци преку барање начин сето тоа да се оправда некако пред читателот. Тоа е една добро напишана драма каде строго се води сметка за водењето на настаните, прекршувањето на дејствијата е токму онаму каде што треба да биде според сите правила на драматургијата, како и многупати споменатиот дијалог, кој е со строга насоченост на секоја реплика, која води до логично развивање на идејата и на она што всушност авторот сака да ни предочи. Временската дистанца на овие три драмски текста не е исчезната и тие сè уште се целосно „вклучени“ во своето време. Како прилог на оваа констатација можеме да наведеме дека во 2018 година беше поставена претставата „Црнила ремикс“. „Црнила“ е македонска класика. Во кој било контекст да ја ставиш, во кое било време, таа работи. А, работи затоа што приказната што ја опфаќа цело време се повторува низ историјата. Братоубиствената војна на Македонецот не е запрена. Откога е почнато до ден-денес сè уште го гледаме тоа. Тие пораки во драмата, откако ќе ги ставиш со бит, односно со ритам во позадина и ќе ги издвоиш како такви, а згора на тоа и неколку пати ќе ги повториш, хип-хоп елементите веќе добиваат една нова димензија“, смета Симонов⁸. Оттука, слободно можеме да констатираме дека „Црнила“ е врвот на нашата драматургија.

Чашуле со овие три драми се издвојува како автор кој пишува за човековиот пад, за онаа деконструкција што ги крши луѓето со силата на една бесмислена инерција, со едно неотговорно препуштање пред мрачните инстинкти, една неотпорност на човека пред потиснатите агресивни пориви. Иако овие драми по своите теми се регионални, тие, благодарение на талентот на писателот по нивниот вистински уметнички резултат се универзални по природа (за тоа сведочат 12 поставки надвор од Македонија, прва драма преведена и објавена на повеќе странски јазици: хрватски (1962), чешки (1964), полски (1972), српски (1975), англиски (1977) - публикувана во Њујорк во тогаш мошне важната едиција „Five Modern Yugoslav Plays“).

Коле Чашуле е еден од првите драмски автори кои постигнуваат извонредна драматуршка тензија со воведувањето на таканаречениот внатрешен протек и ред на настаните со што се

⁸ Јордан Симонов за Радио Слободна Европа, 27.08.2018 година

избегнува линеарната експликација на определени историски настани. Повеќе од очигледно е дека оваа трилогија, овие драми се лесни за читање, но од друга страна, тешки според проблематиката што ја засегаат. Едно подробно расчленување на оваа материја, како и на техниката со која се создадени, веројатно ќе помогне при одредувањето на вредностите на Чашуле како драмски писател⁹.

Од етичка гледна точка, во циклусот драми „Црнила“ вистината му се претпоставува дури и на животот. Таа е повредна и од самиот него. А најпластично е прикажано кај негативните ликови. Имено, моралноста кај тие ликови Чашуле ја уфрла ненадејно и таа кај читателот и гледачот делува како шок. Тоа е една извонредна драматуршка вештина која има дејство и кај интерпретаторите на неговите драми. Кои, покрај тоа треба на сцена да ги изнесат и да ги убедат гледачите во човештината и злобата, невиноста и проблемот на вината, верата и малодушноста, вистината и заблудата, перспективата или безизлезот и на крајот личната трагедија и колективната драма - ете тоа се проблемите пред кои се исправаат сите ликови во драмите на Коле Чашуле. Тоа се проблеми кои произлегуваат од односот на човек спрема човек, на човек спрема колективот и на човек спрема времето. Тие се универзални по својот карактер. Тоа е, всушност, внатрешното дејство на драмите.

Кога е во прашање драмското дело на Чашуле критиката е сложна само во една работа: таа му одава признание за вештината да се осмисли приказната, водењето на дејството, работа која кај Чашуле достигнува степен на перфекција, но често со прикриени тонови на потценување Јелена Лужина¹⁰ вели: „Определувајќи се за напорно, прецизно, мачно пишување, Коле Чашуле својот авторски труд свесно го вложува во текстови кои бараат исто такво читање за себеси, останувајќи за секое друго сосема затворени, нечитливи. И покрај тоа што е доста објавуван – за нашиве услови дури и натпросечно – и покрај тоа што бил подложуван на многустрани и многубројни критички интерпретации, тој ѝ припаѓа на онаа писателска регимента на која судби-

⁹ Трилогија. Кн.4 / Коле Чашуле; (Поговор, Атанас Вангелов)

¹⁰ Чашуле отпосле: зборник / приредувач Јелена Лужина; (уредник Влада Урошевиќ), Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 2013

ната ѝ е своевидна неатрактивност. Пишувањето кое пред себе си поставува мошне високи барања, се разбира, самото себеси се изложува на висок ризик!¹¹

Коле Чашуле, вредно е да спомене и како авторот на првата македонска драма на апсурдот „Партитура за еден Мирон“, се фаќа во својата постојана преокупација со црнилата, повторно и повторно преиспитувајќи ја можноста за книжевното функционирање на старата идеја: за употребата на Човекот во името на идејата¹¹.

Како што ќе рече Петер Сонди: „Целината на драмата е, конечно, од дијалектичко потекло. Таа не настанува благодарение на епското ЈАС, на опстојувачкото во делото, туку благодарение на непрекинливото разорување и одново воспоставување на меѓучовечката дијалектика, која во дијалогот станува јазик. Во оваа последна смисла дијалогот е, значи, носител на драмата.“ А дијалозите во драмите на Чашуле се филигрански напишани.

¹²На оваа опсесија, низ разнородни теми тој, всушност, го проблематизирал сето до кое се допирал, се сомневал во сè пред што се исправал. Него секогаш го интересирало само она што не се гледа, а е околу настанот. Коле Чашуле е еден од оние драмски писатели кои се уверени дека она што го замислуваме, што го чувствуваме или за кое размислуваме не е помалку вистинско (ни помалку страшно) од она кое се именува како стварност. Имено, над тоа „невидливо“, „имагинативно“ и „нестварно“ ја гради својата драмска поетика. Ги гради своите тешки, црни книжевни структури.

¹³Коле Чашуле вели: *да се пишува на македонски значи да се бориш*. Тој пишува како човек кој не само што не го заборава нејзиното минато, туку, мисли, пред сè, на нејзината иднина. Тој бара верба за таа иднина. Таа верба не е прашање само на Македонецот. Таа е прашање на човекот. Затоа може да се каже дека Чашуле верува во човекот, во човештината и во вистината.

¹¹ Чашуле отпосле: зборник / приредувач Јелена Лужина; (уредник Влада Урошевиќ), Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 2013

¹² Драмски дивертиман / Коле Чашуле, Обид за вовед во „Драмски дивертисман“ / Јелена Лужина: стр. 5-17, Скопје: Култура, 1992

¹³ Трилогија. Кн.4 / Коле Чашуле; (Поговор, Атанас Вангелов)

Каролина Мицевска

КОЛЕ ЧАШУЛЕ – ПИСАТЕЛОТ ЧИЈ ЖИВОТ И ЛИТЕРАТУРА СЕ ВО ТРАЈНА ВРСКА СО ПРИЛЕП

Кога решив да пишувам за „големиот“ за мене писател, творец, прилепчанец... Коле Чашуле (1921 – 2009) со кого имав можност повеќепати да разговарам на различни теми, не бев одлучна како да започнам, како да го насловам текстот. Бев кусо во дилема, за потоа да се сетам дека има дадено интервју за весникот „Народен глас“ од 1966 година, со кое сметав дека најдобро ќе биде да започнам. И ете ги редовите за потсетување. „ Не знам точно кога почнав да пишувам... Веројатно некогаш во детските денови, растреперен над книгите (читав една на ден), над тугите, далечни, судбини, притиснат од својата сопствена, што ми се чинеше најтешка, најнеразбирлива... веројатно за да крикнам, да го прекинам моето дотогашно молчење на мојата вистина... Не знам... Еден ракопис од тие денови, за кои се сеќавам, беше така составен што раскажувањето да не е на српски, а дијалозите на македонски, поправо на прилепски говор...“

Овие зборови ми се врежаа длабоко во свеста и кога разговаравме често го прашував за неговата посветеност на пишувањето, за тоа што значи да се биде писател. Еднаш ми рече: „Колку сум писател, не знам, не ни сакам да знам, бидејќи она што останува, што сум сакал да го кажам е напишаното. Во литературата го правам она што сакам, според моите сили, она што го чувствувам дека морам да го направам, за да си останам доследен на себе си. А за тоа колку сум прилепчанец - знам. По-големиот дел од тоа што сум го напишал било за мојот Прилеп, за она што сум го чувствувал за градот, за неговиот пркос, за непокорноста, за неговиот дух. Прилеп е видлив во моите текстови. Прилепскиот театар ме поддржа кога беше најпотребно. И јас го исползував тоа и застанав на нозе. Ме имаше и ги имав покрај себе“.

Последната средба ни беше во 2005 година, кога дојде на одбележувањето на 40– от МТФ „Војдан Чернодрински“. Повторно поседивме, муабетевме. Знаеше да даде поттик за помладите новинари. Ми рече работи го тоа што го сакаш, ама да би-

деш своја. Мислам дека го практикувам и ден - денес овој негов совет, без оглед во каква ситуација сум се нашла.

Тогаш разговарајќи за фестивалот „Војдан Черндрински“, посочи дека му е мило што со него се овозможи еднаш годишно да се соберат театрите во Македонија, да ги споредат своите резултати, да видат што и како работат другите и да се изгради една свест дека проверката, меѓу другото, треба да се врши на ваков начин, преку фестивал.

И додаде: „Дружењето на актерите, режисерите е многу важно и дека Фестивалот ѝ е насушна потреба на Македонија. 40-те години дадоа доказ дека таа идеја, која имав чест да ја иницирам, дека не сме ја згрешиле, дека сме направиле нешто добро. Тука гледам едно големо богатство, а тоа богатство, веројатно, немаше да го имаме ако не беше Фестивалот“.

Обемно е неговото творештво. Пишувал песни, раскази, есеи, критики, но, сепак, најобемно и најзначајно е неговото драмско творештво. Тој е претставник на новата, повоена генерација драматурзи. Употребува сосема нов, модерен израз и исто така, нови тематски преокупации.

Коле Чашуле е првиот македонски драмски автор преку кого драмата и театарот проговорија на современ драмски јазик. Зад себе остави трајни споменици во општествениот и културен живот во државата. Тој е човекот со богат творечки опус, кој со своето дело „Вејка на ветрот“ во основа го изменил и облагородил новиот драмски јазик. Бил директор на Драмата при Македонскиот народен театар, директор на Радио Скопје, уредник на списанијата „Нов ден“, „Современост“, „Разглед“. По негова иницијатива е формирано Друштвото на писателите на Македонија, на кое бил и претседател. Чашуле имаше и богата дипломатска кариера, конзул во Канада и амбасадор во Боливија, Перу и во Бразил.

Ја спомнав неговата „Вејка на ветрот“ која својата праизведба ја доживеала на сцената на тогашниот Народен театар – Прилеп во далечната 1956/57 година во режија на Мирко Стефановски, што предизвикала вистински бум во театарскиот живот во Македонија. Втората средба со истата драма на нашиот театар била во театарската сезона 1973/74 кога ја режирал Благоја Дамески. Останатите пиеси кои биле поставувани на сцената на театарот „Војдан Черндрински“ се „Бразда“ (1957/58), двапати

„Црнила“ (1960/61 – 1971/72), „Градскиот саат“ (2000), „Суд“ (2004).

Освен погоре споменатите, Чашуле ги напишал и драмите „Последните гаврани“, „Вител“, „Веда“, „Житолуб“, „Роднокрајци“ и др., романите „Простум“, „Вомјази“, „Горчила“, „Канадски фрагменти“, „Конзулски писма“..., книгите раскази „Првите дни“, „Проза“, „Само сказни“... Бил основач и уредник на повеќе списанија и весници, а напишал и бројни книги со есеи, меѓу кои и „Македонски дилеми“, „А, бре, Македонче“, „Болно племе“...

Коле Чашуле не е сосема обичен писател. Тој, кој ѝ припаѓа на првата генерација на македонски писатели, како што забележува д-р Јелена Лужина, ја доживеал „ретката привилегија: во трудниот процес на создавање на македонската современа литература да партиципира двојно – како нејзин директен учесник, но и како автентичен сведок... Тој преку книгата Антимемориари, го разоткрива, меѓу другото, амбивалентниот статус на авторот“.

И со право ќе кажам дека секогаш треба да се проучува неговото обемно творештво, да се разоткриваат мислите запишани на илјадниците страници. Да се потсетува на неговиот лик и дело за кое е добитник на бројни награди и признанија, меѓу кои 11 Октомври, Рациновото признание и Наградата за животно дело на МТФ „Војдан Чернодрински“.

ПОЕЗИЈА НА ЛЕТНИОТ БРОЈ

Влада Урошевиќ

ПОЛЕ НА ВОЛШЕПСТВА

ШУМОВИТЕ НА ЛЕТОТО

Освереното лето свечи со звучен свекот
и удира жежок жиг врз жетвите.
Гласно го сркаат низ сламка сончевото млеко
жегалците, а благословите и клетвите

си ги разменуваат наковалните и налбатите,
празните бардаци на сушата и плетката на трњата,
хорот на полето и оркестарот на алатите,
полумесечините на срповите и малите сонца на зрната.

Богот на летото ги усогласува златото и железото.
Стои угол-гол, бесрамен, само со жезол и круна.
Единствено тој го знае во подземното азно влезот.
Околу него, како ореол, пијани оси сунат.

ЖЕСТОКОСТИТЕ НА ЛЕТОТО

Богомолката фатила скакулец и срцевината му ја срка:
до последна капка ја цица густата сладост.
Врз желката, дробејќи ја, минале колските тркала
и мувите веќе го разгласуваат раскошниот наод.

Во пајажината-лабиринт пајакот им подготвува пречек
на златните оси мачени од жедта.
Од полумртвата гасеница секоја мравка си влече
своє парче низ веќе изгазената следа.

Гладната ластовица ја вшмукува пеперугата
и притоа одвај се слуша нешто како пискот.
Од згмечениот гуштер останал само отпечаток врз пругата.
Вести: започнува уште една нова војна на Блискиот Исток.

СУШНО ЛЕТО

Сив е ридот, со нешто малку виолетово.
Лисести карпи на врвот, што тука го викаат Краста.
Одамна нема дожд, суво излезе летово.
На драката само острите трња ѝ растат.

Гуштерот има иста боја како карпата.
Пред да го го наткрили сенка, тој е веќе во дупка.
Одвај израстена, како подгорена е папратта.
Единствена сенка за желката е корупката.

На припек се мачат да преживеат трненките.
Од плодовите останале само семки, им пресушил сокот.
Приквечер земјата жедно ги впива сенките.
Во гнездото на потполошката се вселува смокот.

Ноќе доаѓа некој, чули скотната зајачица уши.
Утката како ветов партал низ темнината летка.
Натемникот рогат седнува на каменот, пуши;
само жарчето од неговата цигара светка.

МИРИСИТЕ НА ЛЕТОТО

Мириса на мед измешан со прав, на нешто подгорено.
На нешто предупредувачко, како реа од мрша.
Горчливо е, како отров да цицало со коренот.
Како кога шишенца со лекарства ќе се скршат.

Опивачко и тешко, како скапана праска.
Како кога под стогот сено ќе се открие гнилеж.
Како расипаното месо што со сласт го мласкаат
дивите кучиња пред да се огласат со виеж.

Како нешто што сака пак да се врати кон зрелоста
но веќе тргнало отаде бојата и сладината.
Како нешто што би сакало да ја врати целоста
но ја носи веќе пропаста во срцевината.

ЛЕТНА ИСТОРИСКА СЛИКОВНИЦА

По летните патишта врват мудреци од Византија,
камилари што си ги загубиле камилите попат,
распопи со боздуган скриен под мантија,
крадци тргнати гробот на Александар да го ископаат,

пустиници-испосници што се хранат со скакулци,
брадести војни со продупчени калпаци,
лажни свездочатци со лица скриени под јакуцки,
а со нив - тревари, јасновидци, вражалци и гаталци.

Сите се влечат низ пладнето – парталави бегалци
натоварени со богатствата што патем ги испопленија.
По нив, како да предупредуваат, пискаат очајните жегалци:
Нека ги фати некој пред да се разлеат во привиденија!

БОИТЕ НА ЛЕТОТО

Од боја на жито до боја на жар - сè жолтата голта.
Сетилата се донесени веќе до избежуменост.
Шарен штурец пишти во шуплинката-олтар
и низ свирката искажува една повисока умелост.

Се креваат над ридот седум зрели сонца.
Од вртоглавица страда во полето тополата.
Се настрвуваат пците врз чкрипавите колца
и полна празни грнци се превртува колата.

Оној што управува со годината го испуштил кормилото.
И сега во зовриено злато заринкува летото.

На осите им се насобрал толку отров во осилото
што кога ќе фатат да касаат - ќе го пожолтат светот.

ЛЕТНИ ПРИВИДЕНИЈА

Врелиот треперец поигрува врз житата.
А натаму, низ полето, како оружја да блескаат.
На црвени коњи војни некаде итаат,
истоштени, со очи изгорени од треската

што ги измачува со денови, и од жедта
што не може ништо да ја згасне.
Но нивниот лик нејасен се гледа,
обликот е разлеан, не сосема јасен,

и што носат – дали се тоа тризапци или копја,
дали знамиња или стари партали веат?
Стоејќи над класјето префатени во снопја,
сите прашуваат: Кои беа тие? Што беа?

ЛЕТНИ ЧУДА

Легнато во плитка бара летото жевони,
среде жабјаци, лопуви и валкани отпадоци.
Го напаѓаат гадинки, има разни неволи,
го мачи помислата дека есента ќе задоцни.

Кога веќе еднаш ќе дојдат дождовите,
ова веќе станува неиздржливо!
Го премрежува небото пајакот-самовилец:
целото е во пајажини ридиштето-пржино.

Низ песочишта скоравени се пробил кртот
и ете го, конечно, на површината. Паѓаат на колена
и се крстат луѓето искачени на сртот:
главата му е како на бивол, но уште поголема!

ЛЕТНА ПРЕПИШУВАЧКА ШКОЛА

Полето е скрипториум - школа за неуки лепидоптери.
Богомолката држи проповед, ќе речеш - учен владика.
Како иницијали од псалтир се мрежокрилците-хеликоптери.
Смрдибубалките носат на грбот неразјаснета хералдика.

Нема објаснување за значењето на знаците
што ги имаат врз крилата вилини коњчиња – мартолози.
Со пајажина го везат своето писмо пајаците:
понекогаш замки-стихотворенија, понекогаш стапици-прози.

Осите, жедни за знаење, слетуваат врз книгите како на поило.
Жегалците имаат само една партитура и ја свират без прекин.
Црвите-поткорници испишуваат цели инкунабули in folio.
Врз тревките, врз стеблата, врз лисјата – цели библиотеки!

ВОЗИЛА

По патиштата јурат возила со вжештена машинерија.
Кочициите мавтаат со камшици. Терај! Терај! Терај!
Затворена внатре вреска една очајна жена! Оди, разбери ја!
Со пена на устата кочициите крвожедно се свертат.

Луди ли се? Сечила светкаат на врвот од секој камшик.
Ако се тоа машини, тогаш за што им служат коњи!
Одвај нешто се гледа, само татни по патиштата прашни!
Зошто низ правта светкаат виолетови молњи?

Кој вели - коњи? Глејте им ги само муцките: пијани волци!
Но што пиеле - змиска жолчка или жабјо млеко отровно?
И кој ги гони? Некои викаат – касапи, другите пак – ловци!
Ајдеее! Заминаа... Но слушајте, слушајте! Еве ги идат повторно!

НЕЗАВРШЕНА ПРИКАЗНА

Дванаесет коњи ја влечат оловната кочија
со осум тркала – воденички камења.
Внатре седи волшебник. На носот - жабешки очила,
плашт со извезен зодијак наметнал врз рамена.

Го повикале итно да ја излекува кралицата
која боледува од некоја нејасна болест.
Зад кочијата јаваат коњаници со маски на лицата;
карванот напредува полека низ пустото поле.

Волшебникот се распрашува: Би сакал да ми речете -
ако не ја излекувам, каква ќе биде казната?
Ќе ве наденеме на ражен и бавно ќе се печете!
Е, тогаш, вели тој, јас излекувам од приказната!

ПРЕЛАГИТЕ НА ЛЕТОТО

Во крајпатна крчма седнале дебели разбојници.
Пијат вино, пушат, ги острат тапите анџари.
За секој случај – имаат мантии и килибарни бројници,
да се преправат во калуѓери, ако наминат џандари.

Узнале вчера дека блиску, во стариот амам,
е скриено, уште одамна, едно богато азно.
Но кој не ги знае јатаците: штом ќе подзинат – мамат
и ќе те упатат некаде, а таму – пусто и празно.

Ете – и сега ништо, само куп стари списанија!
Имало и досега измами, ама овојпат некој претерал!
А крчмарката не им носи ни пита со праз ни јанија;
вика: додека не ги прочитате – нема вечера!

ЗЛАТЕН ВЕНЕЦ НА СТРУШКИТЕ ВЕЧЕРИ НА ПОЕЗИЈАТА

Керол Ен Дафи

Керол Ен Дафи е британска поетеса, овогодишен добитник на Златниот венец на Струшките вечери на поезијата. Родена 1955 во Глазгов, Шкотска, на шестгодишна возраст со семејството се преселува во Стафорд, Англија. Од 14 години започнала да објавува своја поезија во списанија. Дипломирала филозофија во 1977 година и оттогаш активно се занимава со поезија, објавувајќи книги и патувајќи за да ја чита и предава својата поезија. Работела и како поетски критичар за Гардијан од 1988 до 1989 година и како уредник на Списанието за поезија Амбит. Во 1996 година започнала да предава поезија на Универзитетот Метрополитен во Манчестер, каде подоцна станува креативна директорка на Школата за пишување. Автор е на збирките поезија: „Исправен женски акт“ (1985), „Другата земја“ (1990), „Сопругата на светот“ (1999), „Занес“ (2005), „Љубовни песни“ (2010), „Пчелите“ (2011), „Искреност“ (2018); драмите: „Земи го маж ми“ (1982) и „Мали жени, големи момчиња“ (1986); сликовниците: „Подводна фарма“, „Крадец на солзи“, „Кебињата на принцезата“, и „Божикниот роденден на Дороти Вордсворт“; како и стихозбирката за деца „Шапката“ (2007). Во 1999 година,

за малку не го добила британското признание поет лауреат. Според британските медиуми тогашниот премиер Тони Блер стравувал дека нејзината хомосексуалност нема да биде добро прифатена од „средна Англија“. Сепак е прогласена за поет лауреат во 2009 година, и е првата жена која воопшто била почестена со таа титула од нејзиното основање во 17 век. Добитник е и на забележителни признанија како: Наградата на шкотскиот совет за уметност, Книжевната награда за поезија Витбред (подоцна Коста), и наградата Т.С. Елиот.

ВОЕН ФОТОГРАФ

Во темната соба конечно сам
со ролни од страдања подредени во колони
Единствената светлост е црвена и придушено сјае,
како да е ова црква а тој
свештеник што се спрема да возгласи служба.
Белфаст. Бејрут. Пном Пен. Секое тело е трева.

Работа го чека. Се бранува растворот во чиничето
под неговите раце, кои тогаш не се тресеа
за разлика од сега. Рурална Англија. Повторно дома
кон обичната болка што едноставната клима може да ја растера,
кон полињата кои не експлодираат под стапалата
на децата затрчани во кошмарната врелина.

Нешто се случува. Црти од непознат човек
нејасно се подаваат пред неговите очи,
полуоформен авет. Си спомнува на плачот
на сопругата на овој човек, како тој бараше одобрение
без зборови да го стори она што мора
и како крвта остава флека во туѓа прав.

Сто агонии во црно-бело
од кои неговиот уредник ќе одбере пет до шест
за неделниот додаток. Очите на читателот жечат
од солзи помеѓу бањата и пивата пред ручек.
Од авионот будно го следи местото каде
заработува за живот и тоа никому не му е важно.

ИСТОРИЈА

Се буди стара и конечно сама,
во креветот коски, ниту еден заб
во главата, полумртва, се влечка
и поткривнува, се симнува на долниот кат
во парталава ноќница
замирисана на мочка.

Шмркнува од чајот, се загледува во
рацете - гранки, ракавици со флеку -
се накашлува со свиреж, го повлекува
капутот што виси на закачалката
од вратата, легнува на каучот,
задремува, почнува да 'рчи.

Историја ѝ е името.
Има видено како го симнуваат
од Крстот, мајка му се бори
за здив, како да е неговата смрт
мачно породување, војниците плукаат,
ги бодат копјата в земја;

била таму
кога рибарите се колнеле дека е вратен
од мртвите; го видела кревањето на базиликите
во Ерусалим, Константинопол, Сицилија; гледала
како за сто години римскиот воздух
се претвора во камен;

била сведок на војните,
крвави крстоносни,
ги знаела по датум
и по име, Банокберн, Пашендал,
Бабин Јар, Виетнам. Ги слушала последните зборови
на мачениците горени на клата, убијците
обесени за врат,

гледала одблиску
како светецот дува и плука во пламените,

како ригидниот и испрекинат филм на диктаторот
му го разорува умот, како децата
мавтаат со рачињата од возот. Се буди пак,
студена, во темница,

во празната куќа.

Низ прозорецот тули, крадци
во нокта. Кога свонеа на нејзината врата
немаше никој; вратата испрскана со
свежи графити, гомно завиткано во весник
оставено на подот.

МОЛИТВА

Некои денови, иако не умееме да се молиме,
молитвата сама се кажува. Така, една жена ќе ја крене
главата од ситото во нејзините раце и ќе се загледа
во половините ноти испеани од некое дрво, ненадеен дар.

Некои ноќи, макар што сме безверни, вистината
ни влегува в срце, онаа мала позната болка;
тогаш човек застанува исправено, слушајќи ја својата младост
во далечното латинско пеење на некој воз.

Молете се за нас сега. Партитурите за први клас по пијано
се утеха за станарот кој го разгледува
централното гратче. Настапува самрак, некој повикува
детско име чиниш ја именува својата загуба.

Надвор темница. Внатре, молитва на радио -
Рокал, Малин, Догер, Финистер¹⁴

Препев од англиски јазик: Македонка Божиновска

¹⁴ Поморски зони во Велика Британија за кои Би Би Си радио редовно
дава временска прогноза

ПРЕПЕВИ * ПРЕВОДИ

Метин Елоглу

Метин Елоглу е значаен турски поет, сликар, писател. Се родил и починал во Истанбул (11 март 1927 - 11 октомври 1985). Студирал на Академијата за ликовни уметности. Автор е на осумнаесет збирки поезија и четири книги проза. Помеѓу другите награди, добитник е на наградата од Турската институција за јазик формирана од Мустафа Кемал Ататурк.

МОЈАТА ДОЛЖНОСТ

Госпоѓо Леман¹⁵
Должен Ви бев една песна
Еве тоа го плаќам

ИЗМАЧУВАЧ

Сакам да живеам
Сакаш да живееш
Сака да живее

Ова не е поезија, ќе речеш; знам.
Ама ваков свет можен ли е?
Ваков мир можно ли е?
Ваква слобода можна ли е?
Вакво братство можно ли е?
Знам, издржи, ќе речеш;
Ама вака да се живее можно ли е!

¹⁵Леман: женско име.

ИЗГУБЕНЕЦ

Ајде оди, малку Истанбул посакај
Нека го стават тоа морето на една чинија
Во една торба нека ми ги отстранат тие денови
Од тоа лето, од Ускудар¹⁶, сè што е останато од Елиф¹⁷
Наполни си ги џебовите
Ако во нив нема, кај твоите комшии има
Се радуваат Боговите
Мене Господин Метин¹⁸ ме испрати, речи

СИТНО СИТО¹⁹

Ко пијам и уште повеќе ми се пие, не барај знаење не пак
талент
Мене не ме оставај сам со оваа ракија
Човек да бидам па да работам и печалам пари
Мене вака без работа не ме оставај
Смири ме дај ми храброст
Не ме полудувај и не ме оставај
Само да знаеш какви места има стани да одиме
Мене пак не ме оставај тука
Остави ме гладен без дом без облека
Без тебе не ме оставај

Знаеш ли што да правиш со мене
Истружи ме исчисти ме истреби ме

**Превод од турски на македонски јазик: Филиз
Мехметоглу**

¹⁶Ускудар: стар и историски квартал во Азискиот дел на Истанбул.

¹⁷Елиф: женско име.

¹⁸Метин: Машко име т.е. името на поетот.

¹⁹Скратено од еден израз со значење ситна, специфична работа и сл.

Џерардо Масучо

Џерардо Масучо е роден во 1991 г. во Батипаља, близу Неапол. Детството и младоста ги поминал во соседниот град Олевано сул Тушано. По неговите класични студии во Еболи, во 2010 г. се преселил во Милано каде што дипломирал прво авторско право, а потоа и издаваштво на Универзитетот Бокони.

Од 2017 година ја уредува поетската едиција Капо Верси за издавачката куќа Бомпијани. Во 2020 година ја основа издавачката куќа Утопија специјализирана за проза, фикција и научна фантастика, чиј воедно главен уредник е самиот тој. Тој е италијанскиот уредник на Никанор Пара, Ана Бландијана, Ан Карсон, Ко Ун, Ида Витале, Наја Мери Ајд и Љубомир Левчев.

Неговата поезија е објавена во бројни антологии, списанија, специјализирани книжевни портали и непрофитни книжевни ревиу. *До тука живееше човек* е неговото прво поетско дело. Стихозбирката беше дочекана со одлични книжевни критики во националниот печат како и во периодиката и беше избрана од жири-комисијата како финалист за шест литературни награди; воедно, неговата дебитантска поетска книга ја доби најзначајната италијанска награда за дебитантско поетско дело, односно 32-то издание на наградата „Камајоре“ и 61-то издание на наградата „Сан Доменикино“ за најдобра прва поетска книга. Делото во моментот се преведува на шпански јазик.

Ова дебитантско дело на Џерардо Масучо му пренесува на читателот меланхолична и свесна поезија за мистеријата на постоењето и суштествувањето, во постојана рамнотежа помеѓу непостојаноста на животот, тишината на вистината и отуѓеноста на светот. Со буден, измерен и препознатлив стил, *До тука живееше човек* е документарен доказ за животот што настанува и се одвива во знакот на минливоста на човечките односи и на љубовта, каде што поетот станува сведок на сопствената маргиналност и воедно е глас на едно искупување што му дава суштина на самото живеење.

И не ме тресе точката на прашањето:
дали гревот е дар или вина
дилема е тоа на лудиот,
дали љубовта е река
чијашто утока недостасува – или е извор –
измама е тоа на кроткиот.

Ова мое преживување
повторно не наоѓа одговор
меѓу правта и хартиените чинии,
во поривот на водата и на сонот.

И се храни – премолчана спирала –
од млакиот мраз
на бидувањето токму тука
но по грешка.

*

Мојата мајка чува слики,
вредни дарови, ја видов како
им зборува на старите керамики,
на сребрените сервиси затворени
– отсекогаш, засекогаш –
во стаклени затвори.

И ги проучував небрежно дланките,
јазлите од вени едни во други
што се слеаат без примирје.
Мојата мајка додека ја слуша смртта
како зборува на странски јазик,
го милува фустанот
закачен во темницата на орманот,
го чува, никогаш не го носела.
Тој ќе ја преживее.

Сепак еден поет ја набљудува
и блед ја врежува

– врз мермерот или низ ветрот? –
мајка си која му пркоси на животот
ткаејќи ги споенот и тишината.
И гордо ги отфрла сликите,
помислите за патувања,
подароците, платната, привидите,
сторителите соучесници на смртта:
срамната навреда, ќе ме преживеат.
И – бесмртната чистота – мајка ми
несвесна го учи без познание дека
споенот не се плаши од смртта
туку дека му пркоси на животот.

*

Сите – писма тукушто ги запалив,
и забелешките, записите,
сега, штом се вооружив со смртта
– легитимната одбрана, чинам –
му се наложив на животот.

Меѓу листовите запалив
дури и едно бело ливче
на кое пишуваше
– во ќошето долу во празнината –
со нејасен ракопис: „Да се сочува“.

Тој неодбранет глагол
– енигмата на она што дава отпор
расфрлана во ништожноста –
не е ништо друго освен јас самиот и е секој човек
што се труди да остане а не е.

„Да се сочува“, ама јас го изгорев,
љубовен бунт.

Сега, кога животот ме бара
а јас упорно доцнам,

не сум јас поет
туку ја одбивам суштината на човекот.

*

Алгоритамот на патувањето ги бара
– невини – моите чекори
и отаде скалата во возот, погледот
го истражува вагонот,
мојот, другите простори.

Патот бавно коагулира
околу бесцелноста.

Допуштив багаж на грбот,
нека однесат и залиха
за моите прикриени денови
каде што се враќа – а го мамам – умот
во идниот час
што го навестува и го сокрива минатото.

И тука – неподвижен – ги пишувам моите стихови,
во откажаниот воз
што никогаш не го преминал перонот.

*

Се враќа сеќавањето во ходникот,
во твојата соба
обложена со сенка.
Строгата стаклена врата
нè разделува:
од другата страна ти можеби спушташ ќердан
во кутијата за накит,
од оваа страна јас се притискам до сомнежот на тишината.

Што друго значи тоа што те љубев освен примирје

на копнежот по бидување?
Што друго е освен болка тоа што знам дека
отаде вратата – разоружана – го чекаш
повикот на отсуството?

Јас чувам надеж и ѝ се препуштам на празнината,
каде што не постои повеќе *каде*
и каде што молчи *кога*:
да те љубам без честа
на оној што – ранет, уморен –
љуби и постои.

*

Гардоне Ривиера

Бисерниот плашт од магла
што го мами моето око
е сè уште истиот оној
што го крои превезот од облаци
врз платното на езерото
отаде кипарисите кај пристаништето.

Есента оттука помина
сеејќи напуштеност.

Со приземјената тишина
каде што се буди
салата за танц
на денот што следи после гозбата,
Гардоне –изгубена –припиена до мене,
се разоткрива измината.

Во овој беспокој
трепери мојот крик за живот.
А сепак – но залуден бунт е –
телефонот звони
зад затворените стакла
на напуштеното студено сместување.

*

Сепак во прибежиштето на мислата
каде што сè уште ми е допуштено
да се изневерам себеси,
непостојаноста ги врзува јазлите
за несигурните површини,
за минливото.

Бројот на оној што нема повеќе глас
сè уште е – неподвижен –
во именикот на живите,
прашината го следи отсуството
во долапот на детството
го чувам последното скокалче.

**Превод од италијански на македонски јазик: Наташа
Сарџоска**

КРИТИКИ * ЕСЕИ * СТУДИИ

Елизабета Шелева

СИЛЈАН ШТРКОТ КАКО ВТЕМЕЛУВАЧКИ НАЦИОНАЛЕН НАРАТИВ

Во годината 2020, кога се вкрстија две, за нас Македонците, културолошки мошне важни (сто)годишнини – вистински и голем беше предизвикот нашите славеници, како и нивните најзнаменити дела одново да бидат прочитани и врамени среде тековната ситуација и криза, од егзистенцијален и идентитетски карактер, во последно време, дополнително усложнета поради јакнењето на вообичаениот **македонски наратив на неслогата**.

Овој прилог настана како резултат на моето компаративно ре-исчитување на „Силјан штркот“, замислено како споредбено сочелување (и осведочување) на интертекстуалниот дослук, што владее меѓу родоначалниот фантастичен расказ „Силјан Штркот“ на Марко Цепенков, од една страна, инспиративно насловениот есеј „Штркот единак и неговото јато“ од Митко Маџунков, (создаден речиси еден век подоцна), од друга страна, што на крајот ќе биде проследено со лични согледби и сугестии релевантни за темата од неколкумина наши современи автори (кои живеат и работат во дијаспора), заклучно со моите најнови увиди и насоки, во врска со актуелната, вознемирувачка ситуација на идентитетски конфликти, поделби и несогласувања, што преовладуваат помеѓу Македонците во јавниот дискурс, од трета страна.

Знаејќи за големиот авторски и креативен влог на Марко Цепенков (кој не само во овој пример, во голема мера и креативно ја надминува својата почетна улога на обичен „запишувач“ на усното творештво), „Силјан Штркот“ може да се смета за еклатантен пример на **„граничен фолклор“** (забел.- синтагмата е моја), што резултира во умешно обликуван книжевен хибрид,

што ги поместува каноните на усната, колективната и уметничката авторска литература.

„Силјан Штркот“, во извонредно автентичната изведба на Марко Цепенков, може да се смета за локален одглас или, уште подобро, интертекст, што на креативен начин го модулира библискиот архитект (или, архетипски наратив) за блудниот (не-послушен / одметнат) син.

Денес, во противречниот и деликатен контекст, обрабен од тековните настани во и околу Македонија, овој расказ на Цепенков, се чини дека одново добива на својата актуелност и, според мое мислење, тој дозволува да биде ре-позициониран во нова, осовременета херменевтичка рамка, овојпат, како парадигма на извонредно функционален етно-наратив за перманентната криза на непослушното и разединето (**дисфункционално**) **национално „семејство“** во кое суштествената парабола (или, „матричната“ приказна) за казненото „штркување“ на Силјан, повеќе не е индивидуален инцидент, туку и темелна определница на нашиот национален идентитет.

Во внимателното, продлабочено и луцидно исчитување, изложено во есејот „Штркот единак“, чиј автор е Митко Маџунков, параболата за Силјан типолошки се определува како **бином** за односот меѓу Јатото (колективот) и Единакот (поединецот).

Кон тоа, овде само би сакале да додадеме дека интригантно осмислената фабула за Силјан Штркот и неговото биполарно обоено искуство на човек-штрк, во основа, е наративно изведен аксиом за преплетувањето на генеричното и личното, односно, вешто изведено и убедливо, сведоштво за личното како (дел од, или, секогаш - веќе) архетипското!

Параболата за Силјан, како бином што, веќе рековме, ја одредува врската меѓу Јатото (колективот) и Единакот (поединецот), зрачи со јасни алегориски созвучја меѓу судбината на народот и еднката, расветлувајќи ги древните причини за компликуваните односи што владеат меѓу „јатото“ и самотните птици.

Со примерна доза на горчина, Маџунков нè води до не толку ласкавиот и лагоден заклучок, дека Јатото признава и одобрува само такви поединци, кои остануваат во состојба на вечна множина, или, своевидна **"плуралиа тантум"**, во ништо не отстапувајќи и не стрчејќи од останатите. Истото, за жал, се однесува и важи, дури и за писателите, кои неволно стрчат, ако,

не за друго, тогаш заради материјалната или пазарната „бесплезност“ на својата творечка дејност:

„Јатото не му ја простува на единакот ни физичката ни духовната авантура, дури и тогаш кога самото го газии сопствениот идентитет. Тоа е моментот кога осамениот штрк пак мора да одлети од родното поле. Стварноста што му се нуди, за него не е стварност, и тој мора да побара друга“. Важно е во овој контекст да потсетиме, дека преобразбата на Силјана во штрк, се случува токму како резултат на клетва од најблискиот (таткото), и тоа во вид на темно, самоисполнувачко пророштво, дополнително отежнато и продлабочено со нешто, кое би го нарекла „дијаспоричен императив“, односно, клетва кон своите идни поколенија во иднина како „туѓинци на туѓо да се раѓаат“. Оваа и ваква дијаспорична клетва, од своја страна, асоцијативно повлекува и универзално познати, етнорелигиозни аспекти (поврзани, уште од библиските преданија, со пословичната суровост на старохебрејскиот бог-отец Јахве).

Од своја страна, блиско поврзан (на тополошко и симболичко ниво) во параболата за Силјан опстојува и елементот на Водата, што е воочливо на неколку рамништа. Во расказот е најпрво споменета, како помошно орудие и патно средство на Силјан, гемијата-каик, чија симболика во исто време ги означува смртта и раѓањето, покрај симболиката на **водата** како простор на несвесното, матното.

Во овој контекст, интересно е да се повикаме на занимливото етимолошко истражување на Илија Чашуле, кое е поврзано со потеклото и значењето на самото име Силјан. Познато е, дека ова (пре)зиме опстојува сè до денес, така што користејќи го само речникот на презимињата во Македонија (од пописот 1961 г), Чашуле успеал да изброи дури 1542 презимиња, со истиот корен (Сиљанов(а), Сиљаноски(а), Сиљановски(а)). Според неговите увиди: „Повеќето од овие презимиња беа регистрирани во Охрид, Битола, Прилеп, Крушево, Македонски Брод, Кичево... Случајно или не, ваквата територијална дистрибуција на овие презимиња целосно се поклопува со територијата на живеење на Бригите од пред 4.000 години“. Интересно, покрај тоа, дека „презимиња со овој корен воопшто не се регистрирани во западните и источноевропските словенски јазици“.

Ако се земат предвид овие поучни наводи на Чашуле (за првпат изложени на предавањето, кое се одржа на Филолошкиот факултет во Скопје, на 2 февруари 2012 г.), не е тешко да се заклучи дека самата приказна, како и името на Силјан Штркот сочувале древни елементи, чии корени се територијално поврзани токму со нашата татковина.

Во потрага по етимолошкиот праоблик и индоевропски изворник на одноското име (Сиљан), Чашуле се движи наназад, сè до варијантата **Силенос**, што буквално значи: воден човек (блескотен). Силенос инаку бил познат во антиката како фригиски (бригиски) сатир, а подоцна и очув на Дионис (познато античко божество со тракиско потекло).

Можеби најинтересен е притоа наводот на Чашуле, имено, дека старите Грци имале обичај Пелазгите да ги нарекуваат "луѓе штркови", бидејќи тие како најстар народ на овие (балкански) простори често биле принудени да практикуваат селидби.

Во светлина на ова сознание за фригиското потекло на името Сиљан, Илија Чашуле донесува логичен заклучок за тополошката поврзаност меѓу бригиската и македонската култура, што го наведуваме овде, поради неговата длабинска врска со Цепенковата проза „Оваа приказна е длабоко симболична и вгнездена тука од најстарото минато до денес. Бригиското наследство во Македонија е многу поголемо отколку што претпоставуваме, особено во периодот на симбиозата со Словените и влијанието врз нив. Од сето ова произлегува дека Силјан има длабока историја, традиција и значење за нашиов народ“.

Освен сознанието за бригиската заднина на името Силјан, ова етимолошко истражување на Чашуле и сознанието произлезено од него, на оние, кои одблиску се занимаваат со Цепенковата литература, секако им дава и драгоцен одговор на прашањето, зошто Силјан се престорил токму во штрк (а не во која било друга птица или пак животно).

Но, да се вратиме на есејот на Маџунков, кој следејќи ги темелните симболички премиси во клучниот наратив на Цепенков, во ликот на Силјан го препознава парадигматичниот антијунак на нашиот, поточно, Цепенковиот (како што претходно го нарековме) **граничен фолклор**. Маџунков во својата анализа ненаметливо го вметнува и сопствениот (пригодно изведен и) допадлив неологизам "**штркување**", соодветен на Силјановото

алтер его, а, од друга страна, и асоцијативно поврзан со: **егзотопичноста** (искосената, птичја перспектива, или страничното гледање); односно, преселништвото; туѓинствувањето како животен маркер.

Оваа егзистенцијална ситуација на штркување, во која "магиски" (клетвено) е фрлен Силјан, исходува во сознајната перспектива, што рускиот учен Михаил Бахтин, ја нарекувал егзотопија, чија главна епистемолошка предност и придобивка се состои токму можноста (сопствениот) живот (идентитет) комплексно да се набљудува и согледа „искосено“, со туѓи очи!

Земајќи ги предвид траењето и пресвртот, што го предизвикале неговиот престој во Долна Земја (како пресуда за непослушноста, изречена од устата на неговиот роден татко), „Силјан Штркот“ (според наше мислење) воедно е податлив за толкувања, што ги нуди концептот на **оддоменоста и невдоменоста**, односно, трансценденталната бездомност, што современата филозофија (олицетворена во погледите на Мартин Хајдегер и Герѓ Лукач), го препознава како парадигматично искуство на модерниот субјект, априорно фрлен и раздомен во светот без бога.

Проклетството на антијунакот Силјан со оглед на тоа содржи и дополнителни аспекти, како: непризнаеност (непризнаеност) од своите блиски, како и доживотното талкање и скитништво (след кое е укинат и деконструиран и самиот концепт на „домот“, а камоли можноста за враќање во него или негова реставрација).

Во егзистенцијалната ситуација (парабола), што го снаоѓа Силјан (како) штрк: клучен останува поразот да се остане непризнаен од своите најблиски – токму во духот на античката трагика, односно интертекстуалното созвучје, со судбината, што ја доживеал и Хомеровиот јунак Одисеј (и самиот останувајќи непризнаен, по своето враќање дома) на Итака.

Но, во судбината на Силјан можеби одзвонува и античката трагика, односно, интертекстуалното созвучје со судбината уште на еден од омилените, митолошки ликови, Икар, со кого го обединува заедничката точка на непослух спрема татковиот авторитет, што фатално ќе ги предодреди нивните животи во иднина.

Непрепознавањето од најблиските, како и чувството на "универзален туѓинец", го обединува нашиот анти-јунак Силјан со уште еден, овој пат, современ Одисеј, претставен во истоимената драма и еден од луцидните есеи на нашиот современ драматург Горан Стефановски, и самиот престорен во симбол на архетипско туѓинствување (штркување).

Во својата пристапна беседа кон МАНУ, Горан Стефановски потресно забележува:

„Тешко е кога си странец во странство, но уште потешко е кога си странец дома“.

Номадската компонента на Силјан (што по игра на околностите станува закономерен елемент и во личниот животен и творечки опит на самиот Горан Стефановски), на извонредно прониклив начин е посочена во есејот на Кица Барџиева Колбе, објавен неодамна, по повод прераното заминување и разделбата со Горан Стефановски.

Во својот проштален напис, во спомен на штотуку починатиот пријател и голем драмски автор Стефановски, Кица Барџиева Колбе навидум попатно ја истакнува ни помалку, ни повеќе, туку „цепенковската тага на скитникот Силјан“, вметнувајќи ја при тоа и меланхоличната забелешка за неминовната завист на сограѓаните, со која се соочуваат сите оние, што, во даден момент и од разни причини „се дрзнале“ да заминат другаде.

Вбројувајќи се меѓу нив и самата, заедно со Горан Стефановски, со оглед на фактот, што повеќе од 4 децении, живее во друга, западноевропска култура, во Германија, Барџиева ја впишува сопствената (егзистенцијално „заверена“) болка, предизвикана од роднокрајната завист на оние, што остануваат вкоренети:

„Тие фрлија камен зад нас кога си заминавме! За да не се вратиме никогаш.“

И, токму сега е вистинскиот момент, да се проговори уште за еден аспект од мета - јазичната и метатекстуалната природа, што во оваа прилика описно би го нарекла како „севда на писмото“.

„Трогателен и беспримерен – кога е во прашање целата јужнословенска книжевна традиција – е начинот на кој Марко Цепенков ја брани од своите домашни, место себе, Поезијата и

нејзината мисија"- пишува Митко Маџунков, во продолжение на својот есеј, вметнувајќи ги во него и трогателните зборови, што Цепенков ги беше подготвил, како своевидно алиби пред најблиските, кои постојано ја осудувале преголемата му посветеност кон Словото:

„Ако сака господ да му дојди саатот да и напечатат овие работи, ќе видиш што чес ќе добијам и што пофалба ќе добијам, ама не од секого, ами од тие луѓе што му знаат ќијаветот на народните работи“.

Покрај осудата, заради нерентабилноста на пишувањето, евидентна е и појавата на завист кон дејноста, која не печали (оти, приказната е „само“ воздух), а таа завист е, покрај другото, и родово обусловена.

Иако е мошне занимлива, да не речам индикативна, времето овде не ни дозволува, задоволително да одговориме на родово обусловената загатка, која во досегашните книжевни проучувања останала наполно занемарена: имено, зошто (од која ли тоа причина) токму Невестата се јавува како најзасегната од (заканата на) пишувањето?

Но, да го проследиме конкретниот извадок од Автобиографијата на Цепенков, што е вклопен и во есејот на Маџунков:

„На татка и на мајка, а **најпоеќе на невестата** ми, голема мака му беше дека сеедно пишував: чардако, ќилимо, пенџерето, сите бев 'и окапал со мураќеп (мастило). – Море остај се веќе од оваа севда, бре синко... светот се фалит со **стока што спечалиле**, а пак ти се фалиш со приказни“.

Би сакала, сосема накусо, да се задржиме токму на овој извадок, кој останал занемарен или поттурнат на страна од книжевно-историските студии, бидејќи тој укажува уште на еден значаен, овојпат, мета-јазичен или **мета-текстовен аспект**, вграден во Цепенковата сложена наративна идеологема.

Од него веднаш станува извесно каков е (или, бил) самиот статус и вреднувањето на писмото, раскажувањето, дури и културата, ако сакате, не само во архаичниот темпорален контекст, обрабен со приказната за штркот Силјан, туку и во модерниот вредносен код на цепенковата историска епоха, а, веројатно, и сè до денес, кога вредносниот идеал на писменоста, творбеноста, духовноста е поттурнат на страна, запоставен и потце-

нет за сметка на неолибералната трка по профит и ненаситното материјално надметнување помеѓу луѓето.

Конечно, во полза на едно подлабоко расчитување на оваа приказна, ќе биде неопходно кусо да се осврнеме и на силно изразената автобиографска компонента на оваа приказна, содржана во паралелизмот на скитничко - хедонистичките судбини меѓу факциските ликови на Марко/Коста Цепенкови и фикциските ликови Божин (како негов биолошки татко) / Сиљан Штркот, односно, Сиљан Штркот / Аџи Кљак Кљак (како негов духовен татко). Оваа појдовна опозиција, изразена како антагонизам меѓу принципот на реалноста и принципот на задоволството (со зборовите на Зигмунд Фројд) структурално исходува во меѓугенерацискиот бунт како задолжително иницијациско искуство (во кое личното се вкрстува со архетипското).

Таквото (во основа, **автофикциско**) **вудвојување**, од своја страна, несомнено придонесува за автентичноста и убедливоста, но и непогрешливото себепрепознавање, што на читателот му го нуди оваа парабола, со библиски одеци (за Блудниот син).

Притоа, разбирливо, доаѓа и до своевидна **метатеза на улогите**: татко/син, стварно/имагинарно, минато/сегашно (со оглед на фактот, дека синовите симболички ја преземаат улогата на нови татковци, имагинарното станува реално, додека темпоралната димензија на минатото уверливо ја преоблекува модерната одора на сегашноста.

Движејќи се постепено кон крајот на овој прилог, одново би се навратиле на есејот и заклучокот на Маџунков, дека расказот на Цепенков за Силјан Штркот е неговиот поетски тестамент, а ликот на Силјан не е ништо друго, освен „прецизна **парабола** за човековата судбина, во која сите детали се во функција на основната идеја“.

Во својот елоквиентен и сензибилен прочит на Цепенковиот запис, Маџунков ќе посвети внимание и на мајчината клетва (упатена кон Сиве и Чуле, поради непослушното, одродничко поведење):

„Пилци да се сторите и од куќава наша да одлетате, да в поле да појдете по трњето да стојте и еден друзи да се барате, та да не можете никоаш да се најдете“.

Сметајќи го за парадигматично значењето токму на оваа (кондиционална) реченица Маџунков, за прв пат кај нас ќе го изјави следново:

„Тоа е бездруго најстрашната клетва во нашата литература која погорчливо од многу дела на таа тема зборува за трагичната поделеност на народот, за толкуте браќа и сестри што „се сториле пилци и си пошле в поле да живеат по трњето и ката ден еден други да се бараат и да не може да се најдат и да се видат“. Од моментот на клетвата, судбината на Силјан и судбината на штрковите се двои: светот на „штрковите“, таа таинствена „долна земја“, е светот на приказните во кои Силјан не верува, иако веќе станале стварност. „Штрковите“ одамна патуваат од себе за да може да се вратат, се раѓаат на туѓо за да живеат на свое: Силјан во нив се препознава самиот себеси: тој во нив ја гледа оживеана приказната за Сиве и Чуле.

Отаде, чинот на заемно помирување или реконцилијација, според Маџунков е не само единствено делотворно решение за архетипската поделба и конфронтација меѓу генерациите, туку и важна епистемолошка алатка, или придобивка, што води кон досегање и откривање на вистината за себе, односно просветлувачки ефект на себеспознавање (епифанија):

„Борбата меѓу таткото и синот, меѓу традицијата и напредокот, меѓу старото и новото, се разрешува во измирувањето: само прифаќајќи ја вистината на татковците можеме да ја досегеме и сопствената вистина“ - заклучува Митко Маџунков.

Со оглед на невралгичниот и деликатен момент на меѓусебни поделби, што го сведочиме токму во нашата современа (културно-политичка) историја, покрај овие, несомнено драгоцените заложби и согледувања на Маџунков (изнедрени од продлабочениот увид во Силјан Штркот), дозволете ми, на крајот, да откријам, дека провокативноста на оваа проблематика се покажа особено поттикнувачка и инспиративна за моите истражувања, со кои подолго време се занимавам.

Оттаму, време е да приопштам и неколку од своите забелешки и увиди, кои блиско ја тангираат оваа наша поттикнувачка расправа за потеклата, идентитетите, конфликтите (појдовно загатната во изворниот запис на Цепенков).

За опстанокот, но и перспективата во иднина на македонскиот национален наратив, денес, повеќе од кога било, е не-

опходна дијалогичната освестеност и заемното помирување, наместо отровот на бинарните закрвувања и исцртувањето бесмислени граници, меѓу патриотите и предавниците, меѓу античките и словенските Македонци, меѓу Македонците во матицата и оние во дијаспора (оти, денес, сите се вбројуваме во светот на глобалната дијаспора), меѓу ксенофобите и космополитите во сопствените редови, меѓу левите и десните, етноцентрично или мултикулти-ориентираните, и какви ли се нови поделби, што за остварување на своите прагматични цели понекогаш свесно ги генерира, а и медиумски изобилно ги експонира политичкиот дискурс.

Идентитетот денес, за жал, се претвори во помодна политичка алатка, темелен концепт за секое политичкото групирање и активност, но и опасен инструмент за поларизација, дури и своевидна полиција на духот (тенденција, што отпорано визионерски ја согледа и критикуваше Амин Малуф, со право именувајќи го како автодеструктивен „пантер на идентитетот“).

Тука можеме да се сетиме и на ставовите на Клаудио Магрис, кој предупредува на тоа, дека идентитетот е бесконечна потрага, додека „загрижената **одбрана на потеклото** може да се претвори“, од една страна, „во заостанато **ропство**“, а, пак, од друга страна, дури и во парадоксално „соучесничко **искоренување**“ токму на она, што така грчевито се брани.

Според моето длабоко убедување (кое не е произволно, туку аргументирано во моите научни истражувања и во моите авторски книги од оваа област), идентитетот не може да се продаде или загуби, оти не е предмет, туку е процес! Не е материја, ами енергија! Тој треба да се заслужи и оправда. Идентитетот е енергија на проектуалниот развој и позитивната себетрансформација, каква што е остварена и кај нашиот Силјан, човекот штрк, или, со други зборови, **тотемската птица** на духовниот полет на Македонците.

Ако во својот идентитетски препород, Евреите како сопствен симбол на издржливоста, своевременно го избраа пустинскиот кактус "**сабра**" - (за што впрочем сведочи и есејот на теоретичарката Самира Каваш) – тогаш, ние, Македонците, комотно би можеле водениот човек - птица Силјан, да го прогласиме како урнек, за нескршливоста, но и неопходноста од бунт, лет, туѓинување, ама, на крајот, и „**посинување**“/**посвојување** (спро-

ведено не само преку принудната, однапред зададена, семејна и крвно-сродствена, туку и преку прифаќањето на доброволната, културолошка и духовна димензија на сродството). Токму тоа и такво, повеќеслојно „посинување или посвојување“, лично го препознавам, како дамнешен, вековен и, не помалку, темелен симбол на нашата идентитетска вкрстеност, разноликост и множественост! Симбол, кому, веројатно му го должиме и сопствениот (етнонационален) опстанок, наспроти хроничната болка и историскиот недостиг од сопствена (стабилна) држава во минатото.

Не е претерано да се заклучи, дека во Силјан Штркот, уште еднаш и на дело, може да се потврди парадигматичната трагика на т.н. **погубни идентитети** (од истоимената книга на либанскиот теоретичар, Амин Малуф), или, можеби, посоодветно, погубни генитиви, кои го откриваат расколот, што тлее меѓу потеклото и припадноста, односно, контингентната природа на потеклото и трагичните (ако не и невозможни) обиди за негово превозмогнување, но и негово редуцирање (имено обиди, какви што може да се препознаат и во трагичната „генитивна“ сторија, поврзана со контроверзниот, хибриден и повеќејазичен идентитет на Марио Колоња од „Травничка хроника“ на Иво Андриќ). Самата трагична разврска во овој роман, имено, се должи и произлегува токму од обидот за насилна нивелација (редукција) на мултиидентитетното и питорескно разгрането потекло на Марио Колоња.

„Марио Колоња се уби... затоа што го сведоа само на едно, и го понижија на тој начин што му ускратија да биде сето останато. Никој не знае што значи да се биде на работ меѓу два света, да ги познаваш и разбираш и едниот, и другиот, а ништо да не можеш да сториш за меѓусебно да се објаснат и зближат, да ги сакаш и мразиш како едниот, така и другиот, да се колебаш и поведуваш целиот живот, при два родни краја да бидеш без ниту еден, насекаде да бидеш дома и секогаш да останеш туѓинец, да живееш распнат, но како жртва и мачител во исто време“.

Овој опис на Андриќ за трагичниот идентитетски крст, што му е доделен на балканскиот антијунак Марио Колоња, во обидите за негова принудна асимилација низ историјата, неодолливо потсетува на егзистенцијалниот прототип од приказната на

Цепенков, та не можеме, а да не го доведеме во врска со древниот (идентитетски) ацилак на Силјан Штркот, располовен помеѓу два света, помеѓу архетипскиот, таинствен простор на штрковите (птиците) од Долната земја и секојдневниот, семеен и историски наратив од Земјата на луѓето (неговите првични сонародници).

Сосема на крајот од овој прилог, би укажале уште на еден куриозитет, што го забележавме во врска со креативното созвучје или интертекстуалниот дослук, помеѓу Цепенков и Маџунков, што би можел да биде особено поттикнувачки и податлив за книжевно-историските проучувања во иднина.

Во самото прозно творештво на Маџунков, имено, не е тешко да се забележи присуството на извесна (овде би ја нарекле) **„птичја компонента или константа“**, изразна во одделни раскази, а поцелосно развиена, по заслуга на насловната симболика, но и на самата парабола, вградена во романот „Птиците од ланските гнезда“ (прогласен за добитник на највисокото национално признание „Роман на годината“ за 2013 год.). Инаку, темелната преокупација на романот се врти околу болниот феномен на современата миграција на младите (особено изразена во постјугословенскиот време-простор).

Трагичната симболика и метафизичката предодреденост на поразот, што во себе генерички ја опфаќа летот на птицата предводник, на впечатлив и незаборавен начин, е содржана во финалето на кусиот расказ на Маџунков (озаглавен со подбивно интонираниот наслов) „Што гледа оној што зјапа во чавките:“

„Во триумфалниот виор на летот, предводникот е истовремено и војсководител и прогонета жртва. Тој неуморно го сече воздухот, и му го отвора патот на јатото. Но таквиот напор не може да се издржи вечно. Кога-тогаш, растојанието меѓу јатото и него ќе почне да се смалува, сè додека некое бестрашно чавче не му го заземе местото“.

Сепак, за ова инспиративно совпаѓање (и ново вудвојување) на птичјата симболика и метафоричка компонента, овој пат во делата на Митко Маџунков, преостанува повеќе да кажеме во некоја друга, соодветна пригода.

Литература

1. Кица Барџиева: *Меката моќ на Горановото слово*, Deutsche Welle, 30.11.2018 <https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BC%D0%BE%D1%9C-%D0%BD%D0%B0-%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BE/a-46526440>
2. Горан Стефановски: *За нашата приказна* (пристапно предавање во МАНУ), 17.12. 2004, <http://manu.edu.mk/wp-content/uploads/2018/07/2006.pdf>
3. Амин Малуф: *Погубни идентитети*, Матица македонска, Скопје, 2001
4. Митко Маџунков: *Штркот единак и неговото јато*, 2000, <http://makedonija.rastko.net/delo/11718>
5. Митко Маџунков: *Што гледа оној, што зјапа по чавките*, Окно, Скопје, 1.10.2012, <https://okno.mk/node/22407>
6. Илија Чашуле: *Дали Македонците се потомци на Сиљан Штркот* (факултетско предавање, 2.2. 2012), МКД. <https://www.mkd.mk/11709/makedonija/ilija-casule-siljan-strkot, 2012>
7. Елизабета Шелева: *Домот на писмото*, Магор, Скопје, 2005
8. Елизбета Шелева: *Од личен агол*, Магор, Скопје, 2019

Латиница

1. Miljenko Jergović: *Ivo Andrić i „Travnička hronika“*, 2013 <https://www.jergovic.com/subotnja-matineja/ivo-andric-travnicka-hronika/>
2. Samira Kawash: *Nacija, mjesto, bezmjesnost, Treca*, Zagreb, br. 1-2, 2003

**Национална установа – Центар за култура
„Марко Цепенков“ – Прилеп**

Адреса

бул. „Гоце Делчев“ б.б. Прилеп

Интернет-страница

www.markocепенkov.org

Е-пошта: markocепенkovpp@yahoo.com

Телефони: (048) 421-703, 425-520, п. факс 200

Жиро-сметка

1801041718603, Народна банка на Република Македонија

ISSN 0039-2294